

Sanja Ćopić
Ivana Stevanović
Nikola Vujičić

KVALITET ŽIVOTA U ZATVORIMA U SRBIJI: NORMA, PRAKSA I MERE UNAPREĐENJA

Dr Sanja Ćopić
Dr Ivana Stevanović
Dr Nikola Vujičić

**KVALITET ŽIVOTA U ZATVORIMA
U SRBIJI: NORMA, PRAKSA I MERE
UNAPREĐENJA**

Beograd, 2024.

Dr Sanja Čopić
Dr Ivana Stevanović
Dr Nikola Vujičić

**Kvalitet života u zatvorima u Srbiji:
norma, praksa i mere unapređenja**

ISBN 978-86-80756-63-9

DOI: 10.47152/PrisonLIFE.D4.9

Izdavač

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
Gračanička 18, Beograd

E-mail

krinstitut@gmail.com

Za izdavača

Dr Ivana Stevanović

Recenzenti

Prof. dr Natalija Lukić

Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet

Prof. dr Aleksandra Ilić

Vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu - Fakultet bezbednosti

Dr Ljeposava Ilijić

Viši naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd

Fotografije i dizajn korica

Dr Ana Batrićević

Tehnički urednik

Dr Nikola Vujičić

Kompjuterska obrada teksta

Milka Raković

Štampa

BIROGRAF COMP D.O.O. Beograd

Tiraž

200

Objavlivanje ove naučne monografije finansiralo je Ministarstvo nauke,
tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije

SADRŽAJ

UVOD.....	9
SOCIJALNA KLIMA U ZATVORU I KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA	13
PREGLED REZULTATA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA	19
MEĐUNARODNI STANDARDI I NACIONALNI PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR OD ZNAČAJA ZA KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA	31
Osvrt na međunarodne standarde zatvaranja.....	31
Specifičnosti postupanja sa osuđenim licima	38
Međunarodni standardi o ženama u zatvoru	41
Zakon o izvršenju krivičnih sankcija	48
Izvršenje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala	52
Vrste zavoda za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji.....	58
Stepen obezbeđenja zavoda za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji....	59
Odeljenja u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji	60
NACIONALNI MEHANIZAM ZA PREVENCIJU TORTURE I KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA LICA LIŠENIH SLOBODE	65
METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA KVALITETA ZATVORSKOG ŽIVOTA U SRBIJI	69
Predmet, cilj i metod.....	69
Postupak prikupljanja podataka	74
Statistička obrada podataka	75
OPIS UZORKA	77
Sociodemografske karakteristike uzorka.....	78
Kriminološko - penološke karakteristike uzorka.....	80
Tip kriminaliteta	80
Grupa krivičnih dela	81
Krivično delo	82
Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera	85

Ranije kriminalno ponašanje.....	85
Krivičnopravni i penološki povrat	85
Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora	88
Broj ranijih osuda i uzrast ispitanika pri prvoj osudi.....	89
Stepen rizika.....	90
Odeljenja i tretmanske grupe	92
Radno angažovanje	93
Obrazovanje i stručno usavršavanje	95
Specijalizovani programi tretmana	95
Proširena prava i pogodnosti	95
Vladanje osuđenog	98
Disciplinske mere	98
Posebne mere	99
KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA: REZULTATI ISTRAŽIVANJA	101
Procena kvaliteta zatvorskog života	101
Kvalitet zatvorskog života po dimenzijama	101
Dimenzije harmonije	102
Dimenzije profesionalizma.....	106
Dimenzije bezbednosti.....	109
Dimenzije uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom	112
Dimenzije dobrobiti, blagostanja i razvoja	115
Kriminološko-penološke karakteristike i kvalitet zatvorskog života..	118
Tip krivičnog dela i kvalitet zatvorskog života	119
Grupa krivičnih dela i kvalitet zatvorskog života	122
Najzastupljenija krivična dela i kvalitet zatvorskog života.....	127
Mere bezbednosti i kvalitet zatvorskog života	132
Ranije kriminalno ponašanje.....	136
Krivičnopravni i penološki povrat	136
Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora	143
Dužina boravka u zatvoru i kvalitet zatvorskog života.....	149
Stepen rizika i kvalitet zatvorskog života	155

Tip odeljenja i kvalitet zatvorskog života	161
Tretmanske grupe i kvalitet zatvorskog života	165
Radno angažovanje i kvalitet zatvorskog života	171
Obrazovanje i stručno usavršavanje i kvalitet zatvorskog života ..	176
Proširena prava i pogodnosti osuđenih lica i kvalitet zatvorskog života	180
Zavodske pogodnosti i kvalitet zatvorskog života	180
Prijem poseta u zavodu i kvalitet zatvorskog života	184
Vanzavodske pogodnosti i kvalitet zatvorskog života	189
Vladanje osuđenog lica i kvalitet zatvorskog života	192
Disciplinske mere i kvalitet zatvorskog života	192
Posebne mere i kvalitet zatvorskog života	197
ZAKLJUČAK I PREPORUKE	201
EXECUTIVE SUMMARY	217
Introduction	217
The subject, aim and method of the research	218
The sample	220
Main research findings and conclusions	221
LITERATURA	231
Prilog 1	243
BELEŠKE O AUTORIMA	247

UVOD

Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju sprovede projekat pod nazivom *Procena i mogućnosti poboljšanja kvaliteta zatvorskog života osuđenih lica u Republici Srbiji: kriminološko-penološki, psihološki, sociološki, pravni i bezbednosni aspekti* – PrisonLIFE projekat, koji je podržan od strane Fonda za nauku u okviru programa Ideje.*

U fokusu PrisonLIFE projekta je kvalitet zatvorskog života osuđenih lica u zatvorima u Srbiji, koji utiče ne samo na njihov život u zatvoru, već i na njihov život nakon izlaska na slobodu (Milićević, Ilijić, Vujičić, 2023). Kvalitet zatvorskog života predstavlja jedan od najsavremenijih koncepata zatvorskih istraživanja, koji čini razliku između zatvorskog sistema kao isključivog sredstva kažnjavanja, s jedne, i kao resursa za resocijalizaciju, sa druge strane. Takođe, kvalitet zatvorskog života predstavlja jedan od presudnih faktora uspešnosti izvršenja zatvorske kazne i vaspitno-korektivnog tretmana u zatvoru. Polazeći od toga, PrisonLIFE projekat je osmišljen tako da pomogne u prepoznavanju i razumevanju specifičnih pojava oblika i različitih aspekata kvaliteta života u zatvorima u Srbiji, kao i mogućnosti za redovno praćenje, procenu i unapređivanje socijalne klime u zatvorima (Drndarević, 2022).

Glavni cilj PrisonLIFE projekta je da se identifikuju kriminološko-penološki, psihološki, sociološki, pravni i bezbednosni aspekti kvaliteta

* Istraživanje je sprovedeno uz podršku Fonda za nauku Republike Srbije, broj Projekta: 7750249, naziv: *Assessment and possibilities for improving the quality of prison life of prisoners in the Republic of Serbia: Criminological-penological, psychological, sociological, legal and security aspects* (PrisonLIFE). Za sadržinu ove publikacije odgovorni su njeni autori i ta sadržina ne izražava stavove Fonda za nauku Republike Srbije. Elektronska verzija naučne monografije sačinjena je uz finansijsku podršku Fonda za nauku Republike Srbije, a njenu štampanje finansiralo je Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.

zatvorskog života u Srbiji kako bi se omogućila njegova objektivna procena i sveobuhvatno poboljšanje. Poseban naglasak je na populaciji žena u zatvoru s obzirom na njihovu višestruku ranjivost i marginalizaciju.

Rad na ovom projektu je omogućio dublje ispitivanje mehanizama koji čine zatvorski sistem složenim, a kvalitet zatvorskog života u svakom od zatvora jedinstvenim. Značaj PrisonLIFE projekta se ogleda u postavljanju temelja za pouzdanu procenu kvaliteta zatvorskog života i rizika od njegovog pogoršanja ili zanemarivanja u različitim zatvorskim ustanovama u Srbiji.

Fotografija 1: Kazneno-popravni zavod u Sremskoj Mitrovici. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

U prvoj celini ove knjige je dat teorijski okvir vezan za koncept kvaliteta zatvorskog života i socijalne klime u zatvoru, kao i pregled rezultata dosadašnjih istraživanja kvaliteta života u zatvorima. Potom

sledi analiza pravnog okvira, međunarodnog i nacionalnog, kojim se postavljaju norme i standardi značajni za sagledavanje kvaliteta zatvorskog života. Uz to, opisan je institucionalni okvir izvršenja kazne lišenja slobode u Srbiji. Nakon toga sledi opis metodologije empirijskog istraživanja sprovedenog u pet kazneno-popravnih zavoda u Srbiji i ključni nalazi istraživanja o kvalitetu zatvorskog života osuđenih muškaraca i žena u Srbiji.

SOCIJALNA KLIMA U ZATVORU I KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA

Savremeni penalni populizam, politika kontrole kriminaliteta i stalno jačanje represije u ime zaštite žrtava i građana uopšte dovode do pooštavanja kaznene politike, stalnog rasta broja zatvorenika, izgradnje novih zatvora, privatizacije zatvora i slično (Soković, 2012; Pavićević, Ilijić, Milićević, 2023). To je motivisano krajnje utilitarističkim ciljevima: smanjenje povrata, s jedne, i povećanje bezbednosti građana, sa druge strane, što zatvore čini jedinstvenim socijalnim prostorom (Sanhueza, Perez, 2019). Međutim, stalni rast broja zatvorenika rezultira, između ostalog, prenaseljenošću zatvora (Aebi i dr., 2021; Jovanić, Petrović, Macanović, 2019), koja, posebno u uslovima slabih budžetskih izdvajanja za penitensijarne ustanove, dovodi u pitanje poštovanje ljudskih prava zatvorenika. Sa druge strane, stopa recidizma je i dalje veoma visoka, što opravdano dovodi u pitanje uspeh tretman u zatvorima, te se nameće pitanje da li zatvori popravljaju ili nanose još više štete osuđenim licima (Auty, Liebling, 2020).

Kazna lišenja slobode je sama po sebi punitivog karaktera (Ross i dr., 2008); ona ima niz negativnih efekata na osuđena lica, pa zato država ne bi trebalo dodatno da otežava položaj osuđenih lica lošim uslovima života u ustanovama za izvršenje kazne zatvora (Association for the prevention of torture, 2004: 137). U protivnom, kontinuirano loši uslovi za život u zatvoru, uz druge faktore, kao što su, na primer, nebezbednost, neodgovarajući tretman, loša zdravstvena zaštita ili nedostatak socijalnih kontakata i podrške, mogu da dovedu do postupanja koja bi mogla da se okarakterišu i kao nečovečna i ponižavajuća (Ćopić, Šaćiri, 2012; Ćopić, Stevković, Šaćiri, 2012, 2016). Odgovarajući uslovi za život u zatvoru ključni su preduslov za obezbeđivanje poštovanja dostojanstva i ličnosti osuđenih lica. Ali, to

nije dovoljno; država je dužna da omogući razvoj svakog pojedinca tokom boravka u zatvoru i da pomogne njegovu reintegraciju nakon izlaska na slobodu (Association for the prevention of torture, 2004: 157). U tom kontekstu je potrebno posmatrati socijalne kontakte u zatvoru, posete, pristup obrazovanju, stručnom osposobljavanju, rad i slobodne aktivnosti, bezbednost i slično, dakle, ne kao pogodnosti, već kao osnovna prava lica lišenih slobode (Association for the prevention of torture, 2004: 157).

Fotografija 2: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

I pored nastojanja da se kroz implementiranje brojnih međunarodnih i evropskih standarda u postupanju sa osuđenim licima njihov položaj i tretman poboljšaju i da se izvršenje kazne zatvora humanizuje, ipak zatvaranje i dalje vodi brojnim deprivacijama: deprivaciji slobode i društvenoj marginalizaciji i odbacivanju, materijalnom lišavanju, odsustvu heteroseksualnih odnosa, deprivaciji

lične autonomije i deprivaciji lične sigurnosti i bezbednosti (Sykes, 1958, prema Špadijer-Džinić, Pavićević, Simeunović-Patić, 2009; Jovanić, Petrović, Macanović, 2019). Intenzitet deprivacija, ili kako ih je Sykes nazvao pre više od pola veka - „muke zatvaranja“ - utiče na i onako krhko mentalno zdravlje osuđenih lica, njihov ukupan položaj i (ne)uspeh tretmana (Ilijić, 2014; Jovanić, Petrović, Macanović, 2019; van Ginneken, Nieuwbeerta, 2020), a posledično i na (ne)odustajanje od vršenja krivičnih dela, i time na povrat. Upravo zato je poštovanje ljudskih prava i zaštita prava osuđenih lica ključni faktor za osiguranje kvaliteta zatvorskog života, koji utiče na život osuđenih lica tokom boraka u zatvoru i njihovu rehabilitaciju i resocijalizaciju, ali i nakon izlaska na slobodu (Harding, 2014; Ross i dr., 2008).

Ono što doprinosi humanizaciji kazne zatvora i boljem kvalitetu života osuđenika je pozitivna socijalna klima u zatvoru, odnosno pozitivna zatvorska klima. Ona predstavlja važan osnov za stvaranje bezbednog okruženja i različitih, podsticajnih mogućnosti za tretman i rehabilitaciju (Auty, Liebling, 2020; Harding, 2014). Zatvorska klima ili, kako se često naziva, zatvorsko okruženje, podrazumeva interakciju niza organizacionih, fizičkih, socijalnih i emocionalnih uslova života u zatvoru i to onako kako ih percipiraju osuđenici i/ili zaposleni (Moos, 1989 prema Tonkin, 2016; Ross i dr., 2008; Weinrath, Ricciardelli, 2023). Socijalna zatvorska klima može da se definiše „kao percipirani kvalitet uslova života u zatvoru, uključujući pri tome međuljudske odnose, ali i materijalne i organizacione dimenzije zatvorskog života“ (Moos, 1997, prema Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022: 76). Pozitivna socijalna klima doprinosi dobrobiti osuđenih lica, umanjuje negativne psihičke posledice deprivacije, olakšava prilagođavanje na uslove života u zatvoru, doprinosi smanjivanju konflikata i nasilja (van Ginneken, Nieuwbeerta, 2020). Drugim rečima, pozitivna socijalna klima u zatvoru doprinosi boljem kvalitetu zatvorskog života, a time i pozitivnim ishodima tretmana, što, u krajnjem, ima pozitivan efekat na proces socijalne

reintegracije osuđenika, te smanjenje recidivizma (Auty, Liebling, 2020; Harding, 2014; Ilijić, 2014; Stevanović, Ilijić, Vujičić, 2024). Najzad, kako primećuje Liebling, socijalna klima može da se posmatra i kao aspekt koji zatvor čini manje ili više mogućim za preživljavanje (Liebling, 2011). Međutim, uspostavljanje pozitivne socijalne klime nije jednostavno ako se ima na umu kompleksnost zatvorskog sistema i niz različitosti, psihološke, socijalne, obrazovne, kulturološke, zatvorske populacije (Bosma i dr., 2020).

Teorijski model koncepta socijalne klime u zatoru ima četiri ključne karakteristike (van Ginneken, Nieuwbeerta, 2020). Prvo, u pitanju je subjektivna procena okruženja u kome osuđeno lice izdržava zatvorsku kaznu. Kao takva, ona, sa jedne strane, zavisi od karakteristika same ustanove (na primer, vrsta zavoda, stepen obezbeđenja, karakteristike zaposlenih i slično), dok, sa druge strane, zavisi od individualnih karakteristika i iskustava osuđenog lica (na primer, socio-demografske, kriminološke, penološke karakteristike, socijalna mreža i slično). Drugo, radi se o multidimenzionalnom konstrukt, koji uključuje nekoliko glavnih dimenzija, kao što su odnosi između zatvorenika i zatvorskog osoblja, odnosi između samih zatvorenika, organizacija aktivnosti i osećaj sigurnosti, i poddimenzije u okviru svake od njih (Auty, Liebling, 2020; Tonkin, 2016; Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022). Treće, socijalna klima je jedinstvena za svaki zatvor, čak i za svaki deo, odeljenje u zatvoru. To se objašnjava činjenicom da je u pitanju isto okruženje koje dele osuđena lica u jednom zatvoru ili zatvorskoj jedinici (odeljenju) i nekim zajedničkim individualnim karakteristikama osuđenih koji izvršavaju kaznu u istom zatvoru, odnosno odeljenju zatvora (na primer, vrsta dela, stepen rizika, dužina kazne i slično). Najzad, kako je napred već pomenuto, socijalna klima ima značajan uticaj na dobrobit i ponašanje osuđenog lica tokom i nakon kazne zatvora (Ross i dr., 2008).

Tokom protekle tri decenije u svetu su intenzivirana istraživanja socijalne klime u zatvorima, a sama tema je postala posebno važna iz

ugla praktičara i kreatora politika, ali i jedan od ključnih koncepata u kriminološkoj i penološkoj literaturi (van Ginneken, Nieuwbeerta, 2020). Iako je procena socijalne klime i kvaliteta zatvorskog života od strane zaposlenih u zatvorima izuzetno važna, jer od dobrobiti zaposlenih zavisi i njihov odnos prema osuđenima, što posledično utiče i na ocenu kvaliteta života osuđenih (Johnsen, Granheim, Helgesen, 2011), dosadašnja istraživanja su se mahom fokusirala na ispitivanje kvaliteta zatvorskog života iz ugla osuđenih lica (Liebling, Arnold, 2004). Ona uključuju način na koji osuđenici percipiraju red, bezbednost, mogućnost za uključivanje u programe postupanja i tretmana i odnose između osuđenika i između osuđenika i zaposlenih (Weinrath, Ricciardelli, 2023). Za procenu socijalne klime u zatvoru, odnosno kvaliteta zatvorskog života, razvili su se brojni instrumenti (Auty, Liebling, 2020; Bosma i dr., 2020; Day i dr., 2011; Ilijić, 2021; Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022; Liebling, 2011; Tonkin, 2016).

Dosadašnje studije su pokazale niz pozitivnih efekata unapređenja socijalne klime u zatvoru na različite aspekte prizonizacije i tretmana osuđenih: na zadovoljstvo osuđenih i zaposlenih, njihove odnose, mentalno zdravlje osuđenih, osećaj bezbednosti, adaptaciju na zatvorske uslove, motivaciju za uključivanje u tretman i druge programe u zatvoru, redukciju konflikata i nasilja u zatvoru i slično (Bosma i dr., 2020; Day i dr., 2011; Harding, 2014; Ilijić, 2021; Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022; Liebling, 2011; Long i dr., 2011 prema Auty, Liebling, 2020; Milićević, 2023; Tonkin, 2016; Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024). Pri tome, kako navode Ross i saradnici (2008: 448), sve studije zatvorske klime se u osnovi baziraju na teoriji pritiska okruženja (*environmental press theory*), koju je krajem tridesetih godina XX veka razvio Murray, a u osnovi koje je shvatanje da uslovi okruženja u interakciji sa individualnim karakteristikama utiču na ponašanje pojedinca, ali i na njegovu percepciju socijalne klime i kvaliteta života u datim uslovima. Praksa pokazuje da je redovno merenje procene kvaliteta zatvorskog

života značajno i za evaluaciju postojećih uslova života u zatvoru i programa tretmana (Tonkin, 2016), što predstavlja važan osnov za reformu prakse i politika, ali i zakonskih rešenja.

Fotografija 3: Kazneno-popravni zavod u Požarevcu-Zabeli. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

PREGLED REZULTATA DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Istraživanja tokom devedesetih godina XX veka ukazala su na to da tradicionalno zatvorsko okruženje različito utiče na osuđenike i da je u cilju postizanja pozitivnih efekata rehabilitacije i resocijalizacije neophodno osigurati spoljnu kontrolu postupanja prema osuđenima, s jedne, i sredinske uslove koji će omogućiti prepoznavanje potreba i potencijala osuđenog i delovanje u pravcu njegove transformacije i ličnog rasta i razvoja, sa druge strane (Lutze, 1998, prema Ross i dr., 2008: 448). Ali, za to je upravo potrebno istraživanje socijalne klime u zatvoru i njene interakcije sa individualnim karakteristikama osuđenih lica. Rison i Wittenberg (1994, prema Ross i dr., 2008: 449) su ukazali da su za razumevanje zatvorske (ne)stabilnosti ključna tri faktora: organizaciona struktura i birokratska (ne)stabilnost, zadovoljstvo zatvorskog osoblja i socijalna klima u zatoru.

U dosadašnjim istraživanjima su socijalna klima u zatvoru i kvalitet zatvorskog života mereni preko različitih skupova dimenzija. Moss (1975, prema Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022) je utvrdio da svako socijalno okruženje, uključujući zatvorsko, karakterišu tri dimenzije preko kojih može da se meri socijalna klima: međuljudski odnosi, lični razvoj i održavanje sistema i promena sistema.

Akers i saradnici su 1976. godine sprovedli istraživanje u zatvorima u SAD, Engleskoj i Velsu, Zapadnoj Nemačkoj i Španiji kako bi utvrdili koje su to karakteristike osuđenika sa kojima oni dolaze u zatvor a koje se karakteristike razvijaju tokom boravka u zatvoru (Ross i dr., 2008). To su ispitali preko sledećih dimenzija: arhitektura zatvora, administrativni ciljevi i struktura, procena i klasifikacija osuđenika, radno angažovanje osuđenika, obrazovanje i programi obuke, programi savetovanja i tretmana, bezbednost, zaposleni i njihov odnos, i socijalni kontakti osuđenih (sa licima van zatvora).

Fotografija 4: Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Bottoms (2003, prema Ross i dr., 2008) je u sveobuhvatnom istraživanju eksperimentalnog programa nadoknada i zasluženih privilegija, koji je uveden u zatvorima u Engleskoj krajem devedesetih godina XX veka, ukazao na uticaj socijalne klime i zatvorskog konteksta na uspeh programa intervencije u zatvoru. Utvrdio je da je uspeh konkretnog programa koji je ispitivao zavisio od niza faktora na administrativnom, institucionalnom, nivou zaposlenih i samih osuđenika, odnosno, da uspeh programa i promena kod osuđenika može da se pripíše interakciji stavova, uverenja i vrednosti zatvorske administracije, zatvorskog osoblja i osuđenih lica. Na osnovu nalaza do kojih je došao, ukazao je da su ključne dimenzije socijalne klime: legitimnost, percepcija pravde i fer postupanja, konzistentnost, i pitanja kontrole od strane osuđenih lica naspram kontrole od strane zaposlenih (Bottoms, 2003, prema Ross i dr., 2008: 452). Drugim rečima, uočeno je da zatvorska klima može da se posmatra kao prepreka ili podsticaj za realizaciju i uspeh programa intervencije u zavoru.

Značajan korak u istraživanju socijalne klime u zatvorima načinile su Liebling i Arnold (2004). One su sprovele istraživanje u pet zatvora u Engleskoj kako bi utvrdile šta je to što je u kvalitativnom i kvantitativnom smislu bitno zaposlenima i osuđenim licima, odnosno, koja su njihova pozitivna i negativna iskustva rada, odnosno, boraka (života) u zatvoru. Na osnovu nalaza istraživanja, one su definisale sledeće ključne dimenzije socijalne klime u zatvoru: poštovanje, humanost, kvalitet odnosa između zaposlenih i osuđenih, nivo podrške osuđenima, poverenje, fer postupanje, stepen naređivanja, bezbednost, nivo dobrobiti, mogućnosti za lični razvoj, kontakti sa porodicom, zloupotreba moći, značenje koje se daje iskustvu izdržavanja kazne i pristojnost u ophođenju prema osuđenima. To je dovelo do zaključka da ono što je bitno i što doprinosi boljoj socijalnoj klimi u zatvoru jesu odnosi – odnosi između osuđenih lica i zaposlenih, između zatvorskog osoblja i menadžmenta zatvora, kao i kontakti koje osuđena lica imaju sa osobama van zavoda. Najzad, autorke su sve dimenzije grupisale u pet kategorija: dimenzija harmonije, dimenzija profesionalizma, dimenzija sigurnosti, dimenzija porodičnog kontakta i dimenzija blagostanja i razvoja. Skupa, ove dimenzije čine dimenziju moralnog kvaliteta života u zatvoru (Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022).

Boone i saradnici (2016, prema Bosma i dr., 2020: 357) su na osnovu sistematskog pregleda literature izdvojili šest ključnih domena zatvorske klime, koji doprinose kvalitetu zatvorskog života i dobrobiti osuđenika: odnosi u zatvoru (između zatvorenika i između zatvorenika i zaposlenih), bezbednost i red, kontakti sa spoljnim svetom, uslovi za život (prostorni, pristup sportskim i slobodnovremenskim aktivnostima, ishrana i slično), pristup aktivnostima (koje omogućavaju da osuđenici smisleno provode vreme i lakše se suoče sa posledicama zatvaranja, ali i lični rast osuđenika) i autonomija (osuđenici imaju autonomiju da neke odluke tokom boravka u zatvoru donose sami, što je važno za percepciju kvaliteta zatvorskog života ako se ima na umu da samo zatvaranje u

osnovi predstavlja deprivaciju autonomije). Polazeći od toga, 2017. godine sproveli su istraživanje zatvorskog života u 28 zatvora u Holandiji, koje je pokazalo da svi navedeni domeni, koji su ispitivani preko 14 poddomena (podskala), koreliraju, odnosno da su poddomeni međusobno povezani i da svi skupa mere centralni konstrukt a to je zatvorska klima (Bosma i dr., 2020: 370). Istraživanje je takođe potvrdilo postojanje razlika u proceni zatvorske klime u različitim režimima zatvaranja: na primer, viši skorovi su zabeleženi na gotovo svim domenima zatvorske klime kada su u pitanju lica osuđena na kaznu zatvoru u odnosu na lica koja su bila u pritvoru; osuđenici u režimu minimalnog obezbeđenja su bolje procenjivali zatvorsku klimu u poređenju sa osuđenicima u ostalim režimima, a posebno u odnosu na pritvorenike, kratkotrajni boravak u zatvoru i duge zatvorske kazne; najzad, osuđenici u posebnom režimu brige, na primer oni koji imaju probleme sa mentalnim zdravljem, su bolje procenjivali odnos na relaciji osuđeno lice-zaposleni i kvalitet brige (Bosma i dr., 2020: 370-371).

Istraživanje sprovedeno u zatvorima u Engleskoj i Velsu sa ciljem da se utvrdi veza između povrata i kvaliteta zatvorskog života pokazalo je da kada se osuđenici osećaju bezbedno, kada postupanje prema njima procenjuju kao fer i pošteno, a odnos zaposlenih prema njima kao kompetentan i podržavajuć, tada se osećaju sposobnim za napredovanje i mogu lakše da krenu u pozitivnom smeru uz puno razumevanje sopstevnog položaja (Auty, Liebling, 2020). U takvim okolnostima, osuđenici imaju bolji pristup neophodnim ustanovama i pozitivno reaguju na prilike koje mogu da doprinesu poboljšanju njihovog života i dobrobiti. Istraživanje je pokazalo da dimenzije bezbednosti, dobrobiti i razvoja, i harmonije deluju zajedno kako bi obezbedile zatvorsku socijalnu klimu koja će više biti usmerena na rehabilitaciju osuđenih lica (Auty, Liebling, 2020). Ovo istraživanje je pokazalo da su dovoljno dobre socijalne interakcije i dobra socijalna struktura, u smislu organizacije, doslednosti u primeni pravila, bezbednosti i lične sigurnosti osuđenih

lica jednako značajne za predikciju povrata. Drugim rečima, istraživanje je pokazalo da dobro organizovani zatvori, u kojima se osuđenici tretiraju s poštovanjem i uvažavanjem, koji predstavljaju za osuđenike sigurno mesto, koji pomažu osuđenim licima i koji su usmereni na njihovu dobrobit, povećavaju šanse za lični razvoj osuđenih i daju bolje rezultate nakon njihovog otpuštanja na slobodu u smislu redukcije povrata (Auty, Liebling, 2020).

Fotografija 5: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Liebling (2011a: 496) ističe da su u srži zatvorskog života odnosi između zaposlenih i osuđenih lica, a koji su u suštini oblikovani profesionalizmom zaposlenih i legitimnošću prakse koju primenuju. Zatvori jesu deo represivnog sistema i kao takvi počivaju na moći, autoritetu i kontroli. Ali, to ne znači da treba da budu lišeni doslednog, poverljivog i humanog pristupa u odnosu prema osuđenim licima, što podrazumeva uspešno balansiranje između dobrobiti i discipline, brige i moći. Dakle, u pitanju je dinamičan, ali i prilično izazovan odnos na

relaciji zaposleni-osuđeno lice, pri čemu u tom dijalogu važnu ulogu ima kompetentnost zaposlenog i njegov profesionalizam od koga u mnogome zavisi na koji način zaposleni vrše transfer moći a time i kako će osuđeno lice primiti poruke i prihvatiti program tretmana. Sve skupa to utiče na percipciju kvaliteta socijalne klime u zatvoru, odnosno kvaliteta zatvorskog života od strane osuđenih.

Fotografija 6: Kazneno-popravni zavod u Nišu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Johnsen, Granheim i Helgesen (2011) sproveli su 2007. godine istraživanje kvaliteta života u 32 zatvora u Norveškoj koja su u režimu zatvorenog tretmana. Istraživanjem su bili obuhvaćeni osuđenici i zaposleni. Nalazi su pokazali da su skorovi na svim ispitivanim dimenzijama kvaliteta zatvorskog života bili blago negativni. Ali, kada su upoređeni nalazi prema veličini zatvora, pokazale su se razlike: u manjim zatvorima (do 50 zatvorenika) osuđena lica su pozitivnije procenila kvalitet zatvorskog života u odnosu na one koji su i zatvorima srednje

veliĉine (50-100) i velikim zatvorima (preko 100 osuĉenika). Razlike u percpciji kvaliteta zatvorskog Źivota su posebno došle do izraŹaja u pogledu odnosa zaposlenih prema osuĉenicima, ukupnog tretmana i dobrobiti, koji su znaĉajno bolje bili ocenjeni u malim zatvorima. Odnosi izmeĉu zaposlenih i osuĉenika su bolje ocenjeni u manjim zatvorima, ĉemu doprinosi ĉinjenica da manji broj osuĉenih omoguĉava da se bolje upoznaju od strane zaposlenih, da se uspostavi komunikacija na dnevnom nivou, da zaposleni mogu da predvide reakcije osuĉenih, da prepoznaju njihove potrebe i na njih adekvatno reaguju, te da sve to doprinosi uspostavljanju odnosa poverenja i odrŹavanju sigurnog okruŹenja. Drugim reĉima, istraŹivanje je potvrdilo da su u malim zatvorima prisutnije glavne vrednosti koje oblikuju pozitivan odnos izmeĉu zaposlenih i osuĉenih: poštovanje, humanost, poverenje i podrška, u poreĉenju sa zatvorima srednje veliĉine ili velikim zatvorima (Johnsen, Granheim, Helgesen, 2011: 526). Decentralizacija, manje hijerarhijski postavljena struktura, uz veĉu transparentnost, više neformalni svakodnevni kontakt zaposlenih i osuĉenih, koji su prisutni u malim zatvorima, uz jasno balansiranje izmeĉu moći i brige, osiguravaju daleko humanije okruŹenje, Źto u celini doprinosi boljoj oceni kvaliteta zatvorskog Źivota.

Pojedina istraŹivanja su utvrdila vezu izmeĉu kvaliteta zatvorskog Źivota i pojedinih individualnih karakteristika osuĉenih lica. Tako je u jednom istraŹivanju koje je sprovedeno u Francuskoj ispitivano zdravlje i kvalitet Źivota meĉu 138 zatvorenika muškog pola starijih od 50 godina u pogledu njihovog fiziĉkog i mentalnog blagostanja (Combalbert i dr., 2019). Nalazi istraŹivanja su pokazali da stariji osuĉenici znaĉajno negativno procenjuju svoje fiziĉko i psihiĉko zdravlje, kao i ukupan kvalitet Źivota. Takoĉe, autori su utvrdili da je starost bila znaĉajno povezana sa razliĉitim dimenzijama kvaliteta Źivota, ali bez znaĉajnih veza sa veĉinom dimenzija percipiranog zdravlja, osim sa slabom fiziĉkom pokretljivošću. Kod starijih osuĉenika se beleŹi da duŹina

zatvorske kazne dovodi do primetnog pada kvaliteta sna. Najzad, stariji osuđenici sa višim nivoom obrazovanja su pokazali manje negativnih emocionalnih reakcija u poređenju sa onima sa nižim obrazovnim nivoom.

Fotografija 7: Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

U istraživanju sprovedenom u 16 zatvora u flamanskom delu Belgije na populaciji zatvorenika starijih od 60 godina ispitivan je odnos između nezavisnih varijabli koje se odnose na tri lične dimenzije (fizičko zdravlje, psihičko zdravlje i društveni život) i kvaliteta života u zatvoru (De Smet i dr., 2017). Istraživanje je pokazalo da su individualne varijable, kao što je zadovoljstvo aktivnostima, bile povezane sa više domena kvaliteta života starijih osuđenika. Psihopatološki simptomi, osim ideje o samoubistvu, ne utiču značajno na kvalitet života.

Studija koja je sprovedena u jednom zatvoru u Rusiji u periodu između 2013. i 2016. godine je pokazala da na kvalitet zatvorskog života

osuđenih lica utiču socioekonomski faktori, kao što su obrazovanje, prihod, bračni status i indeks komorbiditeta (Kosilov i dr., 2019). Podaci do kojih se došlo su ukazali na starosno specifične efekte socioekonomskog statusa na kvalitet života osuđenih. Dok su osuđenici sa fakultetskom diplomom imali veći kvalitet života u odnosu na one sa nižim stepenom obrazovanja, takav trend nije primećen kod starijih osuđenika. Prihod je značajno uticao na kvalitet života, ali samo kada su u pitanju osuđenici koji pripadaju starosnoj grupi između 45 i 54 godine, što su autori objasnili ograničenjima materijalne pomoći u zatvoru, dakle, materijalnom deprivacijom (Kosilov i dr., 2019). Bračni status je imao uticaj na kvalitet zatvorskog života i to zatvorenika koji pripadaju starosnoj kategoriji između 35 i 64 godine, što ukazuje na značaj socijalne podrške, posebno podrške porodice, za te osuđenike. Najzad, indeks komorbiditeta je pokazao snažnu korelaciju sa percepcijom kvaliteta života, pri čemu stariji osuđenici doživljavaju konzistentne razlike u kvalitetu života u poređenju sa mlađima.

Pojedina istraživanja, uključujući ona koja su u fokusu imala osuđenice, pokazala su da zatvorsko okruženje, posebno način na koji su osuđenici tretirani od strane zaposlenih i drugih osuđenika, kao i profesionalizam i osećaj fer postupanja, ima daleko veći uticaj na dobrobit zatvorenika u odnosu na prethodno životno iskustvo (Bobić i dr., 2022; Liebling, Ludlow, 2016; Slotboom i dr, 2011). Pored toga, kako su pokazala neka prethodna istraživanja, za dobrobit osuđenih nisu važni samo međuljudski odnosi, humano i legitimno postupanje, već i pristojnost (Auty, Liebling, 2020; Neubacher, Liebling, Kant, 2021). Naime, odsustvo pristojnog ophođenja može da rezultira psihičkim posledicama, poput stresa ili depresije, suicidalnim mislima i osećanjima ljutnje, besa, frustriranosti, što posledično može da vodi konfliktima i nasilju, što pak negativno utiče na zatvorsku klimu i svakako snižava kvalitet zatvorskog života (Liebling, Hulley, Crewe, 2012). Najzad, kvalitetu zatvorskog života doprinose i socijalni kontakti van zatvora, sa

porodicom i prijateljima, kao i podrška koju osuđenici dobijaju kako spolja, tako i u samom zatvoru.

Fotografija 8: Kazнено-popravni zavod u Sremskoj Mitrovici. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Imajući sve navedno u vidu, opravdano se može zaključiti da je za transformaciju osuđenika od velikog značaja zatvorsko okruženje: ono koje sputava i onemogućava osuđena lica u ličnom rastu i razvoju promoviše preživljavanje, dok ono koje je podržavajuće, uključuje postupanje i tretman zasnovan na principima pozitivne kriminologije i viktimologije (Nikolić-Ristanović, Ćopić, 2015; Ronel, Segev, 2014; Szifris, 2018), doprinosi ličnoj transformaciji i uspešnoj resocijalizaciji. To je, pak, jedan od glavnih preduslova za razvijanje pozitivne i konstruktivne budućnosti i uspešne reintegracije, a time i redukcije povrata.

U Srbiji su se do sada istraživanja u zatvorima mahom fokusirala na pojedinačne komponente zatvorskog života i tretmana, kao što su, na primer: deprivacije zatvoreničkog života žena (Špadijer-Džinić, Pavićević,

Simeunović-Patić, 2009), uslovi u zatvoru za žene (Nikolić-Ristanović, 2000; Ćopić, Šaćiri, 2012), nivo poštovanja prava žena u zatvoru (Ćopić, Stevković, Šaćiri, 2012, 2016), izvori podrške koje osuđenice prepoznaju kao najvažnije tokom boravka u zatvoru (Savić, Knežić, 2019); potom, negativne posledice zatvaranja i uticaj deprivacije na uspeh tretmana (Ilijić, 2014), tretman u zatvoru i integrisanje zatvorenika u zatvorski socijalni sistem (Radovanović, 1992), uticaj obrazovanja i stručnog osposobljavanja na smanjenje povrata (Ilijić, 2016; Stevanović i dr., 2018), značaj specijalizovanih obuka osuđenih lica za deficitarna zanimanja na tržištu rada (Stevanović i dr., 2018), značaj primene uslovnog otpusta na smanjenje povrata (Vujičić, 2023) i slično. Međutim, nijedno istraživanje se do sada nije fokusiralo na analizu kvaliteta zatvorskog života u njegovoj celokupnosti, ispitujući različite dimenzije. Zato su nalazi istraživanja koji se iznose u ovoj knjizi čine posebno značajnim, jer trasiraju put za reforme politika i prakse kako bi se položaj osuđenih lica u zatvorima unapredio, ali i za dalja istraživanja kao osnov za razvijanje na empirijskim dokazima zasnovanih programa postupanja i njihovu redovnu evaluaciju.

MEĐUNARODNI STANDARDI I NACIONALNI PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR OD ZNAČAJA ZA KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA

Osvrt na međunarodne standarde zatvaranja

Savremeni sistemi izvršenja krivičnih sankcija počivaju na načelu humanog postupanja sa osuđenim licima, što bi u najširem smislu trebalo da pospeši njihovu uspešnu reintegraciju u regularne društvene okvire. Iako postoji niz dokumenata koji su doneti pod okriljem Ujedinjenih nacija (u nastavku: UN) ili određenih drugih organizacija regionalnog karaktera poput Evropske unije (u nastavku: EU), nijedan od dokumenata na direktan način ne pominje kvalitet zatvorskog života. Međutim, iz samih normi ili standarda proističe da je njihova intencija upravo poboljšanje zatvorske klime i ustanovljavanje određenih praksi koje mogu umanjiti negativne posledice zatvaranja. Stoga, oni su značajni i prilikom donošenja domaćih propisa.

Iako postoji nekoliko međunarodnih dokumenata koji delimično regulišu i pojedine aspekte zatvaranja, za predmetnu analizu su najznačajnija *Standardna minimalna pravila o postupanju sa zatvorenima* (u nastavku: Pravila), koja su usvojena na Prvom kongresu UN za sprečavanje kriminaliteta i postupanju sa prestupnicima u Ženevi 1955. godine, a potvrđena od Ekonomskog socijalnog saveta rezolucijama br. 663 C (XXIV) od 31. jula 1957. i br. 2076 (LXII) od 13. maja 1977. godine. Rezolucijom Generalne skupštine UN br. 70/175 od 17. decembra 2015. godine, usvojena su nova Pravila (tzv. Mendela pravila).¹

¹ Pri donošenju novih Pravila, između ostalog se pošlo od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, kao i činjenice da je u periodu od gotovo pola veka donet niz međunarodnih ugovora, koji su ratifikovani od većine zemalja, poput Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Međunarodnog pakta o

Pravila su sistematizovana na sledeći način: Uvodne napomene², Opšta pravila i Pravila koja se odnose na posebne kategorije lica: (1) osuđeni zatvorenici; (2) zatvorenici sa psihičkim poteškoćama i / ili poremećajima zdravlja; (3) uhapšena lica / lica koja čekaju na suđenje; (4) civilni zatvorenici i (5) pritvorena lica protiv kojih nije podignuta optužnica³. Svaka od zasebnih celina suštinski se nadovezuje na Opšta pravila, odnosno, bavi se specifičnostima pojedinih kategorija lica lišenih slobode. U nastavku se najpre ukazuje na osnovna načela na kojima počivaju Pravila, a potom i na određene standarde koji bi trebalo da doprinesu poboljšanju kvaliteta života osuđenih lica u zatvorima.

Osnovni principi (*načela*) podrazumevaju da se prema svim zatvorenima mora postupati na način koji podrazumeva poštovanje njihovog dostojanstva i vrednosti koju poseduju sva ljudska bića. Ovo naročito znači da nijedan zatvorenik, ma iz kog razloga, ne sme biti podvrgnut mučenju i drugim okrutnim, nečovečnim ili ponižavajućim postupcima ili kaznama (*zabrana torture*). Zaštita i sigurnost zatvorenika uvek moraju biti osigurani. Navedena pravila se moraju primenjivati nepristrasno, bez bilo kakvog oblika diskriminacije, pri čemu se od ovog pravila odstupa u situacijama tzv. *pozitivne diskriminacije*, prilikom

građanskim i političkim pravima, kao i Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka. Pored toga, jedan od osnovnih ciljeva je da se, uz razmenu iskustava sa praktičnog i naučnog stanovišta, predlože nova pravila, koja ne bi trebalo da snižavaju postojeće standarde, već da ih unaprede, u cilju osnaživanja ideje sigurnosti i humanog postupanja sa zatvorenim licima.

² U ovom delu Pravila se nalaze četiri načelne i uvodne konstatacije: (1) dokument ne pretenduje da ponudi detaljan model sistema kaznenih ustanova [...] već teži da ustanovi dobre opšte usvojene principe i prakse; (2) u raznolikim pravnim, društvenim, ekonomskim i geografskim uslovima koji postoje u svetu, ne postoji mogućnost da se sva pravila sadržana u dokumentu primene na svim mestima i u svakom trenutku. Pravila ostavljaju prostor za stalni razvoj u ovoj oblasti; (3) način sistematike Pravila i (4) pravila ne teže da uredi upravljanje u ustanovama u kojima su smeštena mlađa lica (Ignjatović, 2018).

³ Za neke od pojmova upotrebljenih u Pravilima se u domaćem pravnom sistemu koriste drugačiji termini. Uporediti sa: *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)* (UNODC, 2015).

primene mera koje služe zaštiti i promovisanju prava zatvorenika sa posebnim potrebama. Kako su zatvaranje i druge mere koje dovode do izolacije osoba od spoljašnjeg sveta štetne, budući da se samom činjenicom lišavanja slobode tim osobama oduzima pravo na samoodređenje, zavodski sistem ne sme dodatno da uvećava patnju takvim licima, osim u meri u kojoj je to opravdano zarad održavanja discipline.

Fotografija 9: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Zaštita društva od kriminaliteta i smanjenje stope recidivizma su svrha zatvorske kazne i sličnih mera kojima se neko lice lišava slobode, pri čemu se takva svrha može ostvariti jedino ukoliko se vreme provedeno u zavodu iskoristi na način koji će dovesti do njihove što uspešnije reintegracije. Takav pristup podrazumeva nuđenje obrazovanja, stručnog usavršavanja, rad, kao i druge oblike pomoći, koji

su primereni i raspoloživi, uključujući i one popravne, moralne, duhovne, socijalne, zdravstvene i sportske prirode. Sve ove aktivnosti se sprovode u odnosu na konkretno lice, u skladu sa njegovim individualnim potrebama i predviđenim programom postupanja. Razlike između života na slobodi i u kazneno-popravnoj ustanovi treba da budu svedene na najmanju moguću meru, uz poštovanje dostojanstva zatvorenika kao ljudskih bića. Zavodske ustanove moraju preduzeti sve potrebne mere kako bi lica sa invaliditetom, mentalnim smetnjama ili drugim poteškoćama ravnopravno i u punoj meri učestvovala u životu u ustanovi za izvršenje krivičnih sankcija.

Fotografija 10: Kazneno-popravni zavod u Sremskoj Mitrovici. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Uvažavajući karakteristike pola, životne dobi, kaznene evidencije, pravnih razloga zatvaranja i nužnosti postupanja sa određenom grupom lica, ustanovljava se pravilo da različite kategorije zatvorenika moraju biti u odvojenim ustanovama ili delovima ustanove. Kao tipični primeri,

navode se razdvajanje muškaraca od žena, razdvajanje pritvorenih i osuđenih lica, kao i razdvajanje maloletnih od punoletnih lica.

Posebno su regulisana i pravila koja se tiču smeštaja, lične higijene, odeće i posteljine, ishrane, vežbanja i sporta. Pravila, međutim, pridaju naročit značaj zdravstvenim službama i zdravstvenoj zaštiti zatvorenika. Na prvom mestu se navodi da je za pružanje zdravstvene zaštite odgovorna država, a zatvorenici treba da uživaju iste standarde zdravstvene nege koji su dostupni i licima na slobodi, kao i besplatan pristup zdravstvenim službama, pri čemu se posebno insistira na zabrani diskriminacije po osnovu njihovog pravnog statusa. Pored toga, prepoznata je potreba da se zaštite trudnice i majke pa se tako ustanovljava pravilo da u ženskim zatvorima mora biti obezbeđen poseban smeštaj za celokupnu potrebnu zdravstvenu zaštitu i lečenje majke i deteta.

Ograničenja, disciplina i kažnjavanje su važan segment gotovo svih sistema izvršenja krivičnih sankcija i nužno su povezani sa mnogim aspektima života u zavodu. Pravila polaze od toga da se disciplina i red moraju održavati uz ograničenja samo u onoj meri koja je nužna za održavanje bezbednosti, sigurnog rada ustanove i dobro organizovanog života zavodske zajednice. Kako bi se osiguralo odsustvo bilo kakvih zloupotreba ili proizvoljnog postupanja u pogledu kažnjavanja, Pravila predviđaju da zakonom i odgovarajućim podzakonskim i drugim normativnim aktima moraju biti uređene sledeće oblasti: (1) ponašanja koja predstavljaju disciplinske prestupe; (2) vrsta i dužina trajanja mere koja može biti izrečena; (3) organ koji je nadležan za izricanje takve mere; (4) primena bilo koje disciplinske ili druge mere prema osuđenom licu (kao što je na primer mera koja podrazumeva prinudno izdvajanje iz opšte zavodske populacije odnosno izolaciju od ostalih zatvorenika), uključujući i proceduru njihove primene ili obustave.

Fotografija 11: Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Posebno se insistira na obezbeđivanju srazmernosti između učinjenog prestupa i izrečene disciplinske mere, kao i na primeni opštih pravila o uslovima zatvorskog života bez izuzetka na sve zatvorenike. U pitanju su opšta pravila koja se odnose na svetlost, provetravanje, temperaturu, sanitarne uslove, vodu za piće, pristup otvorenom prostoru i fizičkoj aktivnosti, ličnu higijenu, zdravstvenu zaštitu i adekvatni lični prostor.

Nakon standarda koja se tiču sredstava za ograničenje kretanja, pretresa zatvorenika i ćelija, kao i upućivanja (informisanja) zatvorenika o njegovim pravima i obavezama unutar zavoda, koja u sebi uključuju i pravo na žalbu po kojoj se blagovremeno mora postupati, Pravila posebno regulišu kontakt zatvorenika sa osobama izvan zavoda. U tom delu, polazi se od toga da zatvorenicima mora biti dopušteno da, uz nužni nadzor, redovno komuniciraju sa svojom porodicom i prijateljima, kako putem prijema poseta, tako i prepiskom, te upotrebom

telekomunikacionih, elektronskih, digitalnih i drugih sredstava, što stvara okvir za mogućnost korišćenja uređaja za prenos slike i zvuka, a ne samo telefonskih poziva. Pravo na bračne posete se primenjuje bez diskriminacije, a zatvorenice moraju imati jednaku mogućnost korišćenja tog prava kao i muškarci. Kada je reč o jačanju veza za spoljnim svetom, Pravila predviđaju da bi zatvorenik trebalo da bude smešten u ustanovu koja je najbliža njegovom domu, što dalje osnažuje ideju postpenalnog prihvata.

Ustanovljeni su i standardi koji se tiču podsticanja kulturnog razvoja zatvorenika, na primer, kroz dostupnost biblioteka i knjiga, kao i mogućnost učestvovanja u bogoslužjenju i obavljanja verskih obreda, uz poštovanje prava zatvorenika na veroispovest ili versko uverenje.

U opšte standarde koji mogu biti od značaja za kvalitet zatvorskog života, spadaju i pravila koja se tiču zaposlenih u zavodu. Pravilima je propisano da zaposleni, između ostalog, moraju imati obrazovanje: (1) o relevantnom nacionalnom zakonodavstvu, propisima i pravilima, kao i primenjivim međunarodnim i regionalnim pravnim instrumentima, čijim se odredbama zatvorsko osoblje mora rukovoditi u radu i postupanju sa zatvorenima; (2) o pravima i dužnostima u obavljanju poslova, uključujući poštovanje ljudskog dostojanstva svih zatvorenika i zabranu određenih vrsta ponašanja, posebno mučenja i drugog okrutnog, nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja; (3) o sigurnosti i zaštiti, uključujući koncept dinamičke sigurnosti, primenu sile i sredstava za ograničenje kretanja, o postupanju sa nasilnim prestupnicima, uzimajući u obzir tehnike prevencije i smirivanja, kao što su pregovaranje i posredovanje; (4) o prvoj pomoći, psiho-socijalnim potrebama zatvorenika i odgovarajućoj dinamici u zatvorskim okruženjima, kao i o socijalnoj brizi i pomoći, uključujući rano otkrivanje psihičkih problema. Još jedna značajna karakteristika je i to što se očekuje da se zatvorsko osoblje redovno osposobljava, da kroz

svoje ponašanje daje dobar primer zatvorenicima, ali i da uvažava potrebe ove kategorije lica.

Fotografija 12: Kazneno-popravni zavod u Požarevcu-Zabeli. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Specifičnosti postupanja sa osuđenim licima

Osuđena lica su prepoznata kao posebna kategorija lica lišenih slobode, a polazi se od toga da je svrha posebnih načela da se pokaže duh u kome treba upravljati kaznenim ustanovama. Naglašava se značaj pripreme za otpust, odnosno preduzimanje mera koje osnažuju ideju adekvatnog postpenalnog prihvata, što podrazumeva da kod postupanja sa osuđenima ne treba naglašavati njihovo isključivanje iz zajednice, već treba isticati njihovu pripadnost društvu.

Kako bi se ispunila opšta svrha kazne zatvora, nužno je da postoji individualizovani program postupanja, prilagođen konkretnom osuđenom licu, te da se osuđenici grupišu u različite tretmanske grupe,

shodno određenom programu postupanja. Poželjno je postojanje zatvora sa različitim stepenom obezbeđenja, pri čemu se posebna pažnja pridaje zatvorima otvorenog tipa, za koje se smatra da u njima treba da borave ona lica koja karakteriše visok stepen samodiscipline, a kojima se ujedno i pružaju najpovoljniji uslovi za rehabilitaciju. U zatvorima otvorenog tipa, broj osuđenika treba da bude što manji, kako individualizovani program postupanja ne bi bio ometen velikim brojem lica.

Postupanje sa licima osuđenim na kaznu zatvora, treba da bude takvo da jača njihovo samopoštovanje i razvija osećaj sopstvene odgovornosti. U tom smislu, treba se služiti svim odgovarajućim sredstvima, uključujući religiju, obrazovanje, stručno osposobljavanje, telesni razvoj, korišćenje usluga socijalnih službi i slično, u skladu sa individualnim potrebama svakog osuđenika. Pri tome treba voditi računa o ranijem životu, kriminalnoj prošlosti, fizičkim i intelektualnim kapacitetima i sposobnostima svakog pojedinačnog osuđenika. Standardima je predviđeno da se što pre nakon prijema u ustanovu i nakon proučavanja ličnosti osuđenika obavezno priprema program postupanja, koji mora uvažiti osuđenikove individualne potrebe.

U delu koji se tiče pogodnosti koje osuđeni može ostvariti, Pravila ne prave razliku između zavodskih i vanzavodskih pogodnosti, ali se navodi da sistem nagrađivanja treba da bude takav da odgovara različitim kategorijama osuđenika i različitim načinima postupanja, a njihov cilj je da podstiču dobro ponašanje i razviju osećaj odgovornosti kod osuđenog lica.

Rad osuđenih lica je prepoznat kao jedan od najznačajnijih delova tretmana, pri čemu su standardi pre svega usmereni na njihovu zaštitu, u smislu da rad ne sme biti štetan po njihovo zdravlje, da se osuđeni ne sme držati u potčinjenom ili ropskom položaju i slično. Pored toga, rad se vidi kao delotvorno sredstvo resocijalizacije pa se tako ističe da, u granicama mogućnosti, treba da bude takav da održava ili

povećava sposobnost osuđenika za zaposlenje nakon otpusta sa izdržavanja kazne zatvora. U vezu sa radom se dovodi i stručno osposobljavanje osuđenih za ona zanimanja za kojima postoji potražnja na tržištu rada. Iako organizacija i metode rada u zatvorima moraju biti što sličnije odgovarajućim poslovima izvan zatvora, u prvom planu su interesi osuđenika u smislu uspješne integracije u društvo, a ne sticanje finansijske dobiti. Osuđenom pripada pravična naknada za rad, a kada je reč o radnom vremenu, predviđeno je da najmanje jedan dan u toku nedelje mora biti slobodan, odnosno dan za odmor, kao i da tokom dana bude ostavljeno dovoljno vremena za obrazovanje i druge potrebne aktivnosti osuđenika.

Fotografija 13: Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Primetno je da se u Pravilima na više mesta ističe značaj obrazovanja i rekreacije, pa je tako potrebno osigurati nastavak obrazovanja svih osuđenika koji su za to sposobni, uključujući i religijsku

nastavu u državama u kojima je to moguće. Obrazovanje nepismenih osuđenika je obavezno. Rekreativne i kulturne aktivnosti moraju biti omogućene u zatvoru, sa ciljem unapređenja psihičkog i fizičkog zdravlja osuđenika.

Društveni odnosi i briga o osuđenicima nakon izlaska iz zatvora su poslednja celina u okviru standarda koji se odnose na osuđena lica. Pravila polaze od toga da se posebna pažnja mora posvetiti održavanju i unapređenju odnosa između osuđenika i njihovih porodica, u meri u kojoj je to u najboljem interesu i jednih i drugih. Od početka izdržavanja kazne zatvora se mora voditi računa o budućnosti osuđenika nakon izlaska iz ustanove. U skladu sa tim, osuđenik se mora podsticati da uspostavlja i održava odnose sa osobama ili službama koje su izvan zatvora, a koje mogu doprineti njegovoj uspešnoj reintegraciji, što svakako dovodi i do poboljšanja kvaliteta života u zatvoru.

Međunarodni standardi o ženama u zatvoru

Dugo vremena je izučavanje ženske zatvorske populacije, tretmana osuđenica i uslova života žena u zatvoru bilo marginalizovano. Razlog za to je činjenica da su žene oduvek činile daleko manji deo ukupne zatvorske populacije. U svetu, žene čine manje od jedne petine zatvorske populacije (oko 3%), a posmatrano na nivou država, taj udeo se kreće u proseku između 2% i 9% (UNODC, 2014; Aebi i dr., 2022). Stoga i ne čudi što su, kako stoji u preambuli *Pravila UN o postupanju sa zatvorenicama i izvršenju nekustodijalnih mera prema ženama izvršiteljicama* (u nastavku: Bankočka pravila) iz 2010. godine, zatvori građeni po meri muškaraca, što vodi zanemarivanju specifičnih potreba žena.

Bankočka pravila predstavljaju prvi međunarodni dokument koji se na celovit i sveobuhvatan način bavi položajem žena u sistemu izvršenja krivičnih sankcija, uključujući položaj žena u zatvorima

(Kovačević, 2012). Sve do njihovog usvajanja, samo se sporadično ukazivalo na neke specifičnosti položaja i tretmana žena u zatvoru u međunarodnim dokumentima koji postavljaju standarde o položaju osuđenih lica (Konstantinović Vilić, Kostić, 2006). Tako se, na primer, u Pravilima ističe potreba za posebnim institucijama za žene osuđene na kaznu zatvora, odnosno za njihovim razdvajanjem u posebna odeljanja ukoliko su žene i muškarci smešteni u istom zatvoru. Takođe, ističe se i potreba za postojanjem posebnih prostorija za tretman trudnica, porodilja i majki sa decom. Na specifičnosti položaja i tretmana žena u zatvoru ukazuje se u Rezoluciji o posebnim potrebama zatvorenica, koja je usvojena na VI kongresu UN o prevenciji kriminaliteta i tretmanu osuđenih lica u Karakasu 1980. i Rezoluciji o tretmanu prema ženama u krivičnom pravosuđu, koja je usvojena na VII kongresu UN o prevenciji kriminaliteta i tretmanu osuđenih lica u Milanu 1985. godine. U ovim dokumentima je istaknuto da su žene često smeštene daleko od svoje kuće, što otežava socijalne kontakte sa porodicom, posebno sa decom, ukazuje se na nejednak pristup programima i uslugama u zatvorima i potrebu da u zatvorima postoje posebne službe koje će voditi brigu o posebnim potrebama punoletnih i maloletnih žena. Evropskim zatvorskim pravilima usvojenim od Komiteta ministara Saveta Evrope 1973. godine, revidiranim najpre 1987. godine Preporukom R(87)3, a potom i Preporukom Rec/2006/2 od 2006. godine, ističe se da je neophodno odvajanje muškaraca i žena u zatvorskim ustanovama, ali i da zatvorska uprava treba da obrati posebnu pažnju na higijenske, fizičke, stručne, društvene i psihološke potrebe žena, kao i da preduzme posebne napore kako bi se zatvorenicama koje su bile žrtve nasilja omogućio pristup specijalnim službama. Uz to, pažnja se usmerava na položaj i zaštitu bremenitih žena i žena koje se porode tokom boravka u zatvoru.

Fotografija 14: Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Bankočka pravila nisu zamena, već dopuna svih postojećih pravila u postupanju sa zatvorenicama. Ona definišu prava žena u pojedinim oblastima kojima se postojeća dokumenta ne bave ili, pak, produbljuju postojeća prava. Sama pravila su koncipirana imajući u vidu realan položaj žena u mnogim državama, pa su tri osnovna segmenta kojima se bave: specifične potrebe žena i odgovor na njih, prevencija zlostavljanja i podrška ženama sa iskustvom viktimizacije, i zaštita prava dece (koja su rođena u zatvoru, odnosno koja borave sa majkama u zatvoru kada to nacionalni propisi dozvoljavaju). U Bankočkim pravilima su definisani osnovni principi i pravila koja se odnose na postupanje prema svim ženama u ustanovama za izvršenje zavodskih sankcija (osuđene ili pritvorene, bez obzira na pravni osnov). Sva pravila počivaju na principu nediskriminacije, pri čemu se navodi da se zadovoljavanje specifičnih potreba žena u zatvoru neće smatrati diskriminatornim postupanjem, jer takav pristup osigurava postizanje rodne ravnopravnosti.

Prema Bankočkim pravilima, žene treba da budu smeštene u institucijama koje nisu značajno udaljene od mesta njihovog prebivališta ili boravišta, što je bitno za omogućavanje redovnih kontakata, posebno sa decom. Posebna pravila postupanja definisana su počev od prijema osuđenice, kada je potrebno obratiti posebnu pažnju na njenu ranjivost, obezbediti joj prostor da može da kontaktira sa porodicom i rođacima, pružiti joj pravnu pomoć i dati joj potrebne informacije na jeziku koji razume. Takođe je istaknuto da će ženama biti omogućen kontakt sa licima izvan ustanove u cilju zbrinjavanja dece, pa i ograničeno odlaganje početka izvršavanja kazne, ukoliko je to neophodno i u najboljem interesu deteta.

Posebna pažnja poklanja se zadovoljavanju potrebe za održavanjem lične higijene zatvorenica, kao i njihovoj zdravstvenoj zaštiti. Već prilikom prijema, potrebno je sprovesti kompletan lekarski pregled i identifikovati primarne zdravstvene potrebe žene. Naročita pažnja usmerena je na otkrivanje prisustva seksualno prenosivih bolesti ili bolesti koje se prenose preko krvi, potom, na mentalno zdravlje, posebno na postojanje posttraumatskog stresnog poremećaja i rizika od suicida i samopovređivanja. Takođe, naročita pažnja treba da bude usmerena na identifikovanje zavisnosti od psihoaktivnih supstanci i iskustva viktimizacije seksualnim ili drugim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Preglede treba da vrše osobe ženskog pola, osim u hitnim slučajevima. Uz to, prisustvo zatvorskog osoblja pregledima treba da bude izuzetak, a kada prisustvuju pregledu, onda to treba da budu žene, a sam pregled sproveden na način kojim se garantuje privatnost, poverljivost i dostojanstvo zatvorenice. U cilju zadovoljavanja zdravstvenih potreba zatvorenica, Bankočka pravila apostrofiraju potrebu razvijanja i implementiranja individualizovanih, rodno osetljivih i sveobuhvatnih programa rehabilitacije za žene sa mentalnim problemima, programa tretmana, nege i podrške ženama sa HIV

virusom, odvikavanja od psihoaktivnih supstanci i za prevencija suicida i samopovređivanja.

Fotografija 15: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Polazeći od toga da većina osuđenica ima istoriju trpljenja psihičkog, fizičkog i seksualnog nasilja, Bankočka pravila sadrže niz odredbi usmerenih na informisanje, pomoć i podršku ženama sa iskustvom nasilja (na primer, informisanje o njihovom pravu na pokretanje sudskog postupka, pristup pravnoj zaštiti, specijalizovanoj psihološkoj pomoći i savetovanju tokom boravka u zatvoru, konsultovanje sa zatvorenicom u pogledu kruga lica kojima je dozvoljena poseta i slično). Kroz primenu ovih pravila teži se obezbeđivanju sigurnog prostora u zatvoru, u kome će kroz odgovarajuće oblike pomoći i podrške, razumevanje i neosuđivanje, žene biti osnažene za prevazilaženje traume i oporavak od posledica viktimizacije (Nikolić-Ristanović, 2000; Nuytiens, Christiaens, 2012; Saxena, Messina, Grella, 2014).

Deo pravila odnosi se na pitanje bezbednosti i discipline, kao što su, na primer, pretresanje zatvorenica (pretresanje mora da se vrši uz puno poštovanje dostojanstva i ličnosti osuđenice, samo žensko osoblje može da vrši pretres, insistiranje na uvođenju alternativa pretresu tela u vidu skenera i slično), disciplinsko kažnjavanje (koje podrazumeva da u samicu ne smeju da se upućuju majke s decom, trudnice i dojilje, kao i da zabrana kontakta sa porodicom, posebno decom ne može da bude disciplinska kazna) i potreba obezbeđivanja zaštite ženama koje dožive nasilje tokom boravka u zatvoru.

Odvajanje od kuće, te fizičko i psihičko razdvajanje od dece i porodice je svakako najteža psihološka posledica zatvaranja za žene, odnosno najteži vid zatvorske deprivacije, a žene su najčešće jedini ili primarni staratelj dece, često samohrane majke (Tadić, Kordić, 2024). Zbog toga se u Bankočkim pravilima posebno insistira na podsticanju kontakata sa porodicom, decom, starateljima ili zakonskim zastupnikom dece, i redovnim posetama (posebno posetama bračnog druga i/ili dece i to u prostoru koji je za to namenjen) (Špadijer-Džinić, Pavićević, Simeunović-Patić, 2009; Savić, Knežić, 2019).

Bankočka pravila pažnju usmeravanju na postupanje prema trudnicama, majkama sa decom i dojiljama, maloletnicama i prema drugim posebno ranjivim kategorijama žena u zatvoru, poput stranih državljanke i pripadnice manjinskih grupa (etničkih ili verskih).

Kako bi se predviđena pravila implementirala u praksi, Bankočka pravila insistiraju na redovnoj obuci zaposlenih, odnosno, na jačanju kapaciteta za bavljenje posebnim potrebama i zahtevima osuđenica u pogledu položaja i tretmana, socijalne reintegracije i održavanja bezbednog i rehabilitativnog okruženja u zatvoru. Uz to, ističe se potreba za razvijanjem otvorenih zatvora, ustanova na pola puta i društveno zasnovanih programa, što treba da olakša ženi izlazak na slobodu. Najzad, u saradnji sa službama probacije, socijalne zaštite, lokalnom zajednicom i organizacijama civilnog društva potrebno je osmisliti i implementirati

programe pripreme za izlazak na slobodu i programe postpenalne pomoći, koji će takođe uzeti u obzir specifične potrebe žena.

Fotografija 16: Kazneno-popravni zavod za žene u Požarevcu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Zakon o izvršenju krivičnih sankcija

Postupak izvršenja krivičnih sankcija prema punoletnim licima, kao i prava i obaveze lica prema kojima se izvršavaju krivične sankcije, u osnovi su regulisani odredbama Zakona o izvršenju krivičnih sankcija (u nastavku: ZIKS).⁴ Prema slovu zakona, izvršenjem krivičnih sankcija se ostvaruje opšta i individualna svrha njihovog izricanja, u cilju uspešne reintegracije osuđenih u društvo, dok je svrha izvršenja kazne zatvora da osuđeni tokom izvršenja kazne, primenom odgovarajućih programa postupanja, usvoji društveno prihvatljive vrednosti u cilju lakšeg uključivanja u uslove života posle izvršenja kazne kako ubuduće ne bi činio krivična dela.

ZIKS kao noseći propis u materiji izvršenja, bez obzira što je usvojen pre donošenja Pravila, u najvećoj meri karakteriše usklađenost sa međunarodnim standardima, što se ogleda kako kroz određena opšta načela, tako i kroz njihovu dalju razradu. Tako se sa osuđenim, na osnovu utvrđenih kapaciteta, potreba i stepena rizika postupa na način koji u najvećoj meri odgovara njegovoj ličnosti, u cilju ostvarivanja programa postupanja (Vujičić, Karić, 2020). Razdvajanje različitih grupa osuđenih lica, vrši se u okviru otvorenog, poluotvorenog i zatvorenog odeljenja, kao i u odgovarajuće tretmanske grupe, pri čemu najmanji stepen ograničenja prava i najširi stepen korišćenja pogodnosti imaju osuđenici razvrstani u otvoreno odeljenje i tretmansku grupu A1. Pri donošenju odluke o programu postupanja, u obzir se uzimaju različiti parametri koji su uglavnom utemeljeni na onim elementima koji su sadržani u instrumentima za procenu rizika. Ustanovljene su odgovarajuće procedure, pri čemu je sadržina programa postupanja detaljnije uređena Pravilnikom o tretmanu, programu postupanja,

⁴ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, *Službeni glasnik RS*, br. 55/2014 i 35/2019.

razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica (u nastavku: Pravilnik).⁵

Iz same sadržine programa postupanja, kao i svih odluka o naknadnom razvrstavanju, proističe da ZIKS i Pravilnik uvažavaju sve one parametre koji su od značaja za kvalitet života u zatvorskom okruženju, pa tako odluka o programu postupanja sadrži podatke o: grupi, odeljenju i smeštaju određenom na osnovu utvrđenog stepena rizika, stručnom usavršavanju i obrazovanju, grupnom i individualnom radu, radnom angažovanju, korišćenju slobodnog vremena, posebnim postupcima (lečenje od bolesti zavisnosti, psihološka, psihijatrijska, medicinska i socijalna pomoć), kao i posebnim merama zaštite (Ilijić, Stevanović, Vujičić, 2024). Kulturni i drugi sadržaji, verska prava, ali i vođenje računa o fizičkom i psihičkom zdravlju osuđenih lica su usklađeni sa Pravilima.

Priprema osuđenog za otpust, koja je sastavni deo programa postupanja, započinje odmah po dolasku u zavod. Osuđeni se podstiče da aktivno učestvuje u pripremi za otpust, a posebno da održava odnose sa porodicom, uspostavlja i održava kontakte sa ustanovama i osobama koje se bave uključivanjem osuđenika u život na slobodi (Stevanović, Vujičić, 2017; Vujičić, 2023). Pored prava koja su garantovana svim osuđenim licima, u cilju podsticanja prihvatanja programa postupanja, postoji mogućnost dodeljivanja proširenih prava i pogodnosti, zavodskog i vanzavodskog tipa, koje u velikoj meri doprinose poboljšanju kvaliteta zatvorskog života. Ove pogodnosti predstavljaju nagradu osuđenom koji se posebno dobro vlada i zalaže i ostvaruje napredak u donetom programu postupanja. Vrsta i obim korišćenja pogodnosti se utvrđuju u odnosu na pripadnost konkretnoj tretmanskoj grupi.

ZIKS predviđa sledeće pogodnosti zavodskog karaktera: prošireno pravo na prijem paketa; prošireno pravo na broj poseta;

⁵ Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 66/2015.

prošireno pravo na krug lica koja mogu posetiti osuđenog (dalji srodnici, prijatelji i drugi); prošireno pravo na prijem poseta bez nadzora u prostorijama za posete; prošireno pravo na prijem poseta u posebnim prostorijama i prošireno pravo na pogodniji smeštaj. Osuđenicima razvrstanim u otvoreno i poluotvoreno odeljenje zavoda, moguće je dodeliti i neku od vanzavodskih pogodnosti: prošireno pravo na prijem poseta izvan zavoda; slobodan izlazak u grad; posetu porodici i srođnicima o vikendu i praznicima; nagradno odsustvo iz zavoda do sedam dana u toku godine i korišćenje godišnjeg odmora izvan zavoda. Iz posebno opravdanih razloga, osuđenom može biti odobren i vanredni izlazak ili odsustvo iz zavoda do sedam dana (Vujičić, 2019).

Fotografija 17: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Osuđeni je dužan da se ponaša u skladu sa zakonom i propisima donetim na osnovu zakona, kao i po nalogima službenih lica, osim ako bi izvršenje naloga bilo protivpravno. U cilju održavanja reda i bezbednosti u

zavodu, prema osuđenom se mogu primeniti samo one mere za održavanje reda i bezbednosti koje su utvrđene zakonom i samo u meri u kojoj je to neophodno, pri čemu se razlikuju mere prinude i posebne mere.

Pored ovih mera, za učinjene disciplinske prestupe, osuđenom je moguće izreći jednu od sledećih disciplinskih mera: ukor; ograničenje ili zabranu primanja paketa do tri meseca; oduzimanje dodeljenih proširenih prava i pogodnosti do tri meseca; ograničenje ili zabranu raspolaganja novcem u zavodu do tri meseca i upućivanje u samicu u slobodno vreme ili tokom celog dana i noći. U skladu sa međunarodnim standardima, jasno su precizirana ponašanja koja predstavljaju lakše i teže disciplinske prestupe, vrsta i dužina trajanja disciplinskih mera, organ koji je nadležan za vođenje postupka i izricanje tih mera, kao i način vođenja disciplinskog postupka. Osuđenom je garantovano pravo na stručnu pomoć i mogućnost ulaganja žalbe na rešenje o disciplinskom kažnjavanju. Pored ovih oblika odgovornosti, postoji i materijalna odgovornost osuđenog, koji je dužan da nadoknadi štetu koju namerno ili grubom nepažnjom prouzrokuje u zavodu.

Prema odredbama ZIKS-a, žene izdržavaju kaznu zatvora odvojeno od muškaraca. Osuđena žena se raspoređuje u kazneno-popravni zavod za žene, koji je ustanova poluotvorenog tipa u kojoj osnovnu prepreku za bekstvo čini služba za obezbeđenje. Sam ZIKS je generalno rodno neutralan zakon, te se sva pravila koja zakon postavlja u pogledu položaja i tretmana osuđenih lica jednaka za osuđene oba pola (Jovanović, Batrićević, 2024). Primećuje se da su samo neke odredbe usmerene samo na žene i njihove specifične potrebe (Ilijić, 2024, Ćopić, 2024). One se pre svega tiču položaja trudnica, porodilja i majki sa decom tokom boravka u zatvoru. Tako je u ZIKS-u predviđeno da trudnice i porodilje imaju pravo na ishranu koju im odredi lekar. Potom, osuđena žena ima pravo na odsustvo sa rada zbog trudnoće, porođaja i materinstva. Takođe, osuđena žena koja ima dete može da

zadrži dete do isteka kazne, a najduže do navršene druge godine života deteta, i ima pravo na stručnu pomoć ukoliko dete ostane sa njom.

Fotografija 18: Kazneno-popravni zavod u Požarevcu-Zabeli. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Izvršenje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala

Ustav Republike Srbije⁶, kao najviši pravni akt, u članu 25. garantuje nepovredivost fizičkog i psihičkog integriteta i predviđa da „niko ne može biti izložen mučenju, nečovečnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, niti podvrgnut medicinskim ili naučnim ogledima bez svog slobodno datog pristanka“. Kao zemlja ugovornica Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Srbija se, između ostalog, kao država obavezala na zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda lica koja se nalaze u zatvorima ili su po nekom drugom

⁶ Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.

osnovu lišena slobode. U tom smislu, kao što smo već ukazali, i Zakon o izvršenju krivičnih sankcija (Glava VI) propisuje da „svako mora poštovati dostojanstvo osuđenog i da niko ne sme ugroziti telesno i duševno zdravlje osuđenog“. Uvažavajući stav da kazna nije sama sebi cilj i da ne treba da se svodi samo na represiju i odmazdu za učinjeno delo, a njeno izvršenje na puko zatvaranje osuđenih, ona mora da podrazumeva i rad sa licima tokom izdržavanja kazne, tj. podvrgavanje tretmanu, da bi proces resocijalizacije uopšte bio moguć (Tanjević, 2023a).

U ovom delu želimo posebno da ukažemo na pojedine probleme u vezi sa izvršenjem kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, posebno u pogledu tretmana ove kategorije osuđenih lica i mogućnosti ostvarivanja svrhe izvršenja kazne zatvora. Reč je o osuđenima koji kaznu zatvora izdržavaju u posebnom (specijalnom) režimu, shodno posebnom zakonu, Zakonu o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala⁷, pri čemu je njihov položaj nepovoljniji u odnosu na one koji kaznu zatvora izdržavaju u opštem režimu, a u skladu sa Pravilnikom o kućnom redu Posebnog odeljenja za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala⁸. Striktni režim koji je uveden u naš sistem izvršenja kazne zatvora 2010. godine, prevazišao je, po mišljenju određenih teoretičara (Ignjatović, 2010), i režim „strogog zatvora“ koji je postojao do 1997. godine. Formiranjem posebnog odeljenja Kazneno-popravnog zavoda u Požarevcu - Zabeli (Ćopić, Stevanović, Vujičić, 2023), po prvi put u Srbiji dolazi do upućivanja zatvorenika isključivo muškog pola, osuđenih za krivična dela organizovanog kriminala, po odluci suda, u poseban režim izvršenja kazne zatvora., Sud naknadno može da donese odluku da

⁷ Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, *Sl. glasnik RS*, br. 72/2009 i 101/2010.

⁸ Pravilnik o kućnom redu Posebnog odeljenja za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2010, 43/2013, 76/2017, 8/2020 i 45/2023.

prvobitno određeni režim zameni u opšti režim izvršenja prema propisima Zakona o izvršenju krivičnih sankcija.

U posebnom odeljenju osuđenici izdržavaju kaznu zatvora pod strogim nadzorom. Osuđeni se na izdržavanje kazne u posebno odeljenje upućuju rešenjem predsednika Višeg suda u Beogradu, odnosno ovlašćenog sudije, a ne na osnovu odluke sudskog veća koje je donelo osuđujuću presudu, što je uobičajena praksa. U ovakvim situacijama, ako predsednik Višeg suda u Beogradu (odnosno ovlašćeni sudija) utvrdi da postoji najmanje jedna od okolnosti iz člana 14. Zakona o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, uputiće osuđenog na izdržavanje kazne zatvora u Posebno odeljenje, bez bilo kakvog razmatranja da li bi se i drugim, manje restriktivnim merama nadzora mogla postići svrha kažnjavanja (Tanjević, 2023).

Inače, izgradnji Posebnog odeljenja u Požarevcu pristupilo se bez ikakvih prethodnih istraživanja neophodnosti ovakvog modela izvršenja kazne zatvora (Nešić, 2022), a nisu konsultovana ni rešenja drugih država u kontroli organizovanog kriminaliteta koji podrazumeva dugotrajnu izolaciju u okviru ćelijskog sistema, koji u ovakvim situacijama u Srbiji traje i do 22 časa tokom dana. U skladu sa ovim posebnim režimom, osuđenici se smeštaju u spavaonice koje su potpuno identične: svaka je površine 7m², opremljene metalnim krevetom, stolom pričvršćenim za pod, stolicom, ormarićem za odlaganje ličnih stvari i televizorom. Svako od njih ima poseban sanitarni čvor (toalet, umivaonik i tuš). Sve spavaonice su pod video nadzorom, osim sanitarnog čvora.

Zatvorenik koji se nalazi u ovom odeljenju ima pravo na jednu posetu mesečno bliskih srodnika, u trajanju od jednog časa, a onaj koji se posebno dobro vlada, ima mogućnost da ostvari prošireno pravo na broj ovih poseta. Posete bliskih srodnika i pored toga što se audio-vizualno nadziru obavljaju se u prostorijama bez sigurnosnog stakla što je omogućeno tek izmenama Pravilnika o kućnom redu 2017. godine,

dok se druge posete, koje su moguće samo izuzetno, po odobrenju upravnika, uz saglasnost predsednika Višeg suda u Beogradu, odnosno ovlašćenog sudije, obavljaju isključivo u prostorijama sa sigurnosnim staklom. Takođe, treba imati na umu da ovi osuđenici, za razliku od onih koji kaznu zatvora izdržavaju u „opštem režimu“, nemaju pravo da jednom u dva meseca borave sa bračnim drugom, decom ili drugim bliskim licima tri časa u posebnim prostorijama. Posledice (ne)ostvarivanja ovog prava, pogotovo su značajne kada se ima u vidu dužina kazne koju ova lica izdržavaju i brojne deprivacije u odnosu na njihovu porodicu, a pogotovo decu (imajući u vidu pravo deteta i njegove najbolje interese da kada god je to moguće, i ukoliko to nije ugrožavajuće po dete, ostane u kontaktu sa svojim roditeljem).

Razlika u odnosu na opšti režim izdržavanja kazne postoji i u činjenici da ova lica nemaju neograničeno pravo na dopisivanje, osim ukoliko se radi o bliskim srodnicima. U slučaju drugih lica to je moguće samo po odluci predsednika Višeg suda u Beogradu, odnosno ovlašćenog sudije, a na predlog upravnika KPZ-a ili direktora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, ako to nalažu razlozi reda, sigurnosti i bezbednosti, sprečavanja izvršenja krivičnih dela ili zaštite oštećenih. U navedenim situacijama, po odluci predsednika suda ili ovlašćenog sudije, pravo na dopisivanje može biti ograničeno ili uskraćeno na određeno vreme. Sadržaji pisama se uvek nadziru, osim u slučaju dopisivanja sa braniocem, nadležnim sudom, ministarstvom nadležnim za pravosuđe, međunarodnim organizacijama koje se bave zaštitom ljudskih prava i zaštitnikom građana. Takođe, brojna ograničenja vezana su i za mogućnost telefonskih razgovora. Tako ovi osuđenici imaju pravo na telefonski razgovor sa bliskim srodnicima najviše dva puta mesečno u ukupnom trajanju od najviše 15 minuta, a ako se posebno dobro vladaju, upravnik zavoda, uz saglasnost predsednika suda, odnosno ovlašćenog sudije, može odobriti telefonski razgovor i sa drugim licima.

Ovim osuđenicima uskraćeno je i pravo na obrazovanje, koje je između ostalog garantovano i Ustavom Republike Srbije (čl. 17.). Pravo na obrazovanje osuđenika u Posebnom odeljenju nije propisano, što takođe dovodi do niza ograničenja ili privremenih uskraćivanja. Činjenica da u ćeliji provode 22 sata dnevno i da o formalnoj edukaciji ovih osuđenika nema ni reči (Nešić, 2022) dodatno usložnjava izvršenje kazne. Pojedini teoretičari posebno ukazuju na negativan efekat ovakve ćelijske izolacije koja traje godinama, pa čak i decenijama (Haney, 2018) i u određenim sličajevima može dovesti do potpune nesposobnosti za socijalni život nakon prestanka ovakvog režima izvršenja kazne zatvora (Haney, 2018). Takođe, praktične posledice činjenice da im je onemogućeno i radno angažovanje ogledaju se i kod korišćenja uslovnog otpusta, s obzirom da je „napredak u tretmanu teško zamisliv bez radnog angažovanja“ (Vujičić, 2017).

Posebno otežavajuća okolnost po zatvorenike u Posebnom odeljenju je i činjenica da u skladu sa normativnim okvirom oni imaju pravo na samo dva sata boravka na otvorenom. Preostali deo dana oni ostaju zaključani u svojim ćelijama. Zatvorsko osoblje ima pravo da razgovara sa njima isključivo u smislu davanja instrukcija, obraćajući im se prezimenom, dok su svi ostali razgovori zabranjeni. Svako kretanje zatvorenika iz ćelije obavlja se tako što mu se stavljaju lisice, pojas oko tela se stavlja svaki put kada obavlja videokonferencijski poziv ili se izvodi da da izjavu na sudskom ročištu u objektu.

Najzad, sudska zaštita protiv upravnih akata donetih u postupku po pritužbi nije uređena kako je to regulisano ZIKS-om, već se u skladu sa Zakonom o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala ostvaruje u upravnom sporu, podnošenjem tužbe protiv direktora Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, a koja se donosi po žalbi na odluku upravnika Kazneno-popravnog zavoda u Požarevcu - Zabeli (čl. 50. i 51. st. 1).

Fotografija 19: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batričević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Imajući sve navedeno u vidu, potreba kompletne promene u režimu izvršenja kazne zatvora u Posebnom odeljenju konstatovana je i prilikom posete Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja i nečovečnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (CPT), koji je prilikom svoje posete Srbiji 2011. godine posetio i Posebno odeljenje i u svom izveštaju Vladi Republike Srbije konstatovao: „da se režim u posebnom odeljenju može opisati kao režim koji je na granici neljudskog i ponižavajućeg”, kao i da će izlaganje zatvorenika „u dužem vremenskom periodu ovakvom režimu pre doprineti njihovoj (de)socijalizaciji nego resocijalizaciji”.⁹ CPT je nakon posete Srbiji u martu 2021. godine u svom izveštaju, između ostalog, preporučio da se preduzmu koraci kako bi se svim zatvorenicima koji su podvrgnuti posebnom režimu osigurao širi raspon svrsishodnih aktivnosti

⁹ Izveštaj o poseti Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, del. br. 1485, 9. juna 2022. godine.

rehabilitacione prirode, poput stručne obuke, obrazovnih kurseva, likovnih radionica i rada.¹⁰

Tek sedam godina od uspostavljanja Posebnog odeljenja 2010. godine, izmenama Kućnog reda Posebnog odeljenja omogućena su određena unapređenja, da bi konačno prilikom poslednje posete Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture u martu 2022. godine uočena znatna promena režima koja se primenjuje prema zatvorenicima smeštenim u Posebnom odeljenju, u smislu uočenog poboljšanja profesionalizma u postupanju sa licama koja se nalaze na izvršenju kazne zatvora u Posebnom odeljenju, uz poštovanje njihovog ljudskog dostojanstva i omogućavanja obavljanja svrsishodnih aktivnosti, a u okviru predviđenog normativnog okvira.¹¹

Vrste zavoda za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji

U Republici Srbiji postoji nekoliko vrsta zavoda za izvršenje krivičnih sankcija. Za izvršenje kazne zatvora i mere pritvora prema punoletnim licima namenjeni su kazneno-popravni zavodi (u nastavku: KPZ) i okružni zatvori.

U okružne zatvore upućuju se osuđena lica kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje ili ostatak trajanja posle uračunatog pritvora i drugog lišenja slobode u vezi sa krivičnim delom ne prelazi jednu, a izuzetno dve godine, dok se u KPZ raspoređuju osuđena lica kojima je izrečena kazna zatvora čije trajanje prelazi jednu godinu.

Kazna maloletničkog zatvora izvršava se u KPZ za maloletnike u Valjevu, dok se osuđena lica ženskog pola upućuju na izvršenje kazne zatvora, odnosno kazne maloletničkog zatvora KPZ za žene u Požarevcu.

¹⁰ CPT/Inf (2022)3.

¹¹ Izveštaj o poseti Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, del. br. 1485, 9. juna 2022. godine.

Specijalna zatvorska bolnica namenjena je za lečenje osuđenih i pritvorenih lica, za izvršenje mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi, obaveznog lečenja alkoholičara i obaveznog lečenja narkomana.

Fotografija 20: Kazneno-popravni zavod u Požarevcu-Zabeli. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2019. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Stepen obezbeđenja zavoda za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji

Prema stepenu obezbeđenja, KPZ mogu biti otvorenog, poluotvorenog, zatvorenog i zatvorenog tipa sa posebnim obezbeđenjem. Osuđeno lice koje je učinilo krivično delo iz nehata i lice koje je prvi put osuđeno na kaznu zatvora do tri godine, raspoređuje se u zavod otvorenog tipa. KPZ za žene, okružni zatvor i vaspitno-popravni dom za maloletnike su poluotvorenog tipa. Specijalna zatvorska bolnica i KPZ za maloletnike su zatvorenog tipa.

- **KPZ otvorenog tipa** su: KPZ u Beogradu – Padinska Skela, KPZ u Somboru, KPZ u Ćupriji i KPZ u Šapcu.
- **KPZ zatvorenog tipa** su: KPZ u Nišu, KPZ u Sremskoj Mitrovici, KPZ u Pančevu i KPZ u Kragujevcu.
- U **posebno odeljenje KPZ zatvorenog tipa sa posebnim obezbeđenjem** smeštaju se lica osuđena za krivična dela organizovanog kriminaliteta. Pod zakonom propisanim uslovima u ovo odeljenje upućuju se i lica osuđena za neka od sledećih krivičnih dela: terorizam i međunarodni terorizam, krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava izvršena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine koja su navedena u Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, kao i krivično delo pomoć učiniocu posle izvršenog krivičnog dela ako je izvršeno u vezi sa nekima od nabrojanih krivičnih dela. Kao primeri **KPZ zatvorenog tipa sa posebnim obezbeđenjem** u Srbiji mogu se navesti KPZ u Požarevcu – Zabeli i KPZ u Beogradu.
- **KPZ za žene** je poluotvorenog tipa.
- **KPZ za maloletnike** je zatvorenog tipa.
- Specijalna zatvorska bolnica nalazi se u Beogradu i ona je zatvorenog tipa.

Odeljenja u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija u Srbiji

U zavodima za izvršenje krivičnih sankcija mogu postojati otvorena, poluotvorena i zatvorena odeljenja. U zavodima otvorenog tipa postoje poluotvorena i otvorena odeljenja, a mogu da postoje i zatvorena odeljenja. U zavodima zatvorenog tipa postoje zatvoreno, poluotvoreno i otvoreno odeljenje. U okružnim zatvorima postoje

zatvorena, poluotvorena i otvorena odeljenja. U KPZ za žene u Požarevcu postoje zatvoreno, poluotvoreno, otvoreno odeljenje i posebno odeljenje za izdržavanje kazne maloletničkog zatvora. U zavodima u kojima se izvršava mera pritvora, postoje zatvorena odeljenja za izvršenje mere pritvora. U zavodima u kojima se izvršava kazna izrečena za prekršaj, postoji odeljenje za izvršenje kazne za prekršaj.

Fotografija 21: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Nakon stupanja u zavod, osuđeno lice se uvek najpre upućuje u prijemno odeljenje, gde se može zadržati najduže trideset dana. U prijemnom odeljenju se upoznaje ličnost osuđenog, utvrđuje se stepen rizika, njegov kapacitet za promenu i njegove individualne potrebe u cilju određivanja individualizovanog programa postupanja i njegovog razvrstavanja u zatvoreno, poluotvoreno ili otvoreno odeljenje.

Razvrstavanje osuđenog vrši se na osnovu različitih kriterijuma u koje spadaju: procenjeni stepen rizika, vrsta krivičnog dela, visina izrečene kazne, zdravstveno stanje, odnos osuđenog prema krivičnom delu, oblik krivice, ranija osuđivanost i drugo.

U *otvoreno odeljenje* razvrstavaju se osuđena lica sa očuvanim kapacitetima za promenu i niskim stepenom rizika, pri čemu im se određuje kategorija (grupa) A1 ili A2, ukoliko ta lica po osobinama ličnosti, vrsti i težini učinjenog krivičnog dela, ranijem načinu života i utvrđenom programu postupanja imaju očuvane kapacitete za promenu, nizak stepen rizika i od kojih se očekuje uspešna reintegracija u društvenu sredinu. Osuđenici razvrstani u neku od ove dve kategorije, mogu koristiti sva proširena prava i pogodnosti iz ZIKS-a. Jedina razlika između ove dve grupe, ogleda se u dužini trajanja odsustva tokom posete porodici i srodnicima o vikendu i praznicima, kao i dužini korišćenja godišnjeg odmora izvan zavoda.

U *poluotvoreno odeljenje* razvrstavaju se osuđena lica koja imaju delimično očuvane kapacitete za promenu i srednji stepen rizika, pri čemu im se određuje kategorija (grupa) B1 ili B2, ukoliko ta lica na osnovu osobina ličnosti, vrste i težine učinjenog krivičnog dela, ranijeg načina života i utvrđenog programa postupanja, imaju delimično očuvane kapacitete za promenu i srednji stepen rizika. Slično kao i osuđena lica koja se nalaze u otvorenom odeljenju, i oni koji su raspoređeni u poluotvoreno odeljenje, mogu koristiti sva proširena prava i pogodnosti predviđena ZIKS-om, s tim što su ona užeg obima, u smislu mogućnosti dobijanja svake konkretne (pojedinačne) pogodnosti u toku jednog meseca ili godine, odnosno vremenskog trajanja odsustva iz zavoda.

U *zatvoreno odeljenje* razvrstavaju se osuđena lica od kojih se očekuje otežana adaptacija na zavodske uslove, koja predstavljaju opasnost za osuđene ili zaposlene, koja imaju bitno umanjene kapacitete za promenu i visok stepen rizika. U zatvoreno odeljenje može

biti razvrstan i osuđeni sa niskim ili srednjim stepenom rizika, ako se protiv njega vodi krivični postupak za krivično delo za koje je zaprećena kazna zatvora u trajanju od tri godine ili preko tri godine, ako mu je izrečena nova pravnosnažna kazna zatvora u trajanju od tri godine ili preko tri godine, ako izdržava kaznu zatvora u trajanju od pet ili više godina ili ako je na izvršenje kazne priveden po poternici ili sproveden iz pritvora. Ovim osuđenima se određuje grupa V1 ili V2, odnosno ona grupa koju karakteriše nemogućnost korišćenja pogodnosti izvan zavoda, budući da takvi osuđenici na osnovu osobina ličnosti, vrste i težine učinjenog krivičnog dela, ranijeg načina života i utvrđenog programa postupanja, imaju otežanu adaptaciju na zavodske uslove, a predstavljaju opasnost za osuđene ili zaposlene, imaju bitno umanjene kapacitete za promenu i visok stepen rizika.

Tokom izvršenja kazne zatvora, u zavisnosti od stepena ostvarivanja programa postupanja, program postupanja može se izmeniti, te se osuđeno lice može naknadno razvrstati u grupu sa većim ili manjim stepenom posebnih prava i pogodnosti. Kada osuđeni ostvaruje program postupanja, individualne ciljeve ili kada mu je naknadno utvrđen manji stepen rizika, može se naknadno razvrstati u grupu sa većim stepenom posebnih prava i pogodnosti. Nasuprot tome, osuđeni se može naknadno razvrstati u grupu sa manjim stepenom posebnih prava i pogodnosti na osnovu disciplinske kazne za teži disciplinski prestup ili naknadno utvrđenog povećanog stepena rizika, ali i na osnovu disciplinske kazne za lakši disciplinski prestup, pokretanja novog krivičnog postupka ili izrečene nove kazne zatvora.

NACIONALNI MEHANIZAM ZA PREVENCIJU TORTURE I KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA LICA LIŠENIH SLOBODE

Od jula 2011. godine, Zakonom o ratifikaciji Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka,¹² ustanovljen je Nacionalni mehanizam za prevenciju torture, a članom 2a pomenutog zakona određeno je da Zaštitnik građana obavlja poslove Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture i da u obavljanju tih poslova saraduje sa Pokrajinskim zaštitnikom građana-ombudsmanom (za AP Vojvodina) i udruženjima građana koja imaju za cilj unapređenje ljudskih prava i sloboda. U instituciji Zaštitnika građana formirana je i posebna organizaciona jedinica – Odeljenje nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, koja obavlja stručne poslove za Nacionalni mehanizam za prevenciju torture.

Nacionalni mehanizam za prevenciju torture obavlja posete ustanovama u kojima se nalaze ili se mogu nalaziti lica lišena slobode, s ciljem odvracanja državnih organa i službenih lica od bilo kakvog oblika mučenja ili bilo kog drugog oblika zlostavljanja, kao i usmeravanja državnih organa ka stvaranju smeštajnih i ostalih životnih uslova u ustanovama u kojima se smeštaju lica lišena slobode u skladu sa važećim propisima i standardima. Značaj ovog mehanizma je u tome što on može na nesmetan i nenajavljen način da pristupi – uđe u bilo koju ustanovu gde su smeštena lica lišena slobode ili u kojima se mogu nalaziti lica lišena slobode, da nesmetano razgovara sa tim licima, kao i sa službenim licima koja su u obavezi da saraduju tim povodom. Razgovor može da obavi i sa bilo kojim drugim licem koje može imati informacije značajne za postupanje prema licima lišenim slobode. Nacionalni mehanizam za

¹² Zakon o ratifikaciji Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 16/2005 i 2/2006 i *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 7/2011.

prevenciju torture ima i nesmetani pristup svoj dokumentaciji koja se tiče lica lišenih slobode.

Po obavljenim posetama, u svakom konkretnom slučaju, Nacionalni mehanizam za prevenciju torture sačinjava izveštaj koji se dostavlja posećenoj ustanovi, kao i svim nadležnim organima relevantnim za rad te ustanove, a u cilju otklanjanja utvrđenih nedostataka koji mogu dovesti do pojave torture, neljudskog ili ponižavajućeg postupanja. Ovi izveštaji imaju za cilj da nadležnim organima i ustanovama koje su posetili, pre svega, daju preporuke s ciljem poboljšanja načina postupanja prema licima lišenim slobode i unapređenja uslova u kojima se ona zadržavaju ili zatvaraju i oni su javnog karaktera i dostupni su svim građanima i institucijama.

Fotografija 22: Okružni zatvor u Beogradu. Autor fotografije: Ana Batrićević. Fotografija je napravljena 2023. godine uz dozvolu Uprave za izvršenje krivičnih sankcija Ministarstva pravde Republike Srbije.

Imajući navedeno u vidu, možemo zaključiti, da samo ustanovljavanje Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, može biti od ogromnog značaja za unapređenje kvaliteta zatvorskog života, a rezultati istraživanja koje smo realizovali u projektu PrisonLIFE, daju i jasnije smernice u kom delu i na koji način je moguće i dalje raditi na povezivanju nauke i naučnih institucija sa ovim mehanizmom, u oblasti unapređenja kvaliteta života lica lišenih slobode. Ovo posebno treba imati u vidu, jer su upravo i ustanove u kojima smo realizovali istraživanje bile posećene od strane Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture, o čemu su sačinjeni i posebni izveštaji koji se nalaze na sajtu Zaštitnika građana.¹³

¹³ Više o tome videti na <https://npm.ombudsman.org.rs/>.

METODOLOŠKI OKVIR ISTRAŽIVANJA KVALITETA ZATVORSKOG ŽIVOTA U SRBIJI

Predmet, cilj i metod

Predmet istraživanja bio je kvalitet zatvorskog života osuđenih lica u zatvorima u Srbiji. Glavni cilj istraživanja bio je utvrđivanje kvaliteta života u zatvorima u Republici Srbiji, uz procenu mogućnosti za njegovo poboljšanje, sa posebnim osvrtom na kriminološko-penološki, psihološki, sociološki, pravni i bezbednosni aspekt. Jednim delom, istraživanje je obuhvatilo razlike u doživljaju kvaliteta zatvorskog života u odnosu na sociodemografske, kriminološke i penološke karakteristike osuđenih lica. Drugim delom, ispituje se povezanost kvaliteta zatvorskog života sa različitim subjektivnim faktorima, poput subjektivnog blagostanja, nivoa agresivnosti i depresivnosti, karakteristikama ličnosti i psihopatijom.

Definišući predmet i cilj projekta PrisonLIFE, pošlo se od toga da kvalitet zatvorskog života predstavlja jedan od temeljnih faktora zatvorske transformacije osuđenih lica i njihove uspešne reintegracije i da je kao takav jedinstven u svakom zatvorskom sistemu i svakoj ustanovi pojedinačno. Imajući navedeno u vidu, istraživanje je realizovano u KPZ zatvorenog tipa u Sremskoj Mitrovici i Nišu, kao i u KPZ zatvorenog tipa sa posebnim obezbeđenjem: KPZ u Požarevcu – Zabeli i KPZ u Beogradu iz razloga složenosti strukture ovih ustanova i populacije osuđenih lica koja u njima izdržavaju kaznu zatvora. Složenost se u ovom kontekstu ogleda u proceni stepena rizika, raznolike strukture izvršenih krivičnih dela prema njihovoj vrsti, visini izrečene kazne, zdravstvenom stanju osuđenih lica, njihovom odnosu prema učinjenom krivičnom delu, obliku krivice, ranijoj osuđivanosti i slično. Istraživanje je sprovedeno i u jedinom KPZ za žene u Srbiji.

U ovoj knjizi, fokus je na sledećim posebnim istraživačkim pitanjima:

1. Kako, ukupno gledano, ispitanici ocenjuju kvalitet zatvorskog života?
2. Koje su razlike u pogledu procene kvaliteta zatvorskog života ispitanika posmatrano prema ispitivanim dimenzijama na nivou celog uzorka, odnosno, koje dimenzije su ocenjene višom a koje nižom ocenom?
3. Koje su razlike u pogledu procene kvaliteta zatvorskog života ispitanika posmatrano prema ispitivanim dimenzijama u svakom od pet KPZ u kojima je istraživanje sprovedeno, kako bi se stekao uvid u to koje dimenzije zatvorskog života je potrebno unapređivati?
4. Koje su razlike u proceni kvaliteta zatvorskog života prema ispitivanim dimenzijama posmatramo prema kriminološkim i penološkim karakteristikama ispitanika, i to na nivou celog uzorka i u svakom KPZ posebno?

Za prikupljanje podataka koji su predstavljeni u ovoj knjizi korišćen je upitnik pod nazivom *Merenje kvaliteta zatvorskog života* (eng. *Measuring the Quality of prison life – MQPL*) (Liebling, Hulley, Crewe, 2012), i to adaptirana verzija na srpskom jeziku (Međedović, Drndarević, Milićević, 2023; Milićević, Ilijić, Vujičić, 2023; Međedović, Drndarević, Ilijić, 2024).

Kako bi se ispitao i predstavio kvalitet zatvorskog života, odabrano je pet glavnih dimenzija upitnika MQPL. To su dimenzija *harmonije*, dimenzija *profesionalizma*, dimenzija *bezbednosti*, dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* i dimenzija *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. Svaka dimenzija se odnosi na različite aspekte zatvorskog života, a ispitane su nizom tvrdnji. Ispitanici su zamoljeni da iskažu svoj stepen slaganja sa svakom od 126 tvrdnji na skali od 1 do 5.

Ukupni skorovi su računati kao prosek. Veći rezultat označava bolji kvalitet zatvorskog života.

Dimenzijama *harmonije* su ispitani sledeći aspekti zatvorskog života: **Dolazak u zatvor** – Osećanja i doživljaj tretmana po dolasku u zatvor („Osećao sam se izuzetno usamljeno tokom prva tri dana u ovom zatvoru“); **Poštovanje/ljubaznost** – Pozitivan, uljudan i pristojan stav zaposlenih prema osuđenim licima („Većina zaposlenih mi se obraća i razgovara sa mnom sa poštovanjem“); **Odnos zaposlenih i osuđenih lica** – Međusobni odnosi zaposlenih i osuđenih lica koje odlikuju poverenje, pravednost i podrška („Kada mi je potrebno da uradim nešto u ovom zatvoru, obično to mogu da postignem direktno u razgovoru sa nekim od zaposlenih“); **Humanost** – Okruženje koje karakterišu poštovanje i briga o drugim ljudima, gde se priznaju vrednosti i ljudskost pojedinca („Zaposleni u ovom zatvoru iskazuju zabrinutost i razumevanje za mene“); **Pristojnost** – Mera u kojoj su zaposleni i zatvorski režim razumni i prikladni („U ovom zatvoru osuđenici provode previše vremena zatvoreni u svojim ćelijama“); **Briga o ranjivim grupama** – Briga i podrška koje se pružaju osuđenim licima koja su u riziku od samopovređivanja, samoubistva ili zlostavljanja („Sprečavanje samopovređivanja i samoubistva je glavni prioritet u ovom zatvoru“); **Pomoć i podrška** – Podrška i ohrabivanje koji su upućeni osuđenim licima koji imaju zdravstvene probleme, probleme sa zavisnošću i napredovanjem u tretmanu („Jasno mi je šta je potrebno da uradim u ovom zatvoru kako bih napredovao u tretmanu i pripremio se za sud (uslovni otpust)“).

Dimenzijama *profesionalizma* su ispitani sledeći aspekti zatvorskog života: **Profesionalizam zaposlenih** – Samouverenost i stručnost zaposlenih pri sprovođenju autoriteta („Pravila i propisi ovog zatvora su mi jasno predstavljani“); **Opravdanost birokratije** – Transparentnost rada zatvora/zatvorskog sistema i njegova spremnost da reaguje i moralno uvaži pojedinca („U ovom zatvoru im je jedino stalo

do mojih 'faktora rizika' a ne za to kakva sam ja osoba"); **Pravičnost** – Percipirana nepristrasnost, srazmernost i zakonitost disciplinskih kazni i procedura („U ovom zatvoru osuđenima se loše obrazlažu odluke (o programu postupanja, disciplinskim kaznama, dodeljivanju proširenih prava i pogodnosti i slično)“); **Organizacija i doslednost** – Jasnost, predvidljivost i pouzdanost zatvora („U ovom zatvoru nikada ne znaš na čemu si“).

Dimenzijama *bezbednosti* su ispitani sledeći aspekti zatvorskog života: **Očuvanje reda i bezbednost** – Stručni nadzor i kontrola zatvorskog okruženja („Ovaj zatvor ima premalo zaposlenih“); **Sigurnost osuđenih lica** – Osećanje bezbednosti i zaštićenosti od povreda, pretnji ili opasnosti („Uopšteno govoreći, strahujem za svoju fizičku bezbednost“); **Prilagođavanje osuđenih lica** – Potreba ili pritisak za uključivanje u neformalne grupe zatvora („U ovom zatvoru moraš da budeš deo grupe da bi se snašao“); **Droga i zloupotreba** – Upotreba droga, zlostavljanje i viktimizacija u zatvorskom okruženju („Zbog droge nastaju brojni problemi između osuđenika ovde“).

Dimenzijama *uslova života u zatvoru i kontakata sa porodicom* su ispitani sledeći aspekti zatvorskog života: **Uslovi** – Do koje mere su uslovi života u zatvoru pristojni („Ovaj zatvor mi obezbeđuje adekvatne uslove da održavam svoj fizički izgled“); **Kontakt sa porodicom** – Mogućnosti za održavanje porodičnih odnosa („U ovom zatvoru mi je omogućeno da održavam kvalitetan odnos sa članovima porodice“).

Dimenzijama *dobrobiti, blagostanja i razvoja* su ispitani sledeći aspekti zatvorskog života: **Lični razvoj** – Okruženje koje pomaže osuđenim licima da razviju svoje potencijale, izbore se sa kriminalnim ponašanjem i adekvatno pripreme za otpust („Vreme provedeno u ovom zatvoru vidim kao šansu da se promenim“); **Lična autonomija** – Osećanja osuđenih lica u pogledu lične autonomije i samoodređenja („Možeš sačuvati svoju ličnost u ovom zatvoru“); **Dobrobit i blagostanje** – Patnja zatočeništva i osećanja bola, kažnjenosti i napetosti koje doživljavaju

osuđena lica („Vreme provedeno u ovom zatvoru u velikoj meri deluje kao kazna“); **Uznemirenost** – Osećanja ozbiljnog unutrašnjeg nemira („Razmišljao sam o samoubistvu u ovom zatvoru“).

U okviru MQPL upitnika prikupljeni su sociodemografski i drugi podaci od samih ispitanika, kao što su starost, prethodni boravci u zatvoru, vreme provedeno u konkretnom zatvoru, kao i ukupno vreme provedeno u zatvoru tokom života, glavna aktivnost tokom dana, veroispovest i mogućnost praktikovanja iste u okviru zatvora, vreme provedeno u zatvorskoj ćeliji (broj sati dnevno), istorija samopovređivanja i pokušaja samoubistva, upotreba droga pre dolaska u zatvora, problemi sa zloupotrebom droga ili alkohola, korišćenje proširenih prava i pogodnosti, disciplinsko kažnjavanje, pohađanje specijalizovanih programa obuke, redovnost poseta, redovnost kontakata sa članovima porodice ili poseta članova porodice, blizina mesta stanovanja i druge. Ostale relevantne informacije o sociodemografskim, kriminološkim i penološkim karakteristikama su prikupljene iz pravnosnažnih sudskih odluka koje su osnov izvršenja kazne zatvora i dosijea osuđenika sa pripadajućom dokumentacijom.

Za potrebe ovog istraživanja, uključena je procena ukupnog kvaliteta zatvorskog života na skali od 1 do 10, pri čemu veći broj označava bolji kvalitet zatvorskog života.

Nedostajući podaci su evidentirani kod 67 (7,3%) varijabli od ukupno 94 uzetih u razmatranje za potrebe ovog istraživanja. Nedostajućih podataka nije bilo kod varijabli koje su predstavljale MQPL skorove, kao ni kod varijable KPZ. Zastupljenost nedostajućih podataka je varirala. Najmanje je iznosila 1,7% slučajeva, koliko je nađeno kod varijabli koje se odnose na održavanje redovnih kontakata sa porodicom, dužinu boravka u zatvoru i da li je u pitanju prvi boravak u zatvoru. Najviše je iznosila 63,4% slučajeva kada je ispitivano da li postoje još neke druge aktivnosti u koje je ispitanik uključen, a koje nisu navedene u prethodnim pitanjima, kao i kod 62,5% i 62,0% slučajeva kada je u

pitanju varijabla kojom se utvrđivala zastupljenost korišćenja pogodnijeg smeštaja i vanrednog odsustva kao proširenih prava i pogodnosti (*Prilog 1*). Prilikom prikazivanja podataka, u obzir su uzimani samo validni podaci i posmatrani u odnosu na ukupan broj ispitanika za koje postoji podatak za konkretnu varijablu.

Postupak prikupljanja podataka

Podaci su prikupljeni u pet kazнено-popravnih zavoda (KPZ) u Srbiji: KPZ za žene u Požarevcu i četiri KPZ-a za muškarce, tačnije u Sremskoj Mitrovici, Požarevcu – Zabeli, Nišu i Beogradu, u periodu od maja 2022. do januara 2023. godine.

Učešće u istraživanju je bilo dobrovoljno i anonimno, zasnovano na informisanom pristanku ispitanika. Ispitanici su detaljno informisani o ciljevima istraživanja, svojim pravima i značenju anonimnog učešća. Takođe su bili upoznati sa svojim pravom da se ne obavežu da učestvuju u istraživanju ili da odustanu u bilo kom trenutku tokom popunjavanja upitnika, bez obaveze davanja obrazloženja, i da neće biti suočeni s bilo kakvim negativnim posledicama. Najzad, dobili su informacije o tome kome se mogu obratiti u slučaju dodatnih pitanja ili primedbi, kao i ako su zainteresovani da dobiju povratne informacije o ukupnim rezultatima istraživanja.

Osim što je pristanak bio dobrovoljan, uslov za uključivanje u istraživanje bio je da osuđenici razumeju, govore, čitaju i pišu srpski jezik.

Popunjavanje upitnika je prosečno trajalo oko sat i po vremena.

Za prikupljanje podataka o sociodemografskim, kriminološkim i penološkim karakteristikama ispitanika iz pravnosnažnih sudskih odluka i dosijea osuđenika sa pripadajućom dokumentacijom korišćen je poseban upitnik, koji su popunjavali istraživači na osnovu pregleda navedene dokumentacije.

Statistička obrada podataka

Obrada prikupljenih podataka ima ključnu ulogu u razumevanju percepcije kvaliteta zatvorskog života među osuđenim licima u zatvorima u Srbiji. Kroz detaljnu deskriptivnu analizu podataka, nastojalo se da se stvori jasnija slika o tome kako osuđena lica doživljavaju svoje iskustvo boravka u zatvoru.

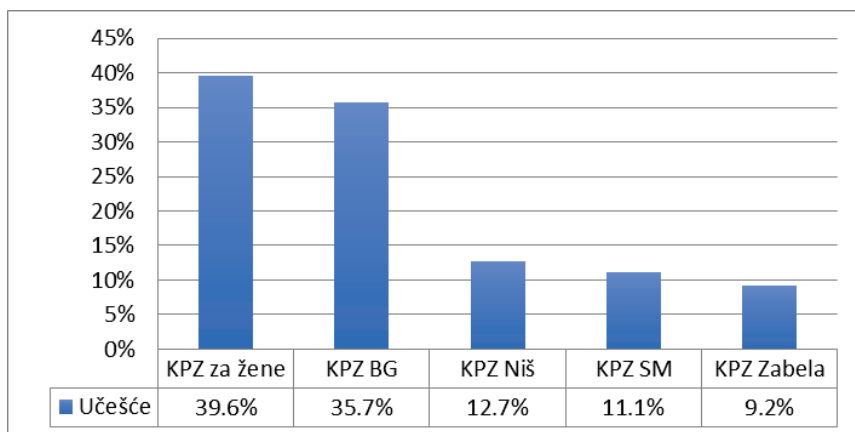
U analizi su korišćene različite metode, uključujući mere prebrojavanja koje su obuhvatile broj ispitanika i procentualnu zastupljenost različitih kategorija, kao i minimalne i maksimalne vrednosti koje su pružile uvid u opseg odgovora. Pored toga, korišćene su i mere proseka kako bi se identifikovali trendovi i centralne tendencije u odgovorima ispitanika.

Rezultati obrade podataka su sistematizovani i prikazani u obliku tabela i grafikona, kako bi se omogućilo lakše upoređivanje i interpretacija deskriptivnih rezultata. Ovakav pristup omogućava naučnoj i stručnoj javnosti, posebno onima koji rade u pravosudnom sistemu i sistemu izvršenja krivičnih sankcija, dublje razumevanje stavova i percepcija zatvorenika, što može biti od velikog značaja za unapređenje uslova u zatvorima i prilagođavanje programa rehabilitacije i resocijalizacije.

OPIS UZORKA

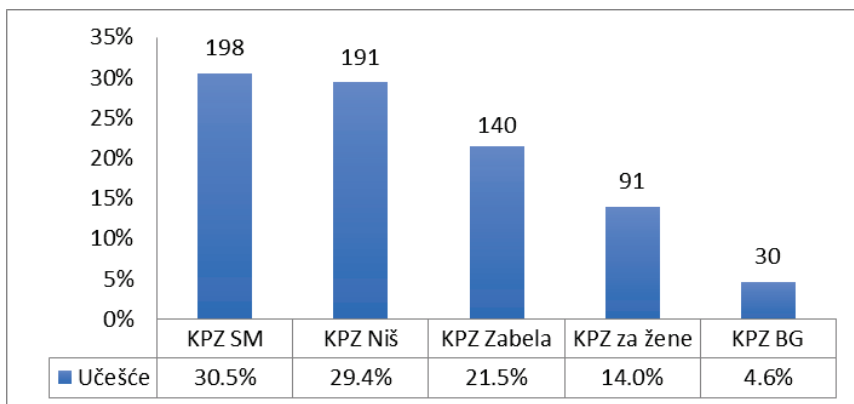
Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 650 osuđenih punoletnih lica, što čini 12,7% od ukupnog broja lica koja su bila na izdržavanju kazne zatvora u momentu ispitivanja u zavodima koji su obuhvaćeni istraživanjem. Posmatrano prema zavodima, približno 40% od ukupnog broja osuđenica koje su u momentu ispitivanja bile na izdržavanju kazne zatvora je uzelo učešće u studiji, dok je u KPZ u Požarevcu - Zabeli procentualno učešće bilo nešto više od 9% (*Grafikon 1*).

Grafikon 1. Učešće osuđenih lica u istraživanju prema ukupnom broju osuđeničke populacije, po zavodima.

Ukoliko se posmatraju samo ispitanici koji su uzeli učešće u istraživanju, najveći deo uzorka su činila osuđena lica koja se nalaze na izdržavanju kazne zatvora u KPZ u Sremskoj Mitrovici (30,5%) dok je najmanje ispitanika bilo u KPZ u Beogradu (4,6%). Populacija osuđenica je činila 14% celokupnog uzorak (*Grafikon 2*).

Grafikon 2. Učešće osuđenih lica u istraživanju, po zavodima.

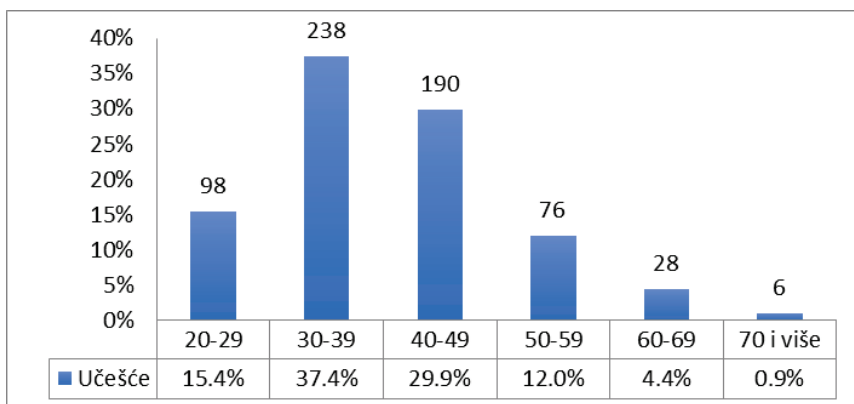

Sociodemografske karakteristike uzorka

Uzorak istraživanja je činilo 559 (86%) osoba muškog i 91 (14%) osoba ženskog pola.

Prosečna starost ispitanika je 39,84 godina (SD = 10,27) pri čemu je najmlađi imao 20, a najstariji 74 godine. Najveći deo uzorka čine lica starosti od 30 do 39 godina, a najmanji deo osuđenici starosti 70 i više godina (*Grafikon 3*).

Grafikon 3. Starosna struktura osuđenih lica.

Prebivalište u gradu ima 497 (80,8%) lica, a na selu 118 (19,2%).

Državljanstvo Republike Srbije ima 595 (96,8%) ispitanika. Po 1,6% osuđenika se izjasnilo da su strani državljani ili da imaju dvojno državljanstvo (Republike Srbije i neke druge države). Stoga, može se smatrati da 98,4% ispitanika imaju status domaćih državljana.

Od ukupnog broja lica koja su se izjasnila u pogledu nacionalne pripadnosti, preko 80% je srpske nacionalnosti, 5% romske, dok su ostale nacionalnosti zastupljene ispod 1% svaka (Albanci, Bošnjaci, Crnogorci, Hrvati, Mađari, Makedonci, Muslimani, Rusi i Rusini).

Tabela 1. Veroispovest osuđenih lica

VEROISPOVEST	N	%
Nisam vernik	30	4,8
Hrišćanin / hrišćanka	563	89,8
Musliman / muslimanka	28	4,4
Ostale religije	6	1

Približno 5% ispitanika se izjasnilo da nisu vernici. Među vernicima, najviše je hrišćana - 89,8% (*Tabela 1*).

Tabela 2. Bračni status osuđenih lica

BRAČNI STATUS	N	%
Sam / sama	239	38,4
U braku	126	20,3
U vanbračnoj zajednici	164	26,4
Razveden / razvedena	81	13
Udovac / udovica	12	1,9

Oko 47% lica živi u braku ili vanbračnoj zajednici, dok ih je najmanje u kategoriji udovac/udovica - 1,9% (*Tabela 2*).

Tabela 3. Roditeljski status osuđenih lica

RODITELJSTVO	N	%
Bez dece	269	43,1
Jedno dete	149	23,9
Dvoje dece	118	18,9
Troje i više dece.	88	14,1

Više od 50% ispitanika ima decu, najčešće jedno, potom dvoje. Sa druge strane, 43,1% lica nema decu (*Tabela 3*).

Tabela 4. Obrazovni status osuđenih lica

OBRAZOVANJE	N	%
Nisu išli u školu	6	1
Nepotpuna osnovna škola	36	5,8
Osnovna škola	152	24,4
Srednja škola	386	61,9
Visoka škola / fakultet	42	6,7
Student	1	0,2

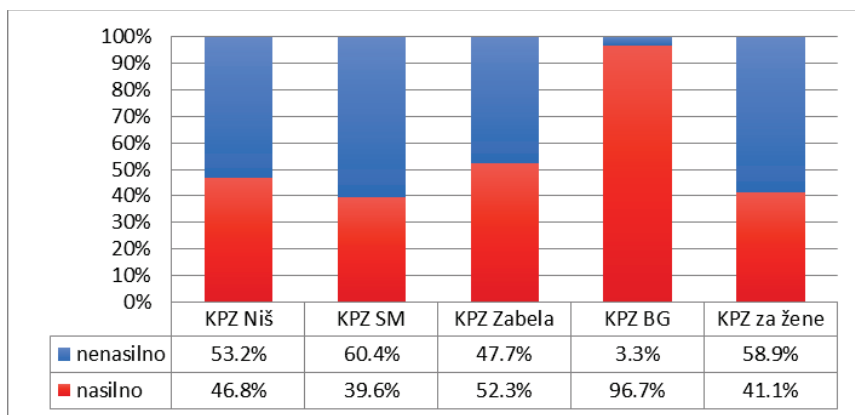
Najveći broj osuđenih lica ima završenu srednju školu (61,9%), potom osnovnu školu (24,4%), a najmanje ih je u statusu studenta - 0,2% (Tabela 4).

Kriminološko - penološke karakteristike uzorka

Tip kriminaliteta

Podaci pokazuju da se u momentu ispitivanja 328 (52,6%) lica nalazilo na izdržavanju kazne zatvora zbog učinjenog krivičnog dela bez elemenata nasilja, dok je njih 295 (47,4%) izdržavalo zatvorsku kaznu zbog krivičnog dela koje spada u nasilnički kriminalitet.

Grafikon 4. Tip kriminaliteta, po zavodima.

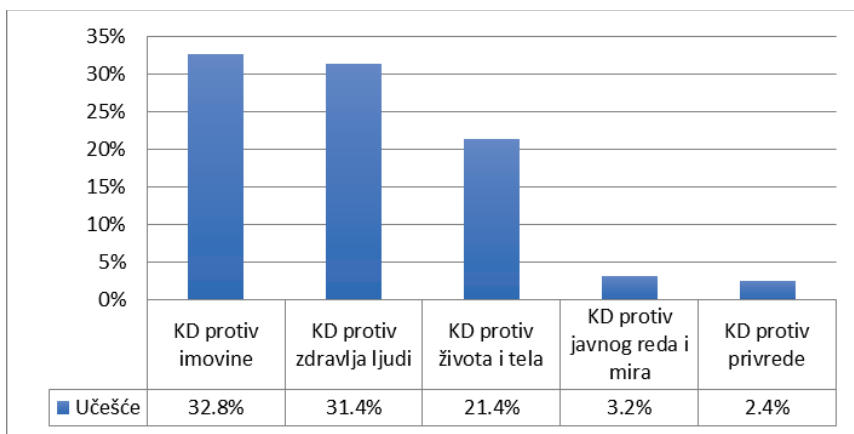
Na nivou zavoda se uočavaju razlike pa tako u KPZ u Sremskoj Mitrovici najveći broj ispitanika izdržava kaznu zatvora zbog učinjenog

krivičnog dela bez elemenata nasilja (60,4%). Očekivano, u KPZ u Beogradu, najveći broj osuđenih lica izdržava kaznu zbog učinjenog krivičnog dela koje spada u nasilnički kriminalitet (*Grafikon 4*).

Grupa krivičnih dela

Posmatrano prema grupama krivičnih dela, i to prema prvom krivičnom delu za koje je lice osuđeno na kaznu zatvora, podaci pokazuju da je u momentu ispitivanja najveći broj lica bio na izdržavanju kazne zatvora zbog učinjenog krivičnog dela protiv imovine (32,8%), protiv zdravlja ljudi (31,4%) i krivičnih dela protiv života i tela (21,4%). Nakon toga, slede krivična dela protiv javnog reda i mira i krivična dela protiv privrede (*Grafikon 5*). Te grupe krivičnih dela čine više od 90% uzorka. Učešće preostalih grupa krivičnih dela je ispod 2%.

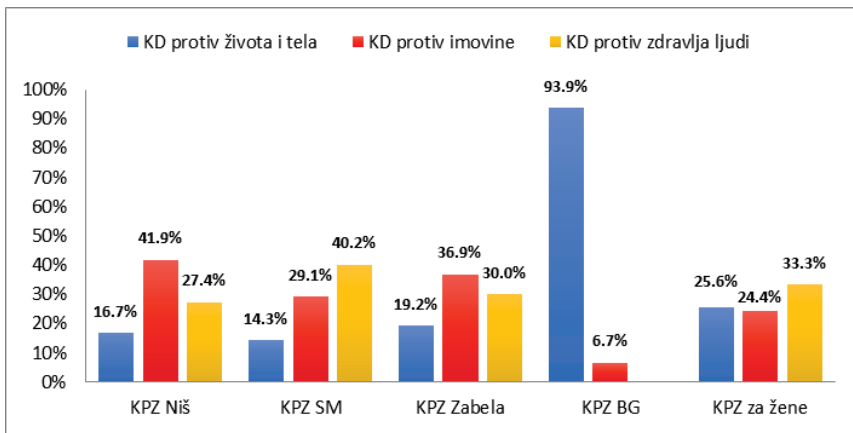
Grafikon 5. Struktura najzastupljeniji grupa krivičnih dela.

Kada se zasebno sagledaju ustanove u kojima je sprovedeno istraživanje, postoje određene razlike u odnosu na celokupnu strukturu grupa krivičnih dela. Tako su krivična dela protiv života i tela, sasvim

očekivano, najzastupljenija u KPZ u Beogradu (93,9%). Krivična dela protiv imovine su najučestalija u KPZ u Nišu (41,9%) i KPZ u Požarevcu - Zabeli (36,9%). Sa druge strane, najveći broj ispitanika je učinio neko od krivičnih dela protiv zdravlja ljudi u KPZ u Sremskoj Mitrovici (40,2%) i KPZ za žene u Požarevcu - 33,3% (*Grafikon 6*).

Grafikon 6. Struktura najzastupljeniji grupa krivičnih dela.

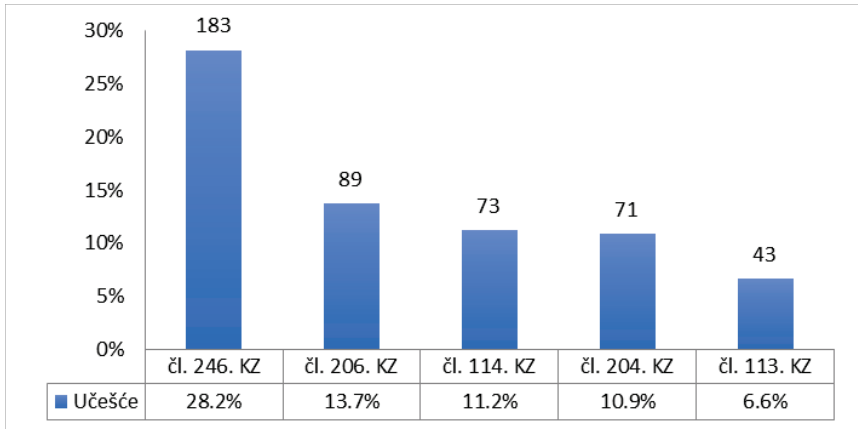

Krivično delo

Najveći broj osuđenih lica iz uzorka se u momentu ispitivanja nalazio na izdržavanju kazne zatvora zbog učinjenih krivičnih dela: neovlašćene proizvodnje i stavljanja u promet opojnih droga iz čl. 246. KZ - 183 (28,2%), razbojništva iz čl. 206. KZ - 89 (13,7%), teškog ubistva iz čl. 114. KZ - 73 (11,2%), teške telesne povrede iz čl. 204. KZ - 71 (10,9%) i ubistva iz čl. 113. KZ - 43 (6,6%). Ta krivična dela čine nešto više od 70% celokupnog uzorka (*Grafikon 7*). Procentualno učešće iznad 1% imaju i sledeća krivična dela: teška telesna povreda iz čl. 121. KZ - 13 (2%), neovlašćeno držanje opojnih droga iz čl. 246a. KZ - 12 (1,8%), nasilje u porodici iz čl. 194. KZ - 10 (1,5%), nedozvoljena proizvodnja, držanje,

nošenje i promet oružja i eksplozivnih materija iz čl. 348. KZ i trgovina ljudima iz čl. 388. KZ - po 7 (1,1%).

Grafikon 7. Struktura najzastupljeniji krivičnih dela.

Izuzev u KPZ u Beogradu, neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. KZ je najučestalije krivično delo u svim ostalim zavodima pa je tako učešće tog dela u KPZ u Sremskoj Mitrovici 35,4%. Imajući u vidu specifičnost KPZ u Beogradu, očekivano je najveći broj ispitanika izdržavao kaznu zatvora zbog učinjenog krivičnog dela teško ubistvo iz čl. 114. KZ - 80%.

Tabela 5. Struktura najzastupljenijih krivičnih dela, po zavodima.

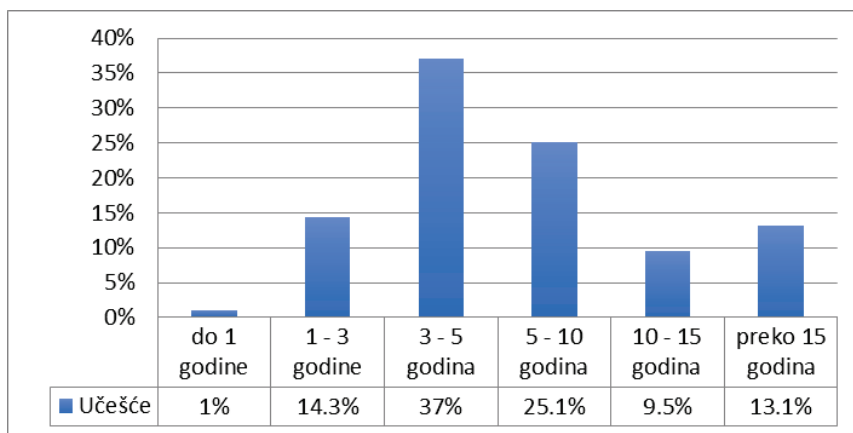
ZAVOD	Krivično delo 1			Krivično delo 2			Krivično delo 3		
	čl. KZ	N	%	čl. KZ	N	%	čl. KZ	N	%
KPZ Niš	246	48	25,1	204	37	19,4	206	31	16,2
KPZ SM	246	70	35,4	206	27	13,6	204	16	8,1
KPZ Zabela	246	37	26,4	206	26	18,6	114	12	8,6
KPZ BG	114	24	80	113	4	13,3	206	1	3,3
KPZ za žene	246	28	30,8	114	10	11	113	8	8,8

U kategoriji drugog najčešćeg krivičnog dela u svim ustanovama, primećuje se da je uglavnom reč o delima nasilnog karaktera. Kada je reč o KPZ za žene u Požarevcu, primetno je da su drugo i treće najčešće krivično delo u strukturi svih dela iz kategorije krivičnih dela protiv života i tela (*Tabela 5*).

U proseku, ispitanici se nalaze na izdržavanju kazne zatvora zbog učinjenih 1,57 krivičnih dela (SD = 1,06), najmanje jednog, a najviše sedam krivičnih dela. Ukoliko se sagledaju samo osuđena lica koja su učinila dva ili više krivičnih dela, oni čine nešto više od jedne trećine uzorka - 229 (35,2%).

Prosečna dužina kazne zatvora je nešto niža od osam godina - 95,46 meseci (SD = 100,64) sa rasponom od najmanje dva meseca do najviše četrdeset godina kazne zatvora. Najveći broj osuđenih lica izdržava kaznu zatvora u rasponu od tri do pet godina (37%) a najmanje njih do jedne godine zatvora (*Grafikon 8*).

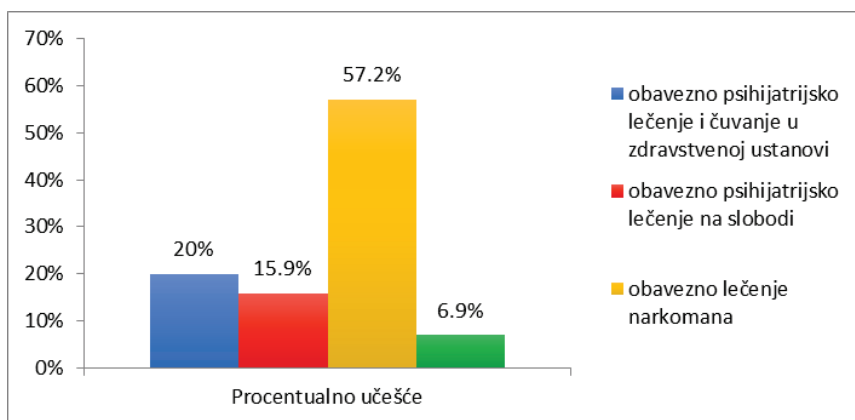
Grafikon 8. Prosečna dužina kazne zatvora.

Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera

Mere bezbednosti medicinskog karaktera su primenjene prema 115 (19,2%) ispitanika, a izrečeno je ukupno 145 mera. Najčešće izricana mera bezbednosti je obavezno lečenje narkomana iz čl. 83. KZ - 83 (57,2%) dok je obavezno lečenje alkoholičara iz čl. 84. KZ najređe izricana mera - u 10 (6,9%) slučajeva (*Grafikon 9*).

Grafikon 9. Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera.

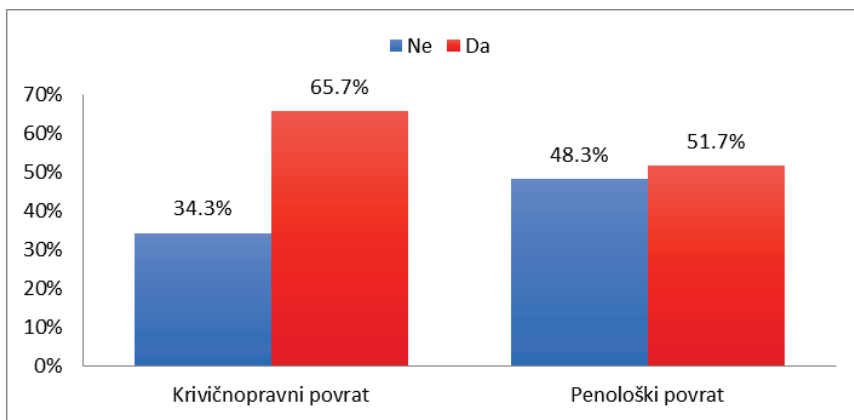

Ranije kriminalno ponašanje

Krivičnopravni i penološki povrat

Od ukupnog broja ispitanika za koje su dobijeni podaci o ranijoj osuđivanosti, rezultati pokazuju da 209 (34,3%) osuđenih lica nije imalo istoriju ranijih osuda, dok je njih 400 (65,7%) ranije osuđivano. Kod penoloških povratnika, nešto je drugačija slika: 279 (48,3%) se po prvi put nalazilo na izvršenju kazne zatvora u momentu ispitivanja, dok je nešto više od polovine - 299 (51,7%) ispitanika ranije izdržavalo kaznu zatvora (*Grafikon 10*).

Grafikon 10. Krivičnopravni i penološki povrat osuđenih lica.

Posmatrano po zavodima, postoje određene razlike pa je tako procentualno najveći broj povratnika u krivičnopravnom smislu bio u KPZ u Nišu - 77,4%, dok ih je najmanje bilo u KPZ za žene u Požarevcu - 33,3%. U pogledu penološkog povrata, rezultati pokazuju da je u KPZ u Požarevcu - Zabeli procentualno najveći broj ispitanika ranije izdržavao kaznu zatvora - 69,8%, a najmanje penoloških povratnika je bilo u KPZ za žene u Požarevcu - 18% (Tabela 6).

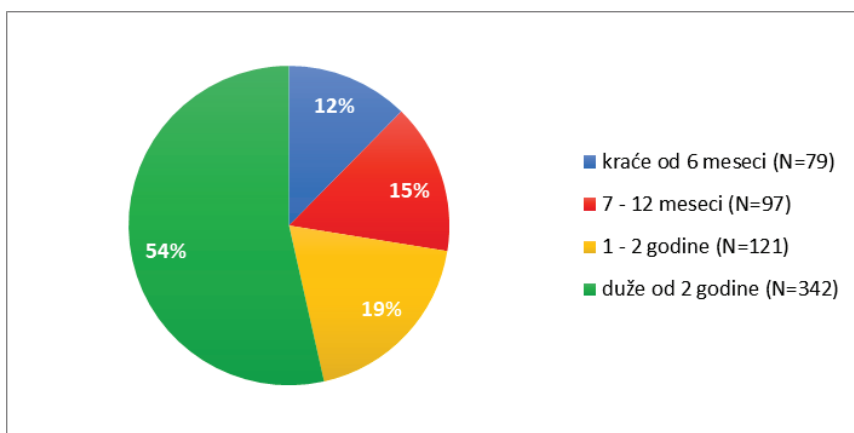
Tabela 6. Krivičnopravni i penološki povrat osuđenih lica, po zavodima.

ZAVOD	Krivičnopravni povrat				Penološki povrat			
	NE		DA		NE		DA	
	N	%	N	%	N	%	N	%
KPZ Niš	42	22,6	144	77,4	59	32,4	123	67,6
KPZ SM	64	35	119	65	99	55,9	78	44,1
KPZ Zabela	29	23,2	96	76,8	32	30,2	74	69,8
KPZ BG	14	56	11	44	16	66,7	8	33,3
KPZ za žene	60	66,7	30	33,3	73	82	16	18

Kada je reč o penološkim povratnicima, prikupljeni su dodatni podaci koji se tiču dužine boravka u zavodu u kom je sprovedeno istraživanje, potom dužini boravka u zavodu tokom celog života, kao i podatak o tome da li su ispitanici ranije izdržavali kaznu zatvora u zavodu u kom se trenutno nalaze.

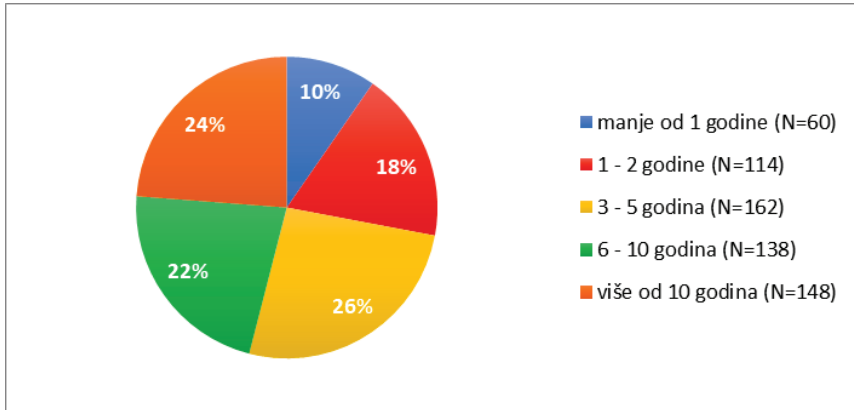
Najveći broj ispitanika je u momentu sprovođenja istraživanja bio duže od dve godine u zavodu u kome izdržava kaznu zatvora - 342 (54%). Najmanji broj osuđenih lica - 79 (12%) je u konkretnom zavodu proveo kraće od šest meseci (*Grafikon 11*).

Grafikon 11. Dužina boravka u zavodu u kom je sprovedeno istraživanje.

Kada se sagleda celokupno zatvorsko iskustvo tokom života, uočava se da se najveći broj ispitanika nalazi u kategoriji od tri do pet godina - 162 (26%), nakon čega slede osuđena lica koja su na izdržavanju kazne zatvora provela više od deset godina - 148 (24%). Najmanji broj osuđenika - 60 (10%) je tokom dosadašnjeg života na izvršenju kazne zatvora proveo manje od jedne godine (*Grafikon 12*).

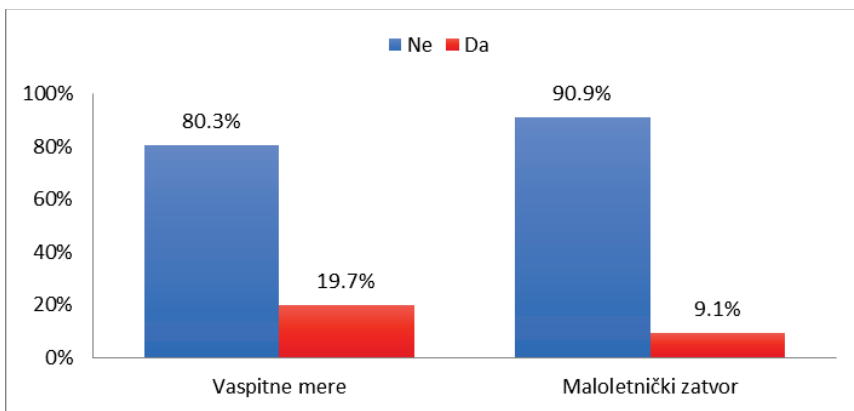
Grafikon 12. Dužina boravka u zavodu tokom života.

Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora

Rezultati pokazuju da je prema 99 (19,7%) ispitanika primenjena neka od zakonom predviđenih vaspitnih mera, dok je njih 44 (9,1%) prethodno izdržalo kaznu maloletničkog zatvora. Reč je o ispitanicima koji su kao maloletni ispoljavali delinkventno ponašanje i koji su nastavili sa vršenjem krivičnih dela i nakon punoletstva (*Grafikon 13*).

Grafikon 13. Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora.

Kada se vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora sagledaju po zavodima, uočavaju se određene razlike. Najpre, primećuje se da je od ukupnog broja lica kojima su kao maloletnima izricane vaspitne mere, čak 45,5% bilo na izvršenju kazne zatvora u KPZ u Nišu. Kada se taj zavod izolovano posmatra, primećuje se da je prema više od četvrtine ispitanika bila primenjena vaspitna mera za krivično delo koje su učinili kao maloletni. U odnosu na ukupan broj lica koja su izdržala kaznu maloletničkog zatvora, procentualno gledano, najveći broj - 38,6% se nalazilo na izvršenju kazne zatvora u KPZ u Požarevcu - Zabeli. Osuđenice ni u jednom slučaju u istoriji ranijih osuda nisu imale kaznu maloletničkog zatvora, a samo je prema jednoj ranije izricana vaspitna mera (*Tabela 7*).

Tabela 7. Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora, po zavodima.

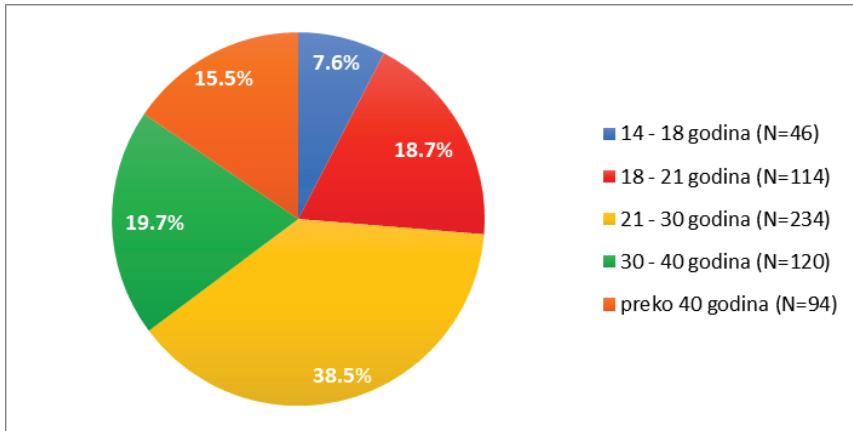
ZAVOD	Vaspitne mere				Maloletnički zatvor			
	NE		DA		NE		DA	
	N	%	N	%	N	%	N	%
KPZ Niš	122	73,1	45	26,9	153	91,6	14	8,4
KPZ SM	89	76,1	28	23,9	90	91,8	8	8,2
KPZ Zabela	94	83,9	18	16,1	95	84,8	17	5,2
KPZ BG	17	70,8	7	29,2	19	79,2	5	20,8
KPZ za žene	81	98,8	1	1,2	82	100	/	/

Broj ranijih osuda i uzrast ispitanika pri prvoj osudi

Svaki povratnik je u proseku ranije pravnosnažno osuđivan pet puta, a broj ranijih osuda se kreće u rasponu od jedne do 36 osuda. Među njima, 22,7% je ranije jednom pravnosnažno osuđeno, 12% dva puta, a čak 65,3% više od tri puta. Prosečan ispitanik je prvi put osuđen sa 28 godina. Posmatrano po kategorijama (*Grafikon 14*), u vreme prve osude 234 (38,5%) lica je bilo starosti između 21 i 30 godina, nakon čega

slede ispitanici uzrasta od 30 do 40 godina - 120 (19,7%), dok ih je najmanje u grupi od 14 do 18 godina - 46 (7,6%).

Grafikon 14. Uzrast ispitanika pri prvoj osudi.

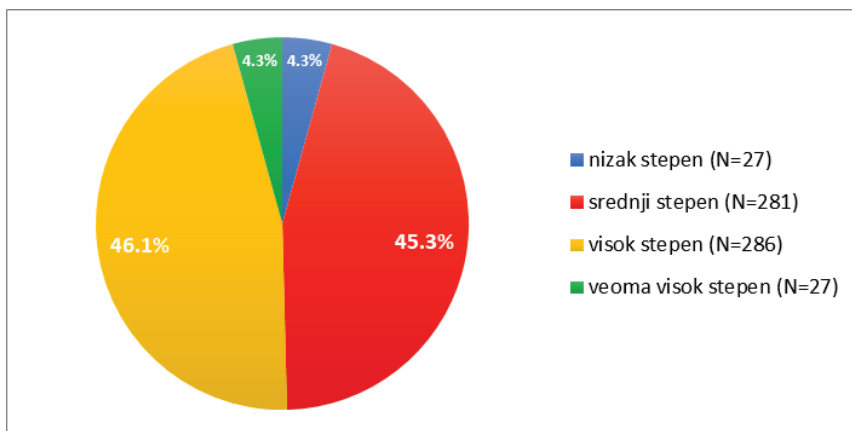

Stepen rizika

U najvećem broju slučajeva - 427 (68,4%) primenjen je Upitnik za osuđene prema kojima se izvršava kazna zatvora preko tri godine (Veliki upitnik) dok je Upitnik za osuđene prema kojima se izvršava kazna zatvora do i tri godine (Mali upitnik) primenjen u 197 (31,6%) slučajeva.

Prema poslednjoj evaluaciji na osnovu upitnika za procenu rizika (*Grafikon 15*), nešto više od polovine ispitanika - 313 (50,4%) se nalazi u kategoriji visokog ili veoma visokog stepena rizika, potom slede ispitanici koji su procenjeni srednjim stepenom rizika - 281 (45,3%), a najmanje osuđenih lica je procenjeno niskim stepenom rizika - 27 (4,3%).

Grafikon 15. Stepen rizika, na nivou svih zavoda.

Posmatrano po zavodima, najveći broj osuđenih lica procenjenih niskim stepenom rizika je izdržavao kaznu zatvora u KPZ u Nišu - 6,5%, dok nijedan ispitanik iz KPZ u Beogradu nije bio u toj kategoriji rizika. Više od polovine osuđenih lica u KPZ u Sremskoj Mitrovici je bilo procenjeno srednjim stepenom rizika, a u preko 50% slučajeva ispitanici iz KPZ u Nišu, KPZ u Beogradu i KPZ za žene u Požarevcu su se nalazili u grupi osuđenih lica procenjenih visokim stepenom rizika (*Tabela 8*).

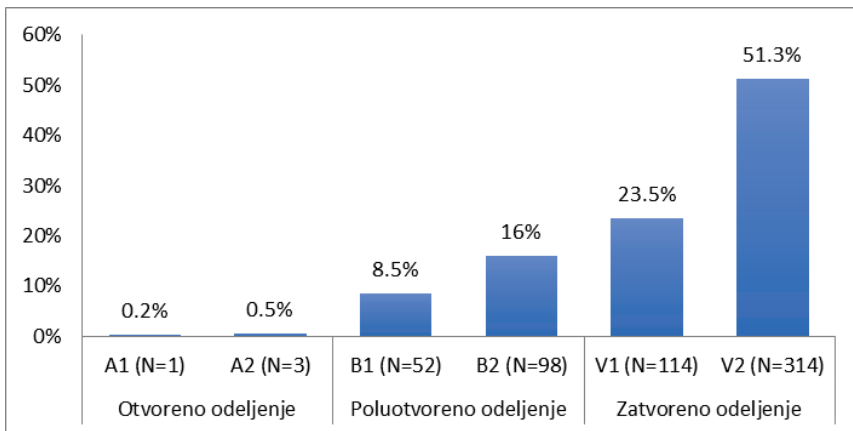
Tabela 8. Procenjeni stepen rizika, po zavodima.

ZAVOD	STEPEN RIZIKA							
	Nizak		Srednji		Visok		Veoma visok	
	N	%	N	%	N	%	N	%
KPZ Niš	12	6,5	70	37,6	96	51,6	8	4,3
KPZ SM	3	1,6	98	52,4	77	41,2	9	4,8
KPZ Zabela	9	7	62	48,4	50	39,1	7	5,5
KPZ BG	/	/	12	40	17	56,7	1	3,3
KPZ za žene	3	3,3	39	43,3	46	51,1	2	2,2

Odeljenja i tretmanske grupe

Najveći broj ispitanika - 428 (74,8%) je u trenutku sprovođenja istraživanja bio razvrstan u zatvoreni deo zavoda, a najmanje ih je bilo u otvorenom odeljenju - 4 (0,7%). Na nivou celog uzorka, više od polovine ispitanika je bilo razvrstano u tretmansku grupu V2 - 314 (51,3%). Kada se posmatraju samo tretmanske grupe, primećuje se da je u svakom od postojećih odeljenja najvećem broju lica dodeljena nepovoljnija grupa. Tako je, na primer, u okviru poluotvorenog odeljenja preko 65% lica bilo u tretmanskoj grupi B2 (*Grafikon 16*).

Grafikon 16. Stepen rizika, na nivou svih zavoda.

Kada se uporedi procenjeni stepen rizika osuđenih lica, sa jedne strane, sa odeljenjima i tretmanskim grupama kojima ta lica pripadaju, sa druge, može se uočiti nedostatak podudarnosti. Tako, od 27 osuđenih koji su procenjeni niskim stepenom rizika, svega četiri lica su razvrstana u otvoreno odeljenje zavoda. Slično je i sa ispitanicima procenjenim srednjim stepenom rizika koji su u 131 (46,6%) slučaju razvrstani u zatvoreno, a ne u poluotvoreno odeljenje. Navedeno je posledica toga

da se, u skladu sa propisima, razvrstavanje osuđenih vrši na osnovu više kriterijuma, a ne samo na osnovu procenjenog stepena rizika.

Tabela 9. Odeljenja i tretmanske grupe, po zavodima.

ODELJENJE	TRETMANSKA GRUPA	KPZ NIŠ	KPZ SM	KPZ ZABELA	KPZ BG	KPZ ZA ŽENE	
OTVORENO	A1	N	1	/	/	/	
		%	0,5	/	/	/	
	A2	N	1	/	/	/	2
		%	0,5	/	/	/	2,3
POLUOTVORENO	B1	N	19	21	11	/	1
		%	10,3	11,6	8,5	/	1,2
	B2	N	15	54	10	/	19
		%	8,1	29,8	7,7	/	22,1
ZATVORENO	V1	N	36	25	51	8	24
		%	19,5	13,8	39,2	26,7	27,9
	V2	N	113	81	58	22	40
		%	61,1	44,8	44,6	73,3	46,5

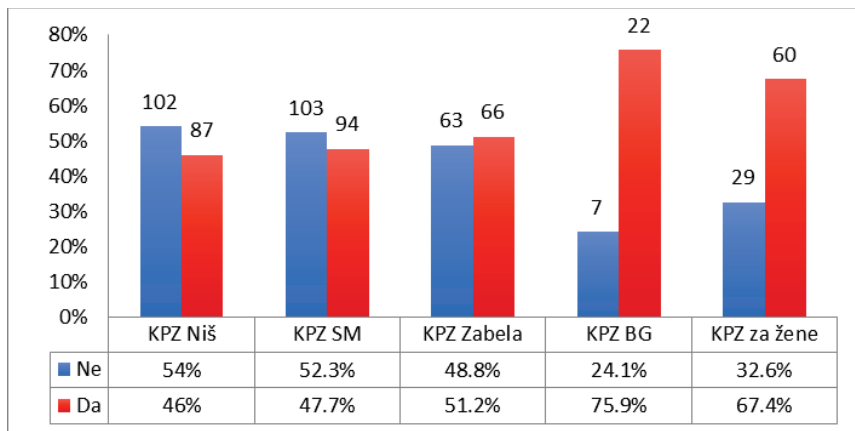
Iako su na nivou celog uzorka češće dodeljivane tretmanske grupe koje pružaju niži stepen proširenih prava pogodnosti, postoje određena odstupanja na nivou pojedinih zavoda pa je tako u KPZ u Nišu i KPZ u Požarevcu - Zabeli u okviru poluotvorenog odeljenja procentualno većem broju osuđenih lica dodeljena grupa B1, a ne grupa B2. U svim ostalim slučajevima, nezavisno od tipa odeljenja i tretmanske grupe, osuđenima je bila dodeljena nepovoljnija tretmanska grupa. Očekivano, u KPZ u Beogradu su sva lica bila u zatvorenom delu zavoda (*Tabela 9*).

Radno angažovanje

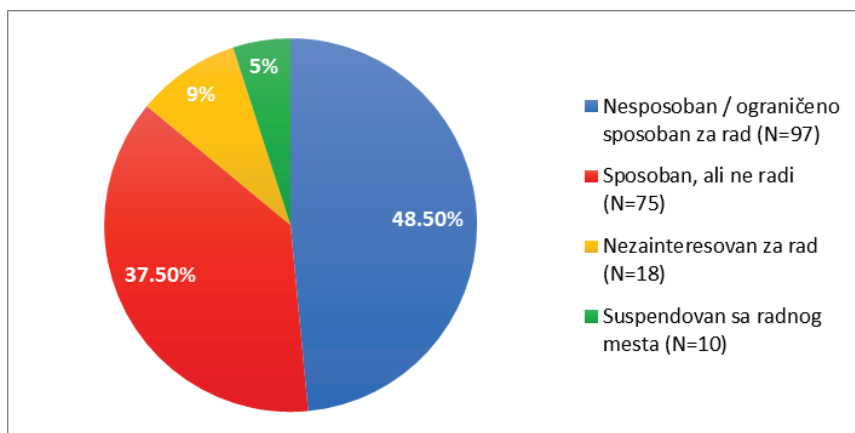
Od ukupnog broja osuđenih lica obuhvaćenih istraživanjem, njih 329 (52%) je bilo radno angažovano. Ako se kazneno-popravne ustanove samostalno posmatraju (*Grafikon 17*), uočava se da je procentualno najveći broj lica radno angažovan u KPZ u Beogradu (75,9%) i KPZ za

žene u Požarevcu (67,4%). U KPZ u Sremskoj Mitrovici i KPZ u Nišu, nešto manje od polovine osuđenih lica nije radno angažovano.

Grafikon 17. Radna angažovanost, po zavodima.

Grafikon 18. Razlozi radnog neangažovanja.

Ispitanici koji su se izjasnili o razlozima radnog neangažovanja, u 97 (48,5%) slučajeva su naveli da su *nesposobni ili ograničeno sposobni za rad*, usled bolesti, povreda na radu, starosti i slično. Nakon toga sledi

75 (37,5%) ispitanika sposobnih za rad, ali koji ne rade zbog nedostatka posla, zato što čekaju na posao i slično. Nešto manje od 10% osuđenih lica je nezainteresovano za rad jer ne vide svrhu rada, ne vide napredak ili zato što nisu u obavezi da rade. U grupi radno neangažovanih lica je i 5% onih koji su suspendovani sa rada, najčešće zbog učinjene povrede radne obaveze ili izvršenog disciplinskog prestupa (*Grafikon 18*).

Obrazovanje i stručno usavršavanje

U proces obrazovanja i stručnog usavršavanja je bilo uključeno svega 37 (5,8%) osuđenih lica, od čega najviše u KPZ u Nišu - 17, a najmanje u KPZ u Beogradu - samo jedan ispitanik.

Specijalizovani programi tretmana

Ukupno 82 (13,1%) ispitanika su bila uključena u specijalizovane programe tretmana, najviše u KPZ u Sremskoj Mitrovici - 24, a najmanje u KPZ u Beogradu - 10. Ipak, kada se zavodi posmatraju izolovano jedni od drugih, u KPZ u Beogradu je preko dve trećine osuđenih lica bilo uključeno u neki od specijalizovanih programa tretmana.

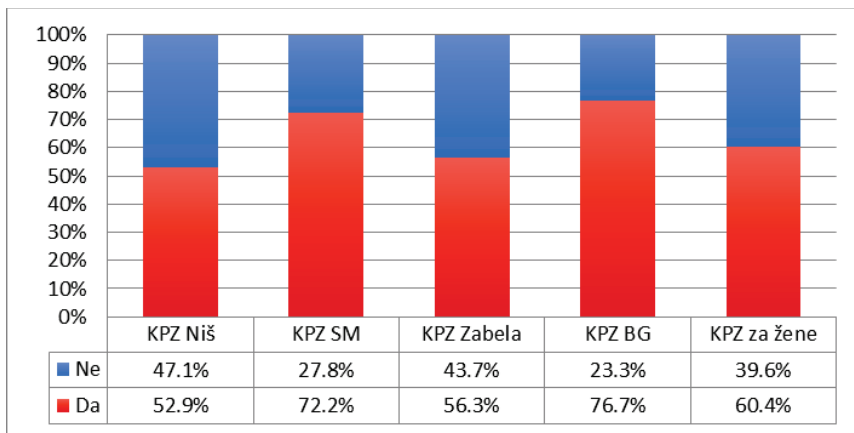
Prema vrstama specijalizovanih programa, najveći broj ispitanika - 15 (37,5%) je bio uključen u program kontrole ili suzbijanja besa i agresije, potom u kognitivno bihevioralnu terapiju - 14 (35%), a najmanje ih je bilo uključeno u program za zavisnike (odvikavanje od upotrebe droga ili alkohola, metadonska terapija i sl.) - 11 (27,5%).

Proširena prava i pogodnosti

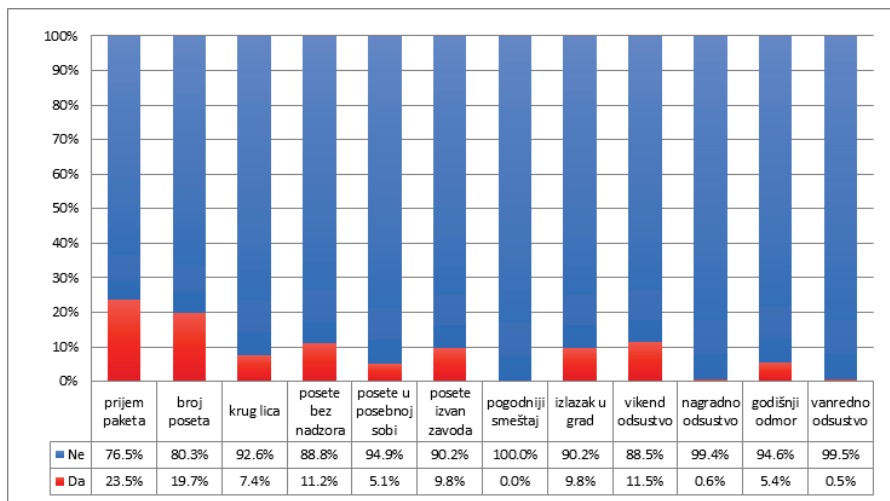
Proširena prava i pogodnosti iz čl. 129. ZIKS, koristilo je ukupno 394 (60,6%) ispitanika. U svakom od zavoda, preko polovine osuđenih lica je koristilo neku od zakonom predviđenih proširenih prava i

pogodnosti. Kada se samostalno posmatra svaki zavod, procentualno najveći broj lica je koristio neku od pogodnosti u KPZ u Beogradu - 76,7% i KPZ u Sremskoj Mitrovici - 72,2%, pri čemu treba voditi računa da je u KPZ u Beogradu isključivo reč o zavodskim pogodnostima (*Grafikon 19*).

Grafikon 19. Korišćenje proširenih prava i pogodnosti, po zavodima.

Grafikon 20. Struktura proširenih prava i pogodnosti.

Najčešće dodeljivana zavodska pogodnost je prošireno pravo na prijem paketa koju je koristilo 23,5% osuđenih lica, a najređe prošireno pravo na prijem poseta u posebnim prostorijama koju je koristilo 5,1% ispitanika. Poseta porodici i srođnicima o vikendu i praznicima (vikend odsustvo) je najčešće dodeljivana pogodnost vanzavodskog karaktera, a koristilo ju je 11,5% osuđenih lica, dok je nagradno odsustvo koristilo njih četvoro. Jedina pogodnost koja nije dodeljena nijednom osuđeniku je prošireno pravo na pogodniji smeštaj (*Grafikon 20*).

Osuđenici su se posebno izjasnili o prijemu poseta i to ne samo kao dodeljenom proširenom pravu i pogodnosti iz čl. 129. st. 1. t. 2 ZIKS, već i kao pravu koje je garantovano svakom osuđenom licu. Na ovo pitanje, najveći broj ispitanika - 553 (87,2%) se izjasnio da prima posete u zavodu, odnosno svega 81 (12,8%) lica ne prima posete.

Posmatrano po zavodima, prijem poseta su najviše ostvarivali osuđenici na izdržavanju kazne zatvora u KPZ u Sremskoj Mitrovici - 177 (90,3%) slučajeva, a najmanje ispitanici iz KPZ u Nišu - 159 (83,7%). Ono što je važno je to što se preko četiri petine ispitanika u svim zavodima izjasnilo da primaju posete, što je važno za prihvatanje nakon izlaska na slobodu (*Tabela 10*).

Tabela 10. Prijem poseta, po zavodima.

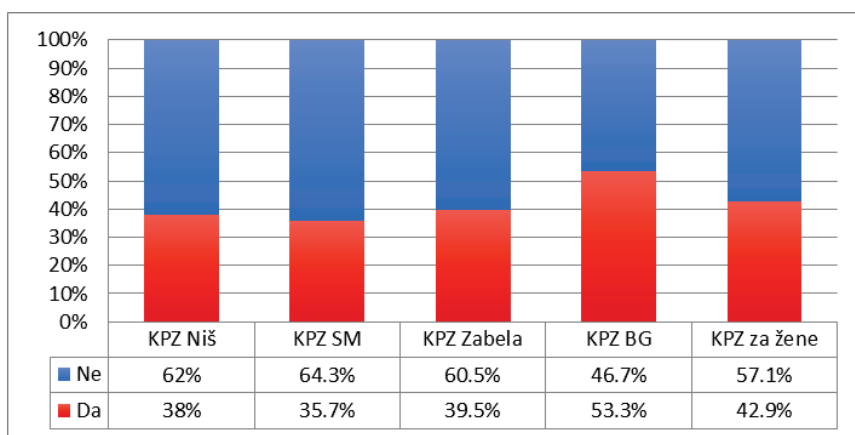
PRIJEM POSETA		KPZ NIŠ	KPZ SM	KPZ ZABELA	KPZ BG	KPZ ZA ŽENE
NE	N	31	19	15	3	13
	%	16,3	9,7	11,7	10	14,4
DA	N	159	177	113	27	77
	%	83,7	90,3	88,3	90	85,6

Vladanje osuđenog

Disciplinske mere

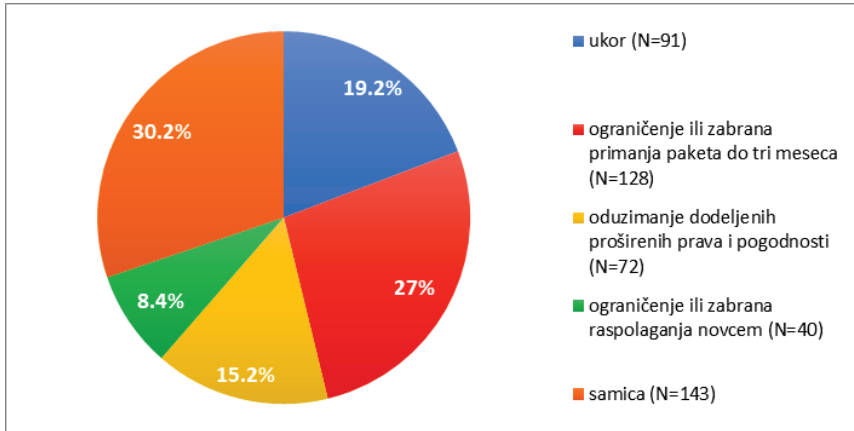
Disciplinske mere iz čl. 159. ZIKS su izricane prema 247 (39%) lica, sa rasponom od nula do četiri disciplinske mere, po osuđenom licu. Ukoliko se zavodi sagledaju izolovano jedni od drugih, primećuje se da je procentualno najveći broj lica disciplinski kažnjavan u KPZ u Beogradu - 53,3%, a najmanje u KPZ u Sremskoj Mitrovici - 35,7%. U svim ostalim zavodima, učešće disciplinski kažnjavanih lica u ukupnoj strukturi ispitanika je ispod 50% (*Grafikon 21*).

Grafikon 21. Disciplinske mere, po zavodima.

Kada se sagledaju samo disciplinski kažnjavana lica, upućivanje u samicu u slobodno vreme ili tokom celog dana i noći je najčešće izricana disciplinska mera, koja je primenjena u 143 (30,2%) slučaja, nakon čega sledi mera ograničenja ili zabrane primanja paketa do tri meseca. Ograničenje ili zabrana raspolaganja novcem u zavodu do tri meseca je najređe izricana mera u 40 (8,4%) slučajeva (*Grafikon 22*).

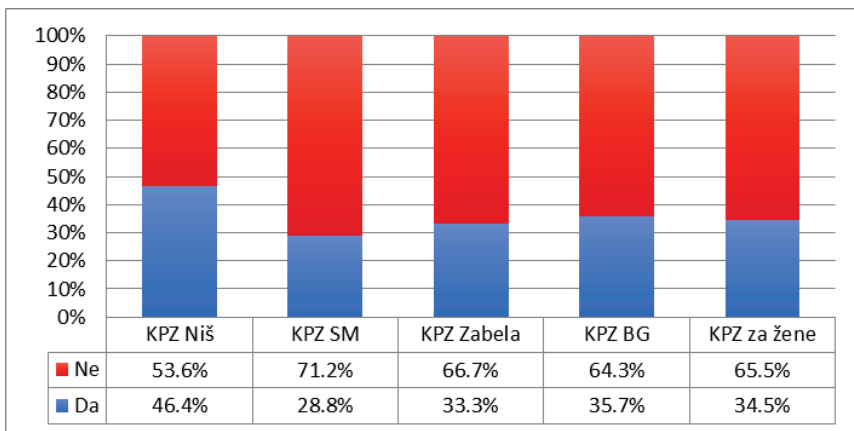
Grafikon 22. Struktura disciplinskih mera.

Posebne mere

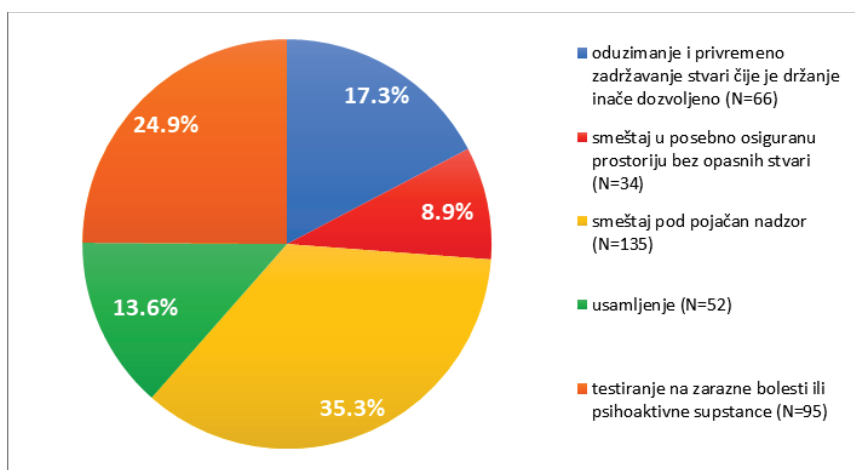
Mere iz čl. 149. ZIKS su naređene prema 214 (36,2%) osuđenika, sa rasponom od nula do najviše pet mera po ispitaniku. Posmatrano po zavodima, najmanji broj naređenih posebnih mera je bio u KPZ u Sremskoj Mitrovici - 28,8%, a najviše u KPZ u Nišu - 46,4% (*Grafikon 23*).

Grafikon 23. Posebne mere, po zavodima.

Smeštaj pod pojačan nadzor je posebna mera koja je najčešće naređena prema osuđenim licima i to u 135 (35,3%) slučajeva, a potom sledi mera testiranja na zarazne bolesti i psihoaktivne supstance koja je naređena 95 (24,9%) puta. Smeštaj u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari najređe je određena mera u 34 (8,9%) slučajeva (*Grafikon 24*).

Grafikon 24. Struktura posebnih mera.

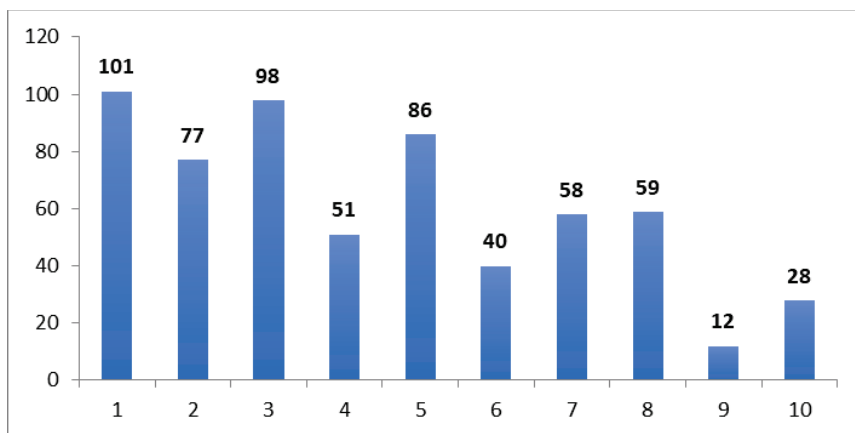

KVALITET ZATVORSKOG ŽIVOTA: REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Procena kvaliteta zatvorskog života

Rezultati istraživanja (*Grafikon 25*) pokazuju da je ukupna procena kvaliteta zatvorskog života na skali od jedan do deset relativno niska i iznosi 4,41, pri čemu je više od polovine ispitanika dalo ocenu koja je ispod proseka: jedan (16,56%), dva (12,62%), tri (16,07%) i četiri (8,36%). Oko trećine ispitanika (32,3%) pozitivno je ocenilo kvalitet zatvorskog života (skor veći od pet).

Grafikon 25. Generalna ocena kvaliteta zatvorskog života, na nivou svih zavoda (skala 1-10).

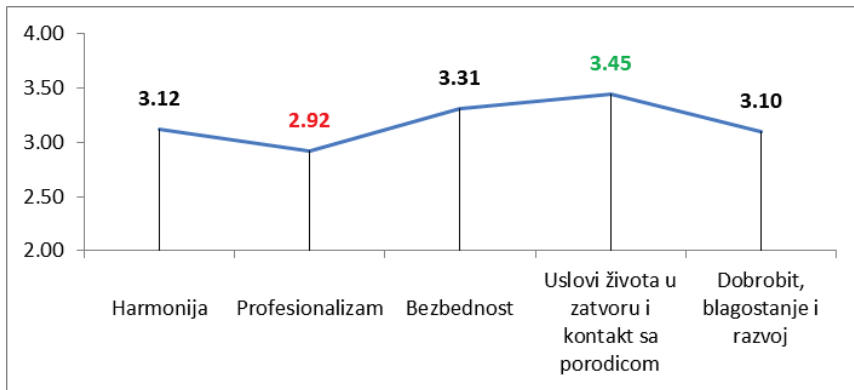

Kvalitet zatvorskog života po dimenzijama

Na nivou svih kazнено-popravnih ustanova obuhvaćenih istraživanjem, dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjena je najvišom prosečnom ocenom 3,45. Najniže je ocenjen

profesionalizam i to ocenom 2,92 što je ujedno i jedina oblast koja se nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti (*Grafikon 26*).

Grafikon 26. Ocena kvaliteta zatvorskog života, na nivou svih zavoda.

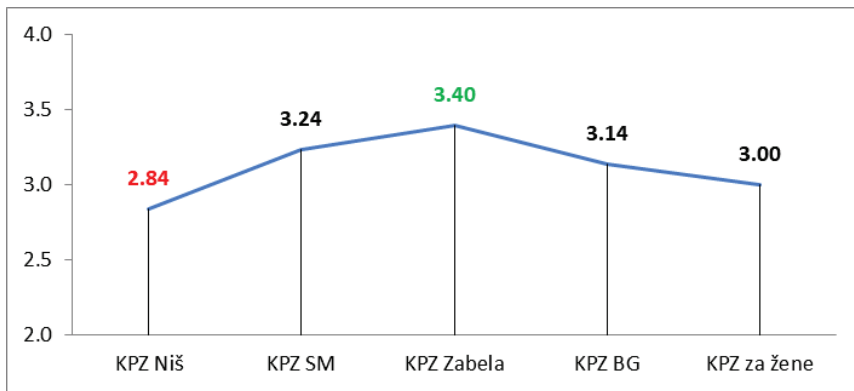
Dimenzije harmonije

Harmonija je jedna od centralnih dimenzija kvaliteta zatvorskog života. Ona obuhvata nekoliko poddimenzija: dolazak u zatvor, pozitivan, uljudan i pristojan stav zaposlenih prema osuđenim licima, odnos zaposlenih i osuđenih lica koji karakterišu poverenje, pravednost i podrška, okruženje koje karakterišu poštovanje i briga o ljudima, gde se priznaju vrednosti i ljudskost pojedinca, kao i pristojnost, briga, pomoć i podrška. Ova dimenzija sasvim opravdano može da se posmatra kao relacioni aspekt života u zatvoru, jer u osnovi zavisi od kvaliteta međuljudskih odnosa, posebno od odnosa zaposlenih prema osuđenim licima (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024), koji su, kako ističe Liebling (2011a: 496) u srži zatvorskog života. To je, kako primećuju van Ginneken i saradnici sasvim logično ako se ima na umu da osuđena lica zavise od zaposlenih u ostvarivanju svakodnevnih potreba, a posebna prava i privilegije, pa čak i određeni nivo autonomije su rezultat

svakodnevne interakcije između osuđenih i zaposlenih (van Ginneken i dr., 2018).

Dimenzija harmonije je ocenjena prosečnom ocenom iznad tri. Pa ipak, uočavaju se razlike na nivou zavoda. Tako su osuđenici koji su u momentu sprovođenja istraživanja izdržavali kaznu zatvora u KPZ u Požarevcu - Zabeli najbolje ocenili datu dimenziju - 3,40, dok su ispitanici iz KPZ u Nišu dali najnižu ocenu - 2,84. U ostalim ustanovama, prosečne ocene su iznad tri (*Grafikon 27*).

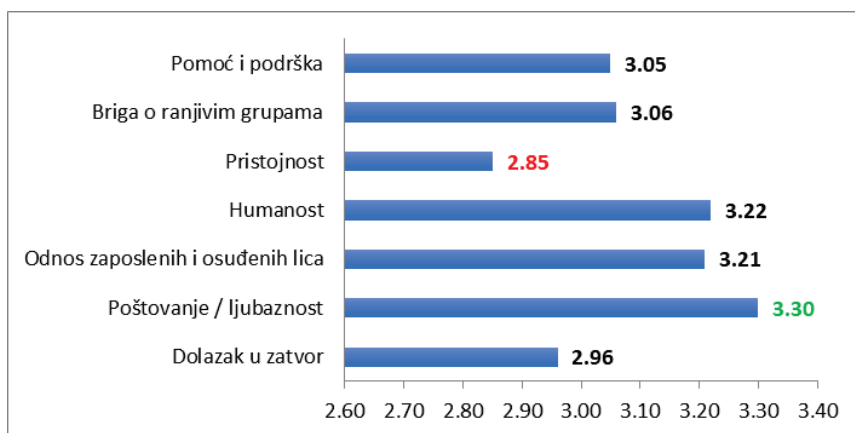
Grafikon 27. Ocena dimenzije harmonije, na nivou svih zavoda.

Kada se posmatraju poddimenzije harmonije, takođe se uočavaju razlike. Najbolje je ocenjena poddimenzija poštovanje/ljubaznost, koja podrazumeva pozitivan, uljudan i pristojan stav zaposlenih prema osuđenim licima, i to ocenom 3,30, pri čemu je najniža zabeležena ocena jedan, a najviša pet. Sledi poddimenzija humanost, koja podrazumeva okruženje koje karakterišu poštovanje i briga o drugim ljudima, gde se priznaju vrednosti i ljudskost pojedinca, a potom i poddimenzija odnos zaposlenih i osuđenih lica koji odlikuju poverenje, pravednost i podrška. Podaci pokazuju da, ukupno gledano, ispitanici imaju relativno pozitivno iskustvo (u granicama prihvatljivih vrednosti) u pogledu pomoći i

podrške i brige o ranjivim grupama. Drugim rečima, ispitanici relativno pozitivno procenjuju iskustvo vezano za ohrabrivanje osuđenih koji imaju zdravstvene probleme, probleme sa zavisnošću i napredovanjem u tretmanu i brigu i podršku osuđenicima koji su u riziku od samopovređivanja, samoubistva ili zlostavljanja.

Grafikon 28. Dimenzija harmonije, prosečna ocena pojedinačnih dimenzija.

Iako nešto ispod tri, ipak se može reći da je u granicama prihvatljive vrednosti procena poddimenzije dolazak u zatvor, koja podrazumeva osećanja i doživljaj tretmana po dolasku u zatvor. Pristojnost, koja podrazumeva meru u kojoj su zaposleni i zatvorski režim razumni i prikladni, je poddimenzija koja je najniže ocenjena i to sa 2,85, takođe sa rasponom ocena od najmanje jedan do najviše pet (*Grafikon 28*).

U odnosu na prosečne vrednosti poddimenzija u okviru dimenzije harmonije, postoje razlike među zavodima (*Tabela 11*). Tako je poddimenzija *poštovanje i ljubaznost* najbolje ocenjena u KPZ u Požarevcu - Zabeli sa 3,61 (SD = 0,78) pri čemu je najniža ocena 1,38, a najviša pet. Najniža prosečna ocena na ovoj poddimenziji je zabeležena

u KPZ u Nišu i iznosila je 2,99 (SD = 0,91) sa rasponom ocena od jedan do pet. Rezultati pokazuju da je navedena poddimenzija u gotovo svim zavodima ocenjena u granicama prihvatljivih vrednosti. Sa druge strane, poddimenzija *pristojnost* je pozitivno ocenjena u KPZ u Požarevcu - Zabeli sa 3,09 (SD = 0,79) i KPZ u Sremskoj Mitrovici sa 3,08 (SD = 0,82); u oba slučaja je raspon ocena od jedan do pet. U ostalim zavodima, prosečne vrednosti se nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti, pri čemu je najniža ocena u KPZ u Nišu - 2,60 (SD = 0,83) sa ocenom jedan kao najnižom zabeleženom i ocenom pet kao najvišom. Primećuje se i da je u tri zavoda – KPZ za žene (2,72), KPZ u Nišu (2,81) i KPZ u Beogradu (2,93) ocena iskustva vezanog za dolazak u zatvor nešto ispod granične vrednosti prihvatljivosti, pa bi na ovu poddimenziju trebalo obratiti dodatnu pažnju.

Tabela 11. Dimenzija harmonije - ocena pojedinačnih dimenzija, po zavodima.

DIMENZIJE HARMONIJE		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
Dolazak u zatvor	Mean	2.81	3.06	3.19	2.93	2.72
	SD	0.75	0.74	0.75	1.10	0.75
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	4.60	5.00	4.80	5.00	4.20
Poštovanje ljubaznost	Mean	2.99	3.41	3.61	3.31	3.21
	SD	0.91	0.84	0.78	0.95	0.88
	Min	1.00	1.00	1.38	1.50	1.25
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Odnos zaposlenih i osuđenih lica	Mean	2.85	3.40	3.51	3.14	3.13
	SD	1.02	0.95	0.88	1.17	1.07
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Humanost	Mean	2.88	3.32	3.55	3.26	3.16
	SD	0.95	0.86	0.80	0.96	0.93
	Min	1.00	1.00	1.00	1.25	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	4.75	4.88
Pristojnost	Mean	2.60	3.02	3.09	2.82	2.63
	SD	0.83	0.82	0.79	0.86	0.89
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00

	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Briga o ranjivim grupama	Mean	2.80	3.15	3.36	3.20	2.90
	SD	0.90	0.74	0.73	0.92	0.96
	Min	1.00	1.20	1.00	1.60	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Pomoć i podrška	Mean	2.80	3.14	3.28	3.13	3.01
	SD	0.93	0.84	0.83	0.98	0.90
	Min	1.00	1.17	1.00	1.00	1.00
	Max	4.83	5.00	5.00	5.00	5.00

Kada se poddimenzije harmonije (*ukupno sedam*) sagledaju zasebno u odnosu na svaku kazнено-popravnu ustanovu, KPZ u Požarevcu - Zabeli i KPZ u Sremskoj Mitrovici su na svakoj od njih ocenjeni prosečnim ocenama iznad tri, odnosno iznad granične vrednosti prihvatljivosti. Drugim rečima, ispitanici iz ova dva zavoda pozitivno ocenju sve aspekte dimenzije harmonije. Sa druge strane, kada se pogleda KPZ u Nišu, uočava se da su na svim poddimenzijama harmonije ocene nešto ispod granične vrednosti, iako u okvirima prihvatljivosti, što upućuje na donekle neutralan stav osuđenih lica iz ovog zavoda u pogledu ovog aspekta kvaliteta zatvorskog života.

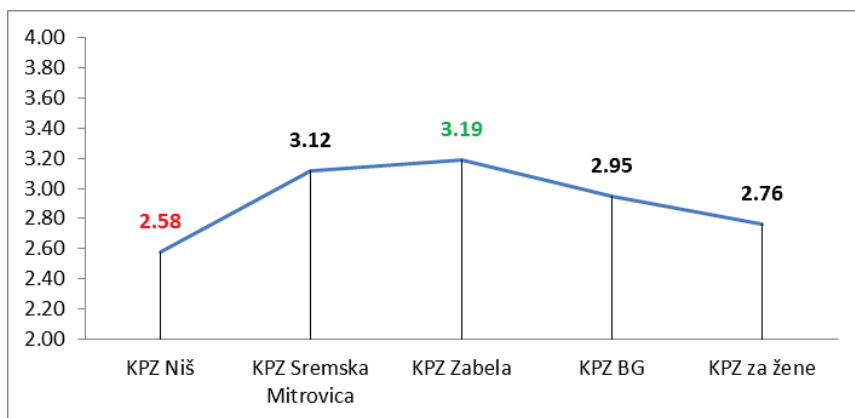
Dimenzije profesionalizma

Profesionalizam je dimenzija koja obuhvata četiri poddimenzije: profesionalizam zaposlenih, koji se sagledava kroz samouverenost i stručnost zaposlenih pri sprovođenju autoriteta; transparentnost rada zatvora i celog zatvorskog sistema i njegovu spremnost da reaguje i moralno uvaži osuđena lica kao individue; pravičnost u postupanju u smislu nepristrasnosti, srazmernosti i zakonitosti disciplinskih kazni i procedura, i organizaciju i doslednost, što podrazumeva da su pravila u zatvoru jasna i da postoji predvidljivost i pouzdanost u postupanju zaposlenih prema osuđenim licima. Drugim rečima, profesionalizam u kontekstu socijalne klime u zatvoru podrazumeva nekoliko ključnih

organizacionih vrednosti: način rada, stručnost, znanje, pouzdanost i iskustvo (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024: 161), od čega, u krajnjem, zavisi kako će zaposleni vršiti tranfer moći i kako će osuđenici primati poruke, biti motivisani i prihvatati program tretmana.

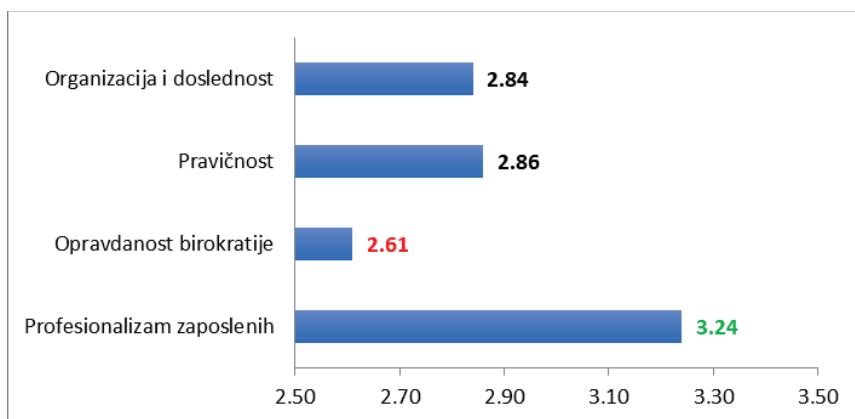
Posmatrano po zavodima, primećuje se da je u tri zavoda dimenzija profesionalizma ocenjena ispod granične vrednosti prihvatljivosti: u KPZ u Beogradu, KPZ za žene u Požarevcu i KPZ u Nišu, u kom je ujedno postignuta i najniža ocena - 2,58. Sa druge strane, dimenzija profesionalizma je najbolje ocenjena u KPZ u Požarevcu - Zabeli sa 3,19 (Grafikon 29).

Grafikon 29. Ocena dimenzije profesionalizma, na nivou svih zavoda.

Za ovu dimenziju je karakteristično to da se sve poddimenzije, izuzev *profesionalizma zaposlenih*, nalaze nešto ispod granične vrednosti prihvatljivosti. To je naročito izraženo kod *opravdanosti birokratije* koja je na nivou svih zavoda prosečno ocenjena sa 2,61 sa rasponom ocena od jedan do 4,86 (Grafikon 30), što upućuje na potrebu unapređenja transparentnosti rada zatvora i zatvorskog sistema i njegove spremnosti da reaguje i moralno uvaži osuđena lica kao individue.

Grafikon 30. Dimenzija profesionalizma, prosečna ocena pojedinačnih dimenzija.

Kada se sagledaju prosečne vrednosti poddimenzija profesionalizma, sasvim očekivano se uočavaju razlike između ustanova.

Tabela 12. Dimenzija profesionalizma - ocena pojedinačnih dimenzija, po zavodima.

DIMENZIJE PROFESIONALIZMA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
Profesionalizam zaposlenih	Mean	2.86	3.42	3.59	3.20	3.11
	SD	1.01	0.92	0.82	1.00	1.01
	Min	1.00	1.00	1.00	1.22	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Opravdanost birokratije	Mean	2.36	2.80	2.76	2.59	2.52
	SD	0.85	0.83	0.78	0.96	0.83
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	4.57	4.71	4.86	4.57
Pravičnost	Mean	2.55	3.05	3.14	2.85	2.69
	SD	0.88	0.91	0.94	0.97	0.99
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Organizacija i doslednost	Mean	2.42	3.12	3.14	3.08	2.61
	SD	0.84	0.83	0.72	0.76	0.92
	Min	1.00	1.00	1.00	1.83	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	4.67	5.00

Profesionalizam zaposlenih je najbolje ocenjen u KPZ u Požarevcu - Zabeli sa 3,59 (SD = 0,82), najniža ocena jedan, a najviša pet. Ova oblast se jedino u KPZ u Nišu nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti, gde je prosečna ocena 2,86 (SD = 1,01) sa rasponom ocena od jedan do pet. Podaci pokazuju da je poddimenzija *pravičnost*, u smislu percipirane nepristrasnosti, srazmernosti i zakonitosti disciplinskih kazni i procedura, u tri zavoda ocenjena prosečnom ocenom ispod granične vrednosti prihvatljivosti: u KPZ u Nišu, KPZ za žene i KPZ u Beogradu. *Opravdanost birokratije* je jedina poddimenzija profesionalizma čije se prosečne vrednosti u svim zavodima nalaze ispod prihvatljivih (Tabela 12).

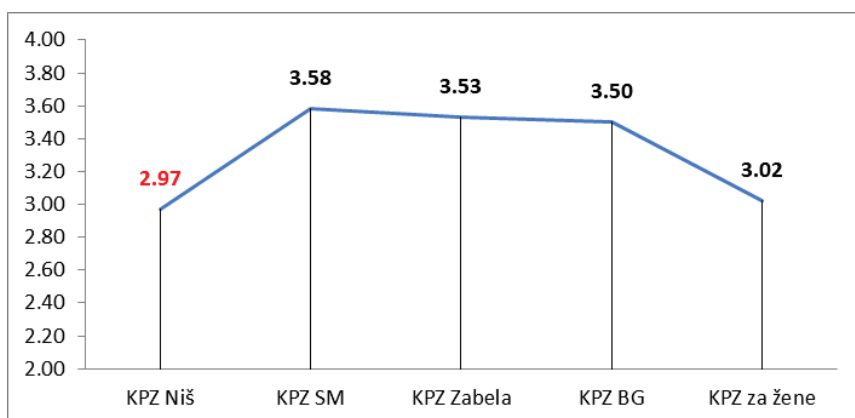
Dimenzije bezbednosti

Održavanje reda i stvaranje bezbednog okruženja kako za osuđena lica, tako i za zaposlene, jedan je od glavnih zadataka zatvorske administracije. Bezbednost i red zavise od profesionalizma zaposlenih, posebno u službi obezbeđenja, ali i od harmonije u zatvoru, odnosno od međuljudskih odnosa, kako između osuđenih, tako i između osuđenih i zaposlenih. Osećaj nesigurnosti, iskustvo nasilja i zloupotrebe, straha od viktimizacije mogu da umanje dobrobit osuđenih lica, a time i ukupan kvalitet zatvorskog života (van Ginneken i dr., 2018).

Bezbednost kao dimenzija socijalne klime u zatvoru obuhvata četiri aspekta zatvorskog života: to su red i bezbednost, koji podrazumevaju dovoljan broj zaposlenih kako bi se osigurao stručni nadzor i kontrola zatvorskog okruženja, i subjektivni doživljaj sigurnosti osuđenih lica u smislu da se osećaju bezbedno i zaštićeno od povreda, pretnji i drugih opasnosti. Treća poddimenzija je adaptacija osuđenih lica na život u zatvoru koja se sagledava kroz potrebu ili prisiljavanje osuđenog da se uključi u neformalne grupe u zatvoru. Poslednja poddimenzija se odnosi na prisustvo droga, zlostavljanje i viktimizaciju u zatvorskom okruženju.

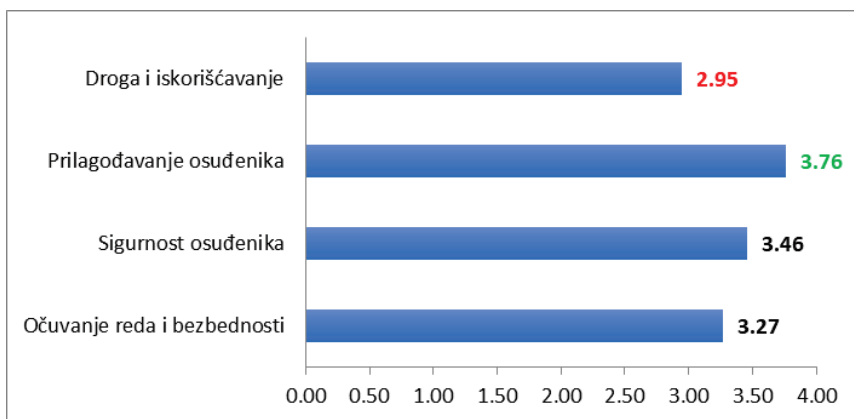
Bezbednost u ustanovi je jedna od dimenzija koja je relativno pozitivno ocenjena u svim zavodima, najvišom ocenom u KPZ u Sremskoj Mitrovici - 3,58. Mada je u KPZ u Nišu ta dimenzija nešto niže ocenjena od granične vrednosti, ona se ipak kreće u prihvatljivim vrednostima i iznosi 2,97 (*Grafikon 31*).

Grafikon 31. Ocena dimenzije bezbednosti, na nivou svih zavoda.

Prilagođavanje osuđenika je poddimenzija koja je u okviru dimenzije bezbednosti ocenjena najvišom prosečnom ocenom na nivou svih zavoda i to sa 3,76. Ovaj nalaz pokazuje da mnogi osuđenici ne osećaju potrebu ili pritisak za uključivanje u neformalne grupe u zatvoru, što se može oceniti kao pozitivno. Sa druge strane, upotreba droga, zlostavljanje i drugi načini viktimizacije u zatvorskom okruženju su najniže ocenjeni - sa 2,95, odnosno nešto niže od granične vrednosti prihvatljivosti (*Grafikon 32*). To upućuje na zaključak da ispitanici pokazuju relativno negativno iskustvo u pogledu prisutnosti droge i zloupotreba u zatvoru, ali da su ovi problemi ipak prisutni, pa je to segment na koji je potrebno dodatno obratiti pažnju.

Grafikon 32. Dimenzija bezbednosti, prosečna ocena pojedinačnih dimenzija.

U odnosu na prosečne vrednosti poddimenzija u okviru dimenzije bezbednosti, postoje razlike među zavodima (*Tabela 13*). Tako je poddimenzija *prilagođavanje osuđenika* ocenjena najvećom ocenom u KPZ u Beogradu - sa 3,97 (SD = 0,87) pri čemu je najniža ocena 1,67, a najviša pet. Sa druge strane, najniže ocene su kod poddimenzije *droga i iskorišćavanje* pa je tako u KPZ u Nišu prosečna ocena 2,38 (SD = 0,91) sa rasponom ocena od jedan do pet, što je znatno ispod granične vrednosti prihvatljivosti. *Očuvanje reda i bezbednosti* najbolje je ocenjeno u KPZ u Sremskoj Mitrovici sa 3,51 (SD = 0,63), najniža ocena 1,56 a najviša pet, dok su granične vrednosti uočene u KPZ u Nišu i KPZ za žene u Požarevcu. U svim zavodima se uočava pozitivno iskustvo osuđenih lica u pogledu sigurnosti, što znači da se ispitanici osećaju bezbedno i zaštićeno od povreda, pretnji ili opasnosti.

Tabela 13. Dimenzija bezbednosti - ocena pojedinačnih dimenzija, po zavodima.

DIMENZIJE BEZBEDNOSTI		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
Očuvanje reda i bezbednosti	Mean	3.01	3.51	3.45	3.57	2.93
	SD	0.68	0.63	0.59	0.57	0.68
	Min	1.33	1.56	1.89	2.33	1.67
	Max	4.56	5.00	5.00	4.78	5.00
Sigurnost osuđenika	Mean	3.19	3.68	3.75	3.57	3.08
	SD	0.86	0.75	0.76	0.92	0.86
	Min	1.00	1.20	1.60	1.80	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Prilagodavanje osuđenika	Mean	3.47	3.91	3.92	3.97	3.74
	SD	0.99	0.85	0.84	0.87	0.92
	Min	1.00	1.00	1.00	1.67	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Droga i iskorišćavanje	Mean	2.38	3.39	3.23	3.01	2.70
	SD	0.91	0.86	0.80	0.84	0.99
	Min	1.00	1.20	1.20	1.40	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	4.80	5.00

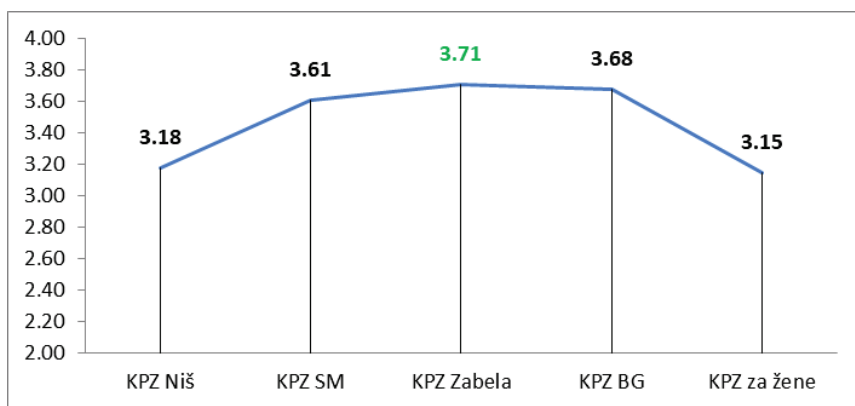
Dimenzije uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom

Dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* obuhvata dve poddimenzije: prva se odnosi na percepciju fizičkih uslova za život osuđenih lica u zatvoru, dok se druga odnosi na mogućnosti za održavanja redovnih i kvalitetnih odnosa sa članovima porodice. Kako pokazuju pojedina istraživanja, loši uslovi za života u zatvoru rezultiraju kršenjem prava osuđenih lica i, ukoliko su kontinuirani, mogu da se označe kao nečovečno i ponižavajuće postupanje (Ćopić, Šaćiri, 2012; Ćopić, Stevković, Šaćiri, 2012, 2016), što ima negativan uticaj na socijalnu klimu i percepciju kvaliteta života u zatvoru. Sa druge strane, lišenje slobode dovodi do odvajanja od porodice, što ima niz negativnih efekata za osuđeno lice, ali i za članove porodice, posebno decu, koja se suočavaju sa nizom problema, kao što su antisocijalno ponašanje,

mentalni poremećaji, finansijske poteškoće, zloupotreba alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci, vršnjačko nasilje i slično (Đorđević, Hrnčić, 2023). Upravo zato kvalitet zatvorskog života posredno utiče i na kvalitet života članova porodice osuđenih lica. Redovni kontakti sa porodicom, posebno sa decom, bilo kroz posete ili na drugi način, predstavljaju vid emocionalne podrške osuđenim licima, mogu da umanje patnje koje donosi razdvajanje i omogućće, makar minimalno, ostvarivanje roditeljske uloge (van Ginneken i dr., 2018).

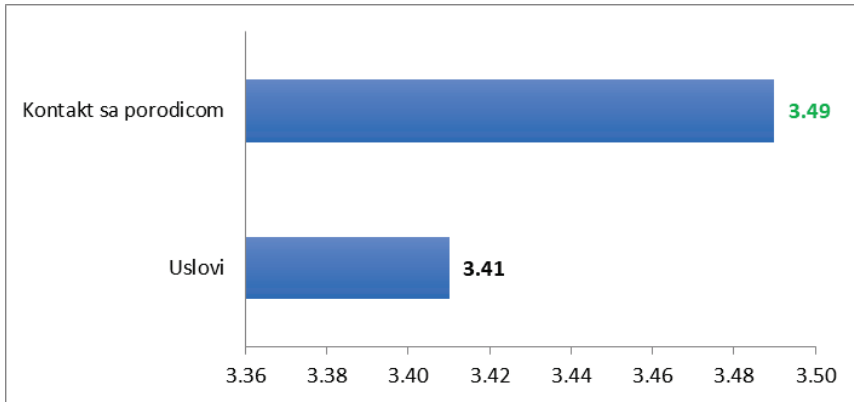
Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom su na nivou svih zavoda ocenjeni iznad granične vrednosti prihvatljivosti. Primera radi, osuđenici koji su izdržavali kaznu zatvora u KPZ u Požarevcu - Zabeli, najbolje su ocenili ovu dimenziju i to sa 3,71 (*Grafikon 33*).

Grafikon 33. Ocena dimenzije uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom, na nivou svih zavoda.

Iako se dimenzija uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom sastoji od samo dve poddimenzije - *kontakt sa porodicom* i *uslovi*, u oba slučaja se prosečne vrednosti kreću znatno iznad granične vrednosti. U tom smislu, *kontakt sa porodicom* je ocenjen sa 3,49 dok su *uslovi* prosečno ocenjeni sa 3,41 (*Grafikon 34*).

Grafikon 34. Dimenzija uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom, prosečna ocena pojedinačnih dimenzija.

U odnosu na prosečne vrednosti poddimenzija u okviru dimenzije uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom, postoje razlike među zavodima (*Tabela 14*), ali su i u tom slučaju prosečne vrednosti iznad granične vrednosti prihvatljivosti.

Tabela 14. Dimenzija uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom - ocena pojedinačnih dimenzija, po zavodima.

DIMENZIJE USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
Uslovi	Mean	3.13	3.59	3.70	3.83	3.04
	SD	0.99	0.90	0.88	0.84	1.08
	Min	1.00	1.00	1.00	2.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Kontakt sa porodicom	Mean	3.25	3.65	3.72	3.49	3.29
	SD	1.07	1.01	0.89	1.27	1.22
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00

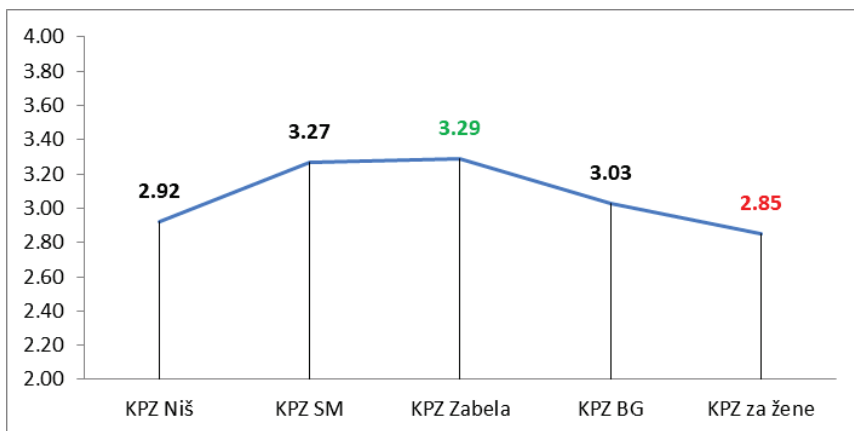
Tako je poddimenzija *uslovi* najbolje ocenjena u KPZ u Beogradu ocenom 3,83 (SD = 0,84) sa najnižom ocenom dva, a najvišom pet, dok je najlošije ocenjena u KPZ za žene – 3,05 (SD = 1,08). Sa druge strane, *kontakt sa porodicom* je najbolje ocenjen od strane osuđenih lica u KPZ Požarevac – Zabela – 3,72 (SD = 0,89). Najniže ocene za ovu poddimenziju zabeležene su u KPZ za žene (3,29) i KPZ u Nišu (3,25), ali su ipak i u ovim slučajevima one iznad granične vrednosti prihvatljivosti.

Dimenzije dobrobiti, blagostanja i razvoja

Dimenzija dobrobiti, blagostanja i razvoja obuhvata četiri poddimenzije: lični razvoj, autonomiju, blagostanje i patnju. Unapređenje dobrobiti osuđenih lica je ključni faktor njihove transformacije i prelaženja iz strategije preživljavanja tokom izdržavanja kazne ka ličnom rastu i razvoju, što ima pozitivne efekte i na život nakon izlaska na slobodu. Kako primećuju Pavićević, Ilijić i Batrićević (2024: 70) „razvijajući samopoštovanje, autonomiju, odgovornost i poverenje, osuđena lica usvajaju prosocijalne vrednosti i prihvataju pozitivan identitet“. To svakako doprinosi odustajanju od kriminalnog ponašanja, te smanjenju povrata.

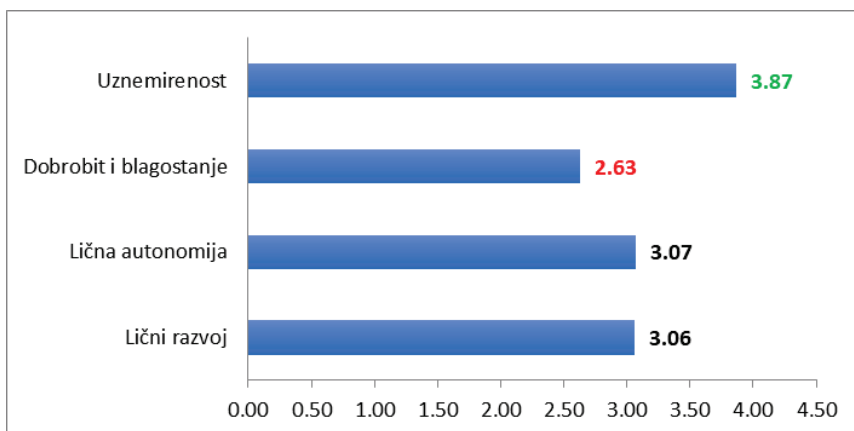
Posmatrano po zavodima, dimenzija *dobrobiti, blagostanja i razvoja* je najbolje ocenjena u KPZ u Požarevcu - Zabeli sa 3,29 i KPZ u Sremskoj Mitrovici sa 3,27. Ujedno, ta dimenzija je najniže ocenjena u KPZ za žene u Požarevcu i to ocenom 2,85, a ispod granične vrednosti, iako u granicama prihvatljivosti, je i u KPZ u Nišu – 2,92 (*Grafikon 35*).

Grafikon 35. Ocena dimenzije dobrobiti, blagostanja i razvoja, na nivou svih zavoda.

Uznemirenost je poddimenzija koja je u okviru dimenzije dobrobiti, blagostanja i razvoja ocenjena najvišom prosečnom ocenom na nivou svih zavoda i to sa 3,87, što pokazuje da mnogi osuđenici nemaju osećanje ozbiljnog unutrašnjeg nemira (*Grafikon 36*).

Grafikon 36. Dimenzija dobrobiti, blagostanja i razvoja, prosečna ocena pojedinačnih dimenzija.

Sa druge strane, pak, *dobrobit i blagostanje* su najniže ocenjeni - sa 2,63, što upućuje na visok nivo patnje i osećanja bola, kažnjenosti i napetosti koje osuđena lica doživljavaju boraveći u zatvoru. Drugim rečima, podaci do kojih se došlo pokazuju da ispitanici osećaju sve patnje zatočeništva, ali retko ko razmišlja o samoubistvu. Preostale dve poddimenzije: lična autonomija i lični razvoj su na nivou granične vrednosti, pa se može zaključiti da osuđena lica imaju relativno pozitivno iskustvo u pogledu podrške za razvijanje svojih potencijala, da se izbore sa kriminalnim ponašanjem i adekvatno pripreme za otpust, kao i u pogledu lične autonomije i samoodređenja.

Tabela 15. Dimenzija dobrobiti, blagostanja i razvoja - ocena pojedinačnih dimenzija, po zavodima.

DIMENZIJE DOBROBITI, BLAGOSTANJA I RAZVOJA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
Lični razvoj	Mean	2.83	3.22	3.27	2.89	2.95
	SD	0.98	0.84	0.94	1.19	0.97
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Lična autonomija	Mean	2.93	3.19	3.22	3.04	2.86
	SD	0.81	0.75	0.70	1.01	0.94
	Min	1.00	1.00	1.25	1.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00
Dobrobit i blagostanje	Mean	2.36	2.92	2.87	2.67	2.16
	SD	0.92	0.91	0.92	1.15	0.91
	Min	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	4.50
Uznemirenost	Mean	3.86	3.98	3.98	3.88	3.50
	SD	0.94	0.79	0.85	0.94	1.03
	Min	1.00	1.33	1.00	1.67	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00

Kada se pogledaju prosečne vrednosti poddimenzija *dobrobiti, blagostanja i razvoja*, uočavaju se razlike između ustanova (Tabela 15). Najviše prosečne ocene - 3,98 se uočavaju kod poddimenzije uznemirenosti i to u KPZ u Sremskoj Mitrovici (SD = 0,79) sa rasponom ocena od 1,33 do pet i KPZ u Požarevcu - Zabeli (SD = 0,85) sa rasponom ocena od jedan do pet. Dobrobit i blagostanje je poddimenzija kod koje je u svim zavodima prosečna ocena ispod granične vrednosti prihvatljivosti, što je naročito izraženo u KPZ za žene u Požarevcu gde su osuđenice dale prosečnu ocenu 2,16 (SD = 0,91), najniža ocena jedan, a najviša 4,50. To je ujedno i najniža prosečna ocena na svim poddimenzijama u okviru svih pet dimenzija kvaliteta zatvorskog života.

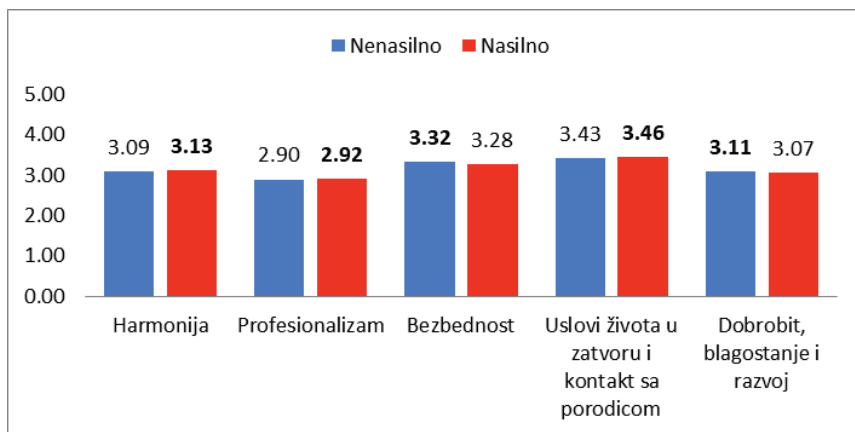
Kriminološko-penološke karakteristike i kvalitet zatvorskog života

U ovom delu su prikazani podaci koji se odnose na procenu kvaliteta zatvorskog života s obzirom na kriminološke i penološke karakteristike ispitanika. Kada su u pitanju kriminološke karakteristike, cilj je bio da se sagleda kako ispitanici procenjuju kvalitet života u zatvoru s obzirom na tip kriminaliteta (nasilnički ili bez elemenata nasilja), grupu krivičnih dela i konkretna krivična dela zbog kojih su bili na izdržavanju kazne zatvora u momentu ispitivanja. Sa druge strane, penološke karakteristike obuhvatile su: izrečenu meru bezbednosti medicinskog karaktera, povrat (krivičnopravni i penološki), dužinu boravka u zatvoru, procenjen stepen rizika, tip odeljenja, tretmansku grupu, radno angažovanje, uključenost u obrazovni proces ili stručno osposobljavanje, korišćenje prava i privilegija (zavodskih i vanzavodskih) i vladanje osuđenih lica, odnosno izricanje disciplinskih mera. U svakom delu, vezano za konkretnu kriminološku i penološku karakteristiku ispitanika, podaci su dati na nivou celog uzorka, a potom i posmatrano na nivou svakog od zavoda kako bi se uočile eventualne specifičnosti.

Tip krivičnog dela i kvalitet zatvorskog života

Posmatrano prema tipu kriminaliteta, ispitanici su različito ocenili pojedine dimenzije kvaliteta zatvorskog života. *Ulovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su ocenjeni najvišim ocenama, pri čemu su osuđenici koji su izvršili nasilna krivična dela ovu dimenziju ocenili nešto višom ocenom u odnosu na one koji su izvršili nenasilna dela. Mada na nivou svih dimenzija postoji relativna ujednačenost prosečnih ocena, oni koji su učinili nasilna krivična dela su u odnosu na ispitanike koji su učinili nenasilna krivična dela nešto bolje ocenili i dimenzije *harmonije i profesionalizma* (Grafikon 37).

Grafikon 37. Tip kriminaliteta i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Nenasilna krivična dela. Postoje razlike među zavodima u tipu učinjenog krivičnog dela i oceni pojedinih dimenzija. Ukoliko se samostalno posmatraju dela *nenasilnog karaktera*, najviša prosečna ocena je ostvarena u KPZ u Sremskoj Mitrovici i to na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* 3,68 (SD = 0,85) sa rasponom od najmanje 1,29 do najviše pet. Ujedno, u toj ustanovi su sve preostale

dimenzije ocenjene najvišim prosečnim ocenama, izuzev dimenzije *harmonije* kod koje postoji ujednačenost sa KPZ u Požarevcu - Zabeli. U KPZ u Nišu su čak četiri oblasti ocenjene prosečnim ocenama ispod tri, najniže na dimenziji *profesionalizma* koja je ocenjena sa 2,63 (SD = 0,85) sa rasponom od najmanje 1,07 do najviše 4,86. Slično je i u KPZ za žene u Požarevcu, gde je profesionalizam ocenjen sa 2,64 (SD = 0,82) sa minimumom 1,11 i maksimumom 4,59 (*Tabela 16*).

Tabela 16. Nenasilna krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Nenasilna krivična dela		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KPZ u Nišu	Mean	2.90	2.63	2.99	3.22	2.96
	SD	0.85	0.85	0.68	0.90	0.80
	Min	1.07	1.07	1.55	1.00	1.11
	Max	4.77	4.86	4.82	5.00	5.00
KPZ u Sremskoj Mitrovici	Mean	3.26	3.17	3.67	3.68	3.34
	SD	0.71	0.79	0.59	0.85	0.65
	Min	1.34	1.00	2.18	1.29	1.74
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79
KPZ u Požarevcu – Zabeli	Mean	3.26	3.03	3.49	3.57	3.20
	SD	0.66	0.69	0.56	0.76	0.70
	Min	1.68	1.63	2.05	1.14	1.26
	Max	4.80	4.57	4.64	5.00	4.58
KPZ u Beograd*	Mean	3.59	3.46	3.32	4.00	3.32
	SD	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	Min	3.59	3.46	3.32	4.00	3.32
	Max	3.59	3.46	3.32	4.00	3.32
KPZ za žene u Požarevcu	Mean	2.90	2.64	3.01	3.14	2.76
	SD	0.80	0.82	0.66	0.90	0.78
	Min	1.32	1.11	1.59	1.00	1.16
	Max	4.34	4.59	4.82	5.00	4.74

* Napomena: Iz analize je izuzet KPZ u Beogradu jer je samo jedan ispitanik učinio delo nenasilnog karaktera, stoga nije bilo moguće vršiti poređenje sa ostalim ustanovama.

Nasilnički kriminalitet. Ispitanici koji su učinili krivično delo sa elementima nasilja u svim oblastima su najbolje ocenili kvalitet života u zatvoru u KPZ u Požarevcu - Zabeli, očekivano najvišom ocenom na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 3,82 (SD = 0,67), raspon ocena od najniže 1,71 do najviše pet. Prosečnim ocenama iznad tri su ocenjene sve dimenzije i u KPZ u Sremskoj Mitrovici. Najniža prosečna ocena 2,53 (SD = 0,81) sa minimumom od 1,07 i maksimumom od 4,86, ostvarena je u KPZ u Nišu na dimenziji *profesionalizma*. Sagledavanjem krivičnih dela koja su isključivo nasilnog karaktera, primećuje se da je KPZ u Nišu ujedno i ustanova sa najvećim brojem oblasti koje se nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti (*Tabela 17*).

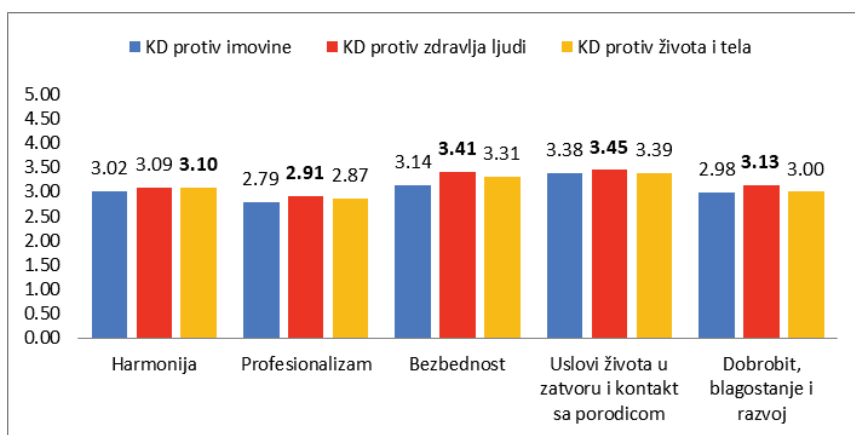
Tabela 17. Nasilna krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Nasilna krivična dela		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KPZ u Nišu	Mean	2.78	2.53	2.98	3.19	2.88
	SD	0.74	0.81	0.69	0.90	0.71
	Min	1.25	1.07	1.27	1.00	1.21
	Max	4.84	4.86	4.73	5.00	4.74
KPZ u Sremskoj Mitrovici	Mean	3.21	3.03	3.46	3.53	3.16
	SD	0.76	0.79	0.68	0.79	0.68
	Min	1.20	1.04	1.67	1.29	1.21
	Max	4.70	4.54	4.77	4.86	4.58
KPZ u Požarevcu – Zabeli	Mean	3.50	3.28	3.54	3.82	3.31
	SD	0.72	0.73	0.59	0.67	0.68
	Min	1.09	1.14	2.27	1.71	1.68
	Max	4.70	4.46	4.82	5.00	4.84
KPZ u Beograd	Mean	3.12	2.93	3.50	3.67	3.02
	SD	0.95	0.85	0.63	0.94	0.98
	Min	1.32	1.54	2.14	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
KPZ za žene u Požarevcu	Mean	3.13	2.92	3.01	3.15	2.96
	SD	0.86	0.90	0.64	1.08	0.83
	Min	1.20	1.00	1.95	1.00	1.53
	Max	4.75	4.86	4.23	5.00	4.74

Grupa krivičnih dela i kvalitet zatvorskog života

Krivična dela protiv imovine, protiv zdravlja ljudi i protiv života i tela su najzastupljenija u uzorku ispitivane populacije. Ukoliko se dimenzije kvaliteta zatvorskog života posmatraju iz perspektive osuđenih lica prema grupama krivičnih dela za koja su osuđena i nalazila su se na izdržavanju kazne u momentu ispitivanja, primećuje se da su najbolje ocene kod svih dimenzija kvaliteta zatvorskog života, izuzev kod harmonije, dala lica koja su učinila neko od krivičnih dela iz grupe dela protiv zdravlja ljudi. Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom su najbolje ocenjeni, a profesionalizam najlošije, što je očekivano. Takođe se uočava da su dimenziju profesionalizma znatno ispod granične vrednosti prihvatljivosti ocenila lica koja su učinila krivična dela protiv imovine i to ocenom 2,79 (*Grafikon 38*).

Grafikon 38. Grupa krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Osuđena lica koja izdržavaju kaznu zatvora za učinjena krivična dela protiv zdravlja ljudi su bolje ocenila kvalitet života

u zatvoru, u odnosu na lica osuđena za druge dve grupe krivičnih dela. I pored toga, *harmonija* i *profesionalizam* su oblasti koje su i kod te grupe osuđenih lica ispod granične vrednosti prihvatljivosti. *Profesionalizam* je ocenjen ispod prihvatljivih vrednosti od lica osuđenih za sve tri grupe krivičnih dela, a kod ispitanika koji su učinili krivično delo protiv života i tela najlošije, i to prosečnom ocenom 2,36 (SD = 0,62) sa minimumom od 1,14 i maksimumom od svega 3,46 (Tabela 18).

Tabela 18. Grupa krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

GRUPA KD		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KD protiv imovine	Mean	2.79	2.52	2.84	3.17	2.84
	SD	0.77	0.77	0.55	0.85	0.73
	Min	1.07	1.07	1.59	1.00	1.11
	Max	4.73	4.29	4.18	5.00	4.58
KD protiv zdravlja ljudi	Mean	2.89	2.61	3.07	3.22	3.02
	SD	0.82	0.84	0.69	0.89	0.72
	Min	1.34	1.07	1.55	1.14	1.32
	Max	4.41	4.54	4.82	4.86	4.58
KD protiv života i tela	Mean	2.66	2.36	3.04	2.96	2.69
	SD	0.60	0.62	0.65	0.81	0.62
	Min	1.39	1.14	1.55	1.00	1.21
	Max	3.67	3.46	4.27	4.71	3.74

KPZ u Sremskoj Mitrovici. U ovoj ustanovi su ispitanici najčešće izdržavali kaznu zatvora za učinjena krivična dela protiv zdravlja ljudi, što je razlika u odnosu na opštu sliku. Iako su kod krivičnih dela protiv zdravlja ljudi dobijene najviše prosečne ocene, ono što je značajno jeste to da su prosečne ocene kod sve tri grupe krivičnih dela na svim dimenzijama iznad granične vrednosti prihvatljivosti, ali i iznad proseka koji je ostvaren na nivou svih zavoda. U grupi lica koja su učinila krivična dela protiv zdravlja ljudi i krivična dela protiv života i tela, najbolje je ocenjena dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*. Kod

ispitanika osuđenih za krivična dela protiv imovine je nešto drugačija slika, te je tako dimenzija *bezbednosti* u proseku najbolje ocenjena - sa 3,48 (SD = 0,76) sa rasponom ocena od 2,09 do 4,77 (Tabela 19).

Tabela 19. Grupa krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

GRUPA KD		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KD protiv zdravija ljudi	Mean	3.25	3.14	3.69	3.72	3.31
	SD	0.72	0.79	0.56	0.85	0.66
	Min	1.34	1.00	2.18	1.29	1.74
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79
KD protiv imovine	Mean	3.16	3.04	3.48	3.47	3.17
	SD	0.79	0.87	0.76	0.84	0.72
	Min	1.20	1.04	2.09	1.29	1.21
	Max	4.57	4.64	4.77	5.00	4.58
KD protiv života i tela	Mean	3.20	3.01	3.43	3.52	3.16
	SD	0.68	0.71	0.56	0.76	0.60
	Min	1.75	1.54	1.67	1.71	1.68
	Max	4.57	4.48	4.23	4.86	4.58

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su kod svih grupa krivičnih dela ocenjene iznad proseka koji je ostvaren na nivou svih zavoda. Dimenzija *profesionalizma* je u grupi lica koja su učinila krivična dela protiv imovine ocenjena nešto niže od tri, odnosno ocenom 2,97 (SD = 0,75) sa rasponom od 1,63 do 4,32, što se svakako kreće u prihvatljivim, graničnim vrednostima. Međutim, u ovoj ustanovi su ispitanici osuđeni za krivična dela protiv imovine i protiv života i tela ocenili dimenziju *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* znatno više iznad prosečnih vrednosti koje su postignute na nivou svih pet zavoda. Tako je, u grupi krivičnih dela protiv života i tela navedena dimenzija ocenjena sa 3,75 (SD = 0,77) sa najnižom ocenom dva, a najvišom pet (Tabela 20).

Tabela 20. Grupa krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

GRUPA KD		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KD protiv imovine	Mean	3.25	2.97	3.35	3.77	3.10
	SD	0.63	0.75	0.55	0.58	0.67
	Min	1.86	1.63	2.05	2.43	1.26
	Max	4.70	4.32	4.64	5.00	4.84
KD protiv zdravija ljudi	Mean	3.29	3.15	3.62	3.50	3.30
	SD	0.65	0.61	0.48	0.74	0.63
	Min	1.68	2.00	2.27	1.14	1.63
	Max	4.39	4.14	4.55	4.71	4.32
KD protiv života i tela	Mean	3.45	3.28	3.55	3.75	3.23
	SD	0.85	0.83	0.68	0.77	0.81
	Min	1.09	1.14	2.27	2.00	1.68
	Max	4.58	4.43	4.79	5.00	4.79

KPZ u Beogradu. Za razliku od ostalih ustanova, jedine dve grupe krivičnih dela za koja su osuđena lica koja su ušla u uzorak su krivična dela protiv života i tela i krivična dela protiv imovine, pri čemu je najveći broj ispitanika u prvoj grupi.

Tabela 21. Grupa krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

GRUPA KD		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KD protiv života i tela	Mean	3.13	2.93	3.49	3.69	3.03
	SD	0.96	0.86	0.63	0.95	1.00
	Min	1.32	1.54	2.14	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
KD protiv imovine	Mean	3.23	3.23	3.64	3.50	3.00
	SD	0.51	0.33	0.45	0.71	0.45
	Min	2.86	3.00	3.32	3.00	2.68
	Max	3.59	3.46	3.95	4.00	3.32

Sve dimenzije su ocenjene iznad granične vrednosti prihvatljivosti, izuzev dimenzije *profesionalizma* u grupi lica koja izdržavaju kaznu zatvora za krivično delo iz grupe dela protiv života i tela, koja je ocenjena sa 2,93 (SD = 0,86) sa rasponom ocena od 1,54 do 4,79. Kod iste grupe osuđenih lica ujedno je postignuta i najviša prosečna ocena na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* i to 3,69 (SD = 0,95) sa najnižom ocenom 1,57 i najvišom pet (Tabela 21).

Tabela 22. Grupa krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

GRUPA KD		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
KD protiv zdravlja ljudi	Mean	2.73	2.54	3.00	3.11	2.65
	SD	0.81	0.88	0.71	0.84	0.77
	Min	1.32	1.11	1.95	1.50	1.16
	Max	4.34	4.59	4.82	5.00	4.53
KD protiv života i tela	Mean	3.15	2.89	3.05	3.04	2.97
	SD	1.00	1.07	0.61	1.19	0.92
	Min	1.20	1.00	1.95	1.00	1.53
	Max	4.75	4.86	4.14	5.00	4.74
KD protiv imovine	Mean	3.01	2.69	2.87	3.03	2.78
	SD	0.71	0.66	0.62	1.01	0.73
	Min	1.52	1.21	1.59	1.00	1.21
	Max	4.45	4.07	4.00	5.00	4.11

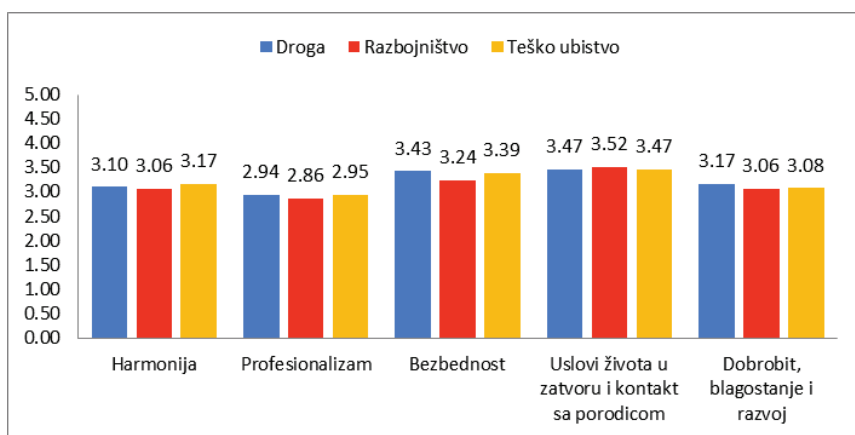
KPZ za žene u Požarevcu. Dimenzije *harmonije* i *profesionalizma* su u okviru grupe ispitanica osuđenih za krivična dela protiv života i tela jedine dimenzije koje su nešto bolje ocenjene u odnosu na prosek tri najčešće grupe krivičnih dela na nivou celog uzorka. Kada se posmatraju samo osuđenice, najviša ocena je ostvarena u grupi onih koje su osuđene za krivična dela protiv zdravlja ljudi, na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* 3,11 (SD = 0,84) sa rasponom ocena od 1,50 do pet. Istovremeno, to je grupa krivičnih dela kod koje se čak tri

dimenzije nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti, a najlošije je ocenjen *profesionalizam* sa 2,54 (SD = 0,88) najniža ocena 1,11, a najviša 4,59 (Tabela 22).

Najzastupljenija krivična dela i kvalitet zatvorskog života

Neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga iz čl. 246. KZ je krivično delo koje je najčešće u ukupnoj strukturi krivičnih dela zbog kojih su ispitanici bili na izdržavanju kazne u momentu ispitivanja. Upravo ispitanici koji su u trenutku sprovođenja istraživanja izdržavali kaznu zatvora za to delo su najbolje ocenili dimenziju *bezbednosti* - sa 3,43 i dimenziju *dobrobiti, blagostanja i razvoja* - sa 3,17. Uočava se i to da su *harmoniju, profesionalizam i dobrobit, blagostanje i razvoj* u proseku najniže ocenili učinioци krivičnog dela razbojništva iz čl. 206. KZ (Grafikon 39).

Grafikon 39. Najučestalija krivičnih dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je najbolje ocenjena dimenzija u grupi lica koja su učinila krivično delo

razbojništvo iz čl. 206. KZ - 3,36 (SD = 0,78) sa rasponom ocena od 1,57 do pet i krivično delo *neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga* iz čl. 246. KZ - 3,26 (SD = 0,89), najniža ocena 1,14, najviša 4,86. Ipak, veći broj oblasti se kod svakog krivičnog dela nalazi ispod granične vrednosti tri, što je naročito izraženo kod krivičnog dela *teškog ubistva* iz čl. 114. KZ gde je dimenzija *profesionalizma* ocenjena sa 2,39 (SD = 0,62) sa rasponom ocena od 1,14 do 3,43. Upravo su kod tog krivičnog dela zabeležene najniže prosečne vrednosti po svim dimenzijama, izuzev na dimenziji *bezbednosti* koju su najniže ocenili ispitanici koji su učinili krivično delo *razbojništva* iz čl. 206. KZ (Tabela 23).

Tabela 23. Najzastupljenija krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

Krivično delo		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Droga	Mean	2.92	2.64	3.11	3.26	3.09
	SD	0.81	0.83	0.67	0.89	0.68
	Min	1.34	1.07	1.82	1.14	1.47
	Max	4.41	4.54	4.82	4.86	4.58
Razbojništvo	Mean	2.82	2.53	2.90	3.36	2.97
	SD	0.66	0.73	0.49	0.78	0.65
	Min	1.32	1.07	1.82	1.57	1.68
	Max	4.43	4.29	3.95	5.00	4.21
Teško ubistvo	Mean	2.70	2.39	3.02	2.86	2.69
	SD	0.56	0.62	0.73	0.76	0.53
	Min	1.39	1.14	1.55	1.43	1.84
	Max	3.67	3.43	3.91	4.14	3.74

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Lica koja su učinila krivična dela *neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga* iz čl. 246. KZ i *razbojništvo* iz čl. 206. KZ sve dimenzije su uglavnom ocenila višim prosečnim ocenama od opšteg proseka na nivou svih ustanova. Upravo su kod krivičnog dela iz čl. 246. KZ najbolje ocenjeni *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 3,74 (SD = 0,87) uz minimalnu

vrednost 1,29 i maksimalnu pet. Teška krađa iz čl. 204. KZ je treće najčešće delo u ukupnoj strukturi dela, što je razlika u odnosu na ukupan broj dela na nivou svih zavoda koji su obuhvaćeni istraživanjem. Kod tog dela su gotovo sve dimenzije u proseku lošije ocenjene nego kod prethodna dva krivična dela, pri čemu je najniže ocenjen *profesionalizam* sa 2,70 (SD = 0,61) sa rasponom ocena od dva do 4,29 (Tabela 24).

Tabela 24. Najzastupljenija krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

Krivično delo		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Droga	Mean	3.27	3.17	3.71	3.74	3.35
	SD	0.73	0.80	0.57	0.87	0.66
	Min	1.34	1.00	2.18	1.29	1.74
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79
Razbojništvo	Mean	3.10	2.97	3.51	3.49	3.08
	SD	0.80	0.89	0.82	0.82	0.76
	Min	1.20	1.04	2.09	1.29	1.21
	Max	4.43	4.54	4.77	4.86	4.58
Teška krađa	Mean	2.84	2.70	3.24	3.11	2.92
	SD	0.64	0.61	0.56	0.68	0.49
	Min	2.16	2.00	2.55	1.86	2.11
	Max	4.36	4.29	4.57	4.43	3.89

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Ispitanici koji su učinili neko od najzastupljenija tri krivična dela (Tabela 25) su sve dimenzije ocenili prosečnim ocenama iznad tri, a ujedno je i svaka od njih ocenjena znatno višim prosečnim ocenama u odnosu na opštu sliku na nivou svih ustanova koje su obuhvaćene istraživanjem. Interesantan je rezultat da su najviše prosečne ocene dali ispitanici koji su učinili krivično delo *teško ubistvo* iz čl. 114. KZ pa je tako dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjena sa 3,95 (SD = 0,98) sa rasponom ocena od dva do pet. Kod krivičnog dela *razbojništva* iz čl. 206. KZ najviša prosečna ocena

je ostvarena na istoj dimenziji i iznosi 3,71 (SD = 0,44), minimalna ocena 2,86 i maksimalna 4,57. *Bezbednost* je najbolje ocenjena dimenzija kod lica koja su u momentu sprovođenja istraživanja izdržavala kaznu zatvora zbog krivičnog *dela neovlašćena proizvodnja i stavljanje u promet opojnih droga* iz čl. 246. KZ i to sa 3,62 (SD = 0,49) pri čemu je najniža ocena 2,27, a najviša 4,55. Očekivano, najniže je ocenjena dimenzija *profesionalizma*, kod krivičnog dela *razbojništva* iz čl. 206. KZ ocenom 3,09 (SD = 0,73) sa rasponom ocena od 1,81 do 4,32.

Tabela 25. Najzastupljenija krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

Krivično delo		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Droga	Mean	3.32	3.17	3.62	3.51	3.33
	SD	0.65	0.62	0.49	0.76	0.64
	Min	1.68	2.00	2.27	1.14	1.63
	Max	4.39	4.14	4.55	4.71	4.32
Razbojništvo	Mean	3.29	3.09	3.38	3.71	3.15
	SD	0.59	0.73	0.49	0.44	0.50
	Min	1.86	1.81	2.50	2.86	2.42
	Max	4.39	4.32	4.64	4.57	4.11
Teško ubistvo	Mean	3.67	3.48	3.61	3.95	3.50
	SD	0.92	0.84	0.66	0.98	0.84
	Min	1.09	1.14	2.50	2.00	2.05
	Max	4.58	4.43	4.79	5.00	4.79

KPZ u Beogradu. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je najbolje ocenjena dimenzija od strane ispitanika osuđenih za krivično delo *ubistva* iz čl. 113. KZ - prosečna ocena 4 (SD = 0,51) minimum 3,43, a maksimum 4,43. Kod tog krivičnog dela sve ostale dimenzije su takođe iznad tri. Najniža prosečna ocena je ostvarena kod krivičnog dela *teško ubistvo* iz čl. 114. KZ na dimenziji *profesionalizma* i iznosila je 2,88 (SD = 0,91) sa rasponom ocena od najmanje 1,54 od najviše 4,79 (*Tabela 26*).

Tabela 26. Najzastupljenija krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

Krivično delo		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Teško ubistvo	Mean	3.06	2.88	3.56	3.64	2.99
	SD	0.99	0.91	0.64	1.00	1.05
	Min	1.32	1.54	2.14	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
Ubistvo	Mean	3.56	3.22	3.07	4.00	3.30
	SD	0.75	0.52	0.38	0.51	0.64
	Min	2.72	2.50	2.73	3.43	2.53
	Max	4.51	3.64	3.59	4.43	3.95
Razbojništvo*	Mean	2.86	3.00	3.95	3.00	2.68
	SD	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	Min	2.86	3.00	3.95	3.00	2.68
	Max	2.86	3.00	3.95	3.00	2.68

* Napomena: Iz analize je isključeno krivično delo razbojništvo iz čl. 206. KZ jer je samo jedan ispitanik učinio to delo, stoga nije bilo moguće vršiti poređenje sa drugim delima.

Tabela 27. Najzastupljenija krivična dela i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

Krivično delo		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Droga	Mean	2.71	2.54	3.02	3.10	2.62
	SD	0.84	0.91	0.73	0.86	0.80
	Min	1.32	1.11	1.95	1.50	1.16
	Max	4.34	4.59	4.82	5.00	4.53
Teško ubistvo	Mean	3.17	2.99	3.24	3.26	3.13
	SD	1.13	1.19	0.59	1.29	1.08
	Min	1.20	1.18	2.09	1.00	1.53
	Max	4.75	4.86	4.14	5.00	4.74
Ubistvo	Mean	2.82	2.42	2.91	2.39	2.51
	SD	0.88	0.92	0.60	0.99	0.71
	Min	1.20	1.00	2.00	1.29	1.58
	Max	4.18	4.00	4.05	3.86	3.89

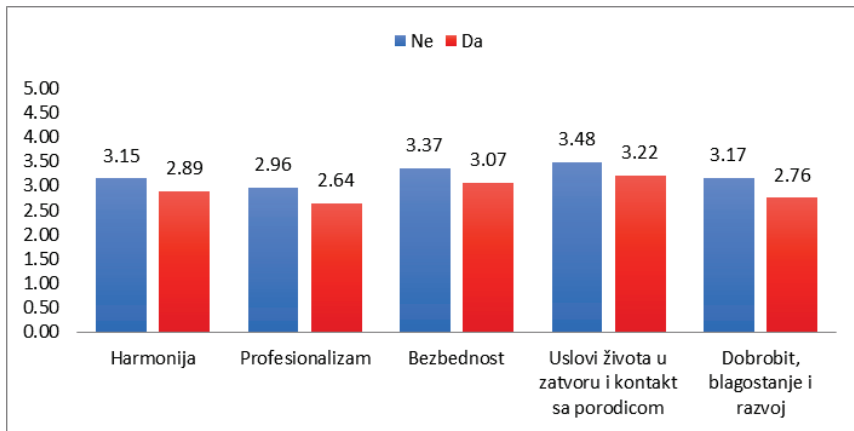
KPZ za žene u Požarevcu. Osuđenice koje su učinile krivično delo *ubistvo* iz čl. 113. KZ sve dimenzije su ocenile prosečnim ocenama ispod

granične vrednosti prihvatljivosti, što je naročito izraženo kod dimenzija *profesionalizma* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. Najviše prosečne ocene se uočavaju kod ispitanica koje su učinile krivično delo *teško ubistvo* iz čl. 114. KZ, u kom slučaju se samo dimenzija profesionalizma kreće u graničnim vrednostima, odnosno, prosečno je ocenjena sa 2,99 (SD = 1,19) sa rasponom ocena od 1,18 do 4,86 (Tabela 27).

Mere bezbednosti i kvalitet zatvorskog života

Ispitanici prema kojima je primenjena neka od mera bezbednosti medicinskog karaktera ocenili su ocenama iznad granične vrednosti prihvatljivosti dimenzije *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* i *bezbednost*. Najnižom ocenom je ocenjen *profesionalizam* - 2,64, ali se primećuje da su i dimenzija *harmonije* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja* takođe ispod granične vrednosti prihvatljivosti.

Grafikon 40. Mere bezbednosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Dimenzija profesionalizma je jedina dimenzija koja je i kod lica prema kojima nisu primenjene mere bezbednosti ocenjena nešto niže od

tri, ali se ipak i dalje kreće u prihvatljivim vrednostima (*Grafikon 40*). U pogledu preostale četiri dimenzije kvaliteta zatvorskog života, ispitanici kojima nisu izrečene mere bezbednosti pokazuju pozitivno iskustvo.

KPZ u Nišu. Osuđena lica prema kojima su primenjene mere bezbednosti medicinskog karaktera su sve dimenzije ocenili nižim prosečnim ocenama od lica kojima sud nije izricao mere. Tako je kod *profesionalizma*, najniža prosečna ocena u grupi lica prema kojima su primenjene mere bezbednosti i iznosi 2,21 (SD = 0,59) sa rasponom ocena od 1,11 do 3,75. Izuzev dimenzije *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, sve ostale oblasti se nalaze ispod tri (*Tabela 28*).

Tabela 28. Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

MERA BEZBEDNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.91	2.67	3.04	3.22	3.02
	SD	0.85	0.89	0.74	0.95	0.79
	Min	1.07	1.07	1.27	1.00	1.21
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	5.00
DA	Mean	2.55	2.21	2.78	3.02	2.52
	SD	0.63	0.59	0.51	0.86	0.60
	Min	1.39	1.11	1.50	1.00	1.11
	Max	3.93	3.75	4.27	4.71	3.68

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Kod obe grupe osuđenih lica ocene svih dimenzija se kreću u prihvatljivim vrednostima, a primećuje se da su *harmoniju*, *profesionalizam* i *bezbednost* neznatno bolje ocenili ispitanici kojima nisu izrečene mere bezbednosti medicinskog karaktera. Zasebno posmatrano, *bezbednost* je najbolje ocenjena dimenzija u grupi lica prema kojima su primenjene mere i to sa 3,60 (SD = 0,63), najniža ocena 2,18, najviša 4,64. Kod druge grupe ispitanika dakle, onih kojima nije izrečena mera bezbednosti medicinskog karaktera, to su *uslovi života u*

zatoru i kontakt sa porodicom, koji su ocenjeni sa 3,62 (SD = 0,88), sa rasponom oda najmanje 1,29 do najviše pet (Tabela 29).

Tabela 29. Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

MERA BEZBEDNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.22	3.11	3.58	3.62	3.28
	SD	0.75	0.80	0.64	0.88	0.68
	Min	1.20	1.00	1.67	1.29	1.21
	Max	4.70	4.75	5.00	5.00	4.63
DA	Mean	3.21	3.12	3.60	3.56	3.18
	SD	0.64	0.78	0.63	0.74	0.66
	Min	2.39	1.86	2.18	2.14	2.25
	Max	4.57	4.50	4.64	4.57	4.58

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Lica na izdržavanju kazne zatvora sa merama bezbednosti medicinskog karaktera su sve dimenzije lošije ocenila od onih kojima nisu izricane mere. Kod obe grupe, uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom su najbolje ocenjena dimenzija.

Tabela 30. Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

MERA BEZBEDNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.39	3.20	3.61	3.73	3.33
	SD	0.74	0.75	0.53	0.77	0.69
	Min	1.09	1.14	2.50	1.14	1.63
	Max	4.80	4.57	4.82	5.00	4.84
DA	Mean	3.34	3.04	3.24	3.57	2.99
	SD	0.56	0.65	0.61	0.66	0.70
	Min	2.00	1.68	2.05	2.57	1.26
	Max	4.16	4.14	4.29	5.00	4.05

Ispitanici kojima su izrečene mere bezbednosti su najslabije ocenili dobrobit, blagostanje i razvoj - 2,99 (SD = 0,70) minimalna ocena 1,26, maksimalna 4,05 što je ujedno i jedina oblast koja je ocenjena neznatno ispod prihvatljive vrednosti (*Tabela 30*).

KPZ u Beogradu. Ukoliko se izuzmu *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* koji su ocenjeni sa 3,64 (SD = 0,51) sa rasponom ocena od 3,29 do četiri, kod ispitanika sa merama bezbednosti se sve ostale oblasti nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti, što je posebno izraženo na dimenziji *profesionalizma* gde je prosečna ocena 2,64 (SD = 1,16) sa minimum 1,82 i maksimumom 3,46. Sa druge strane, ispitanici kojima nije izrečena mera bezbednosti sve dimenzije, osim profesionalizma, ocenjuju ocenama iznad tri, dakle, imaju pozitivno iskustvo u pogledu kvaliteta zatvorskog života, iako se može reći da se i dimenzija profesionalizma kreće u okvirima prihvatljive vrednosti (*Tabela 31*).

Tabela 31. Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

MERA BEZBEDNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.22	2.99	3.54	3.72	3.13
	SD	0.95	0.86	0.63	0.99	0.97
	Min	1.32	1.54	2.14	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
DA	Mean	2.75	2.64	2.95	3.64	2.76
	SD	1.19	1.16	0.51	0.51	0.78
	Min	1.91	1.82	2.59	3.29	2.21
	Max	3.59	3.46	3.32	4.00	3.32

KPZ za žene u Požarevcu. Svih pet dimenzija kvaliteta zatvorskog života kod ispitanica sa merama bezbednosti medicinskog karaktera su prosečno ocenjene vrednostima ispod tri, što ovu ustanovu razlikuje od prethodnih. Najveće odstupanje je na dimenzijama *profesionalizma* i

dobrobiti, blagostanja i razvoja. Iako su kod obe grupe osuđenica *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjeni najvišim prosečnim ocenama, u grupi lica sa merama bezbednosti prosečna ocena je svega 2,74 (SD = 0,92), sa rasponom ocena od jedan do četiri. Sa druge strane, osuđenice kod kojih postoji odsustvo mera su sve dimenzije, izuzev profesionalizma ocenili prihvatljivim vrednostima (Tabela 32).

Tabela 32. Primena mera bezbednosti medicinskog karaktera i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

MERA BEZBEDNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.12	2.89	3.13	3.27	3.00
	SD	0.81	0.87	0.69	0.96	0.77
	Min	1.20	1.21	1.95	1.00	1.32
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74
DA	Mean	2.62	2.33	2.74	2.74	2.40
	SD	0.78	0.75	0.51	0.92	0.74
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.16
	Max	3.95	3.50	3.59	4.00	3.84

Ranije kriminalno ponašanje

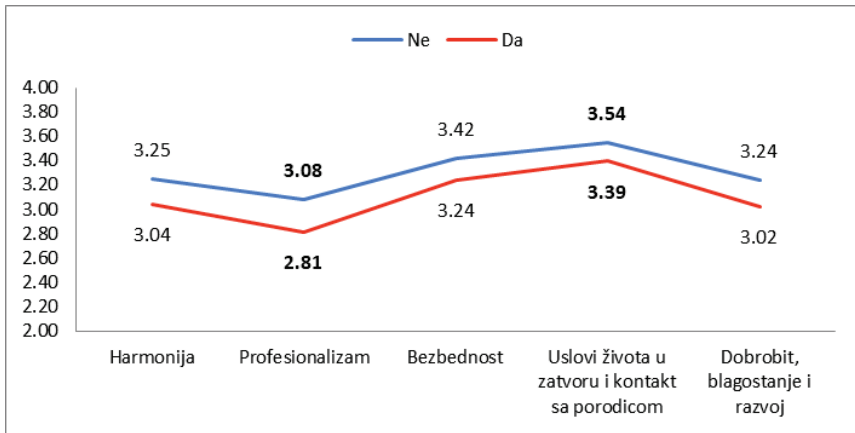
Ranije kriminalno ponašane je sagledano kroz dve dimenzije: raniju osuđivanost (krivičnopravni povrat) i boravak u zatvoru (penološki povrat) ispitanika kao punoletnih lica, i izricanje vaspitnih mera i/ili kazne maloletničkog zatvora za krivična dela koja su učinili kao maloletnici.

Krivičnopravni i penološki povrat

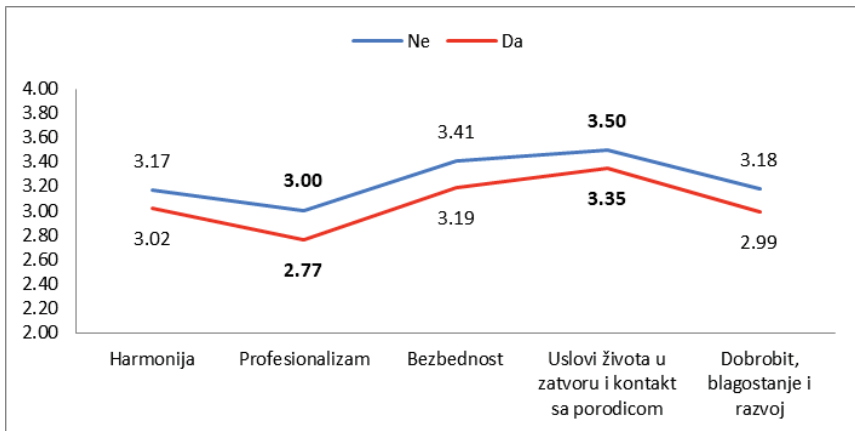
Krivičnopravni povrat. Ispitanici koji nisu imali istoriju ranijih osuda su kvalitet zatvorskog života na svim dimenzijama ocenili boljom prosečnom ocenom od povratnika. Kod lica koja su ranije osuđivana,

profesionalizam je jedino ocenjen ispod granične vrednosti - 2,81. U svim ostalim slučajevima, kod obe grupe osuđenih lica, dobijene ocene se kreću u prihvatljivim okvirima (*Grafikon 41*).

Grafikon 41. Krivičnopravni povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Grafikon 42. Penološki povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Penološki povrat. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su bolje ocenila lica koja se po prvi put nalaze na izvršenju kazne zatvora, u svim slučajevima iznad ocene tri. *Profesionalizam* je oblast koju su penološki povratnici u proseku ocenili sa 2,77, što je ujedno i najniža ocena kada se uporede ove dve grupe ispitanika. U oba slučaja, *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su najbolje ocenjena dimenzija, kod lica koja se prvi put nalaze u zatvoru sa 3,50, a kod povratnika sa 3,25 (*Grafikon 42*).

Tabela 33. Krivičnopravni i penološki povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

DIMENZIJA		Krivičnopravni povrat		Penološki povrat	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.09	2.77	3.06	2.74
	SD	0.69	0.82	0.81	0.79
	Min	1.57	1.07	1.52	1.07
	Max	4.70	4.84	4.84	4.73
PROFESIONALIZAM	Mean	2.89	2.50	2.86	2.46
	SD	0.79	0.82	0.90	0.77
	Min	1.07	1.07	1.07	1.07
	Max	4.68	4.86	4.86	4.29
BEZBEDNOST	Mean	3.24	2.92	3.27	2.86
	SD	0.69	0.66	0.73	0.62
	Min	1.82	1.27	1.55	1.27
	Max	4.82	4.73	4.82	4.41
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.42	3.14	3.44	3.09
	SD	0.86	0.90	0.94	0.87
	Min	1.71	1.00	1.14	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.24	2.83	3.26	2.77
	SD	0.68	0.76	0.73	0.73
	Min	2.00	1.11	1.95	1.11
	Max	4.67	5.00	5.00	4.58

KPZ u Nišu. Osuđena lica koja nisu ranije činila krivična dela su, nezavisno od vrste povrata, bolje ocenila kvalitet zatvorskog života. U svim slučajevima *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je

najbolje ocenjena dimenzija, kod povratnika jedina oblast koja se nalazi iznad granične vrednosti prihvatljivosti. Kada se samostalno sagledaju dve vrste povrata, penološki povratnici su lošije ocenili kvalitet života u zatvoru, najnižom prosečnom ocenom 2,46 (SD = 0,77) na dimenziji *profesionalizma*, minimum 1,07 i maksimum 4,73. Relativno niske prosečne ocene su dobijene i na dimenziji *harmonije* (Tabela 33).

Tabela 34. Krivičnopravni i penološki povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

DIMENZIJA		Krivičnopravni povrat		Penološki povrat	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.38	3.18	3.23	3.24
	SD	0.66	0.76	0.73	0.74
	Min	1.75	1.20	1.20	1.34
	Max	4.66	4.95	4.66	4.95
PROFESIONALIZAM	Mean	3.28	3.03	3.13	3.05
	SD	0.73	0.81	0.77	0.80
	Min	1.75	1.00	1.04	1.00
	Max	4.75	4.71	4.57	4.71
BEZBEDNOST	Mean	3.70	3.52	3.62	3.51
	SD	0.56	0.66	0.62	0.64
	Min	2.05	1.67	1.67	2.18
	Max	5.00	4.77	4.77	4.73
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.72	3.57	3.64	3.56
	SD	0.78	0.85	0.81	0.85
	Min	1.71	1.29	1.29	1.29
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.39	3.20	3.26	3.25
	SD	0.62	0.68	0.67	0.67
	Min	2.25	1.21	1.21	1.74
	Max	4.63	4.79	4.63	4.79

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Bez obzira na vrstu povrata i njegovo prisustvo, osuđenici su kvalitet života u zatvoru u ovoj ustanovi na svim dimenzijama ocenili prosečnim ocenama iznad tri. Kada se posmatraju samo povratnici, penološki su bolje ocenili dimenzije *harmonije*, *profesionalizma* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. U pogledu preostale

dve dimenzije, postoji neznatna razlika u dobijenoj prosečnoj oceni pa je tako dimenzija bezbednosti kod povratnika u krivičnompravnom smislu ocenjena sa 3,52 (SD = 0,66), sa najnižom ocenom 1,67, a najvišom 4,77, dok je kod penoloških povratnika prosečna ocena na datoj dimenziji 3,51 (SD = 0,64) sa rasponom ocena od 2,18 do 4,73 (Tabela 34).

Tabela 35. Krivičnompravni i penološki povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

DIMENZIJA		Krivičnompravni povrat		Penološki povrat	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.49	3.34	3.34	3.37
	SD	0.74	0.71	0.64	0.73
	Min	1.09	1.68	1.68	1.68
	Max	4.55	4.80	4.66	4.80
PROFESIONALIZAM	Mean	3.36	3.11	3.18	3.10
	SD	0.74	0.72	0.63	0.76
	Min	1.14	1.57	1.93	1.57
	Max	4.43	4.57	4.32	4.57
BEZBEDNOST	Mean	3.72	3.47	3.69	3.50
	SD	0.46	0.60	0.44	0.63
	Min	2.50	2.05	2.73	2.05
	Max	4.64	4.82	4.64	4.82
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.68	3.72	3.55	3.73
	SD	0.79	0.72	0.62	0.76
	Min	1.71	1.14	1.71	1.14
	Max	5.00	5.00	4.43	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.49	3.21	3.30	3.23
	SD	0.68	0.69	0.61	0.75
	Min	2.05	1.26	2.05	1.26
	Max	4.79	4.84	4.26	4.84

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Slično kao i kod prethodno analiziranog zavoda, ocene svih dimenzija se kreću u prihvatljivim vrednostima. U ovoj ustanovi se zapaža da su penološki povratnici sve dimenzije, izuzev dimenzije *profesionalizma* bolje ocenili od povratnika u krivičnompravnom smislu. Kada se izolovano posmatraju penološki povratnici i oni koji to nisu, interesantno je uočiti da su dve dimenzije bolje ocenili oni koji su

već ranije izdržavali kaznu zatvora. Pre svega, to je dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* koja je ocenjena sa 3,73 (SD = 0,76), najniža ocena 1,14, a najviša pet, što je ujedno i najviša ocena prema ovom kriterijumu grupisanja ispitanika. (Tabela 35).

Tabela 36. Krivičnopravni i penološki povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

DIMENZIJA		Krivičnopravni povrat		Penološki povrat	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.04	3.31	3.11	3.19
	SD	0.88	0.91	0.89	0.98
	Min	1.75	1.65	1.75	1.65
	Max	4.84	4.52	4.84	4.50
PROFESIONALIZAM	Mean	2.85	3.12	2.90	3.08
	SD	0.82	0.89	0.78	1.05
	Min	1.75	1.61	1.75	1.61
	Max	4.79	4.71	4.79	4.71
BEZBEDNOST	Mean	3.48	3.54	3.57	3.39
	SD	0.60	0.62	0.63	0.60
	Min	2.14	2.73	2.14	2.73
	Max	4.64	4.59	4.64	4.41
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.68	3.77	3.71	3.71
	SD	0.87	1.00	0.87	1.10
	Min	2.00	1.57	2.00	1.57
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	2.90	3.30	3.03	3.15
	SD	0.98	0.86	0.99	0.95
	Min	1.58	1.89	1.58	1.89
	Max	4.84	4.42	4.84	4.42

KPZ u Beogradu. Rezultati ocene kvaliteta zatvorskog života i povrata, pokazuju drugačiju sliku u odnosu na sve zavode u kojima je sprovedeno istraživanje. Povratnici u krivičnopravnom smislu su u odnosu na one koji to nisu dali više prosečne ocene na svim dimenzijama kvaliteta zatvorskog života, pri čemu se nijedna oblast ne nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti, što nije slučaj sa licima kod kojih postoji odsustvo ranijeg činjenja krivičnih dela, a koji su

profesionalizam ocenili sa 2,85 (SD = 0,82), najniža ocena 1,75, a najviša 4,79 ili *bezbednost*, takođe prosečnom ocenom ispod tri. Slično je i sa licima koja su ranije izdržavala kaznu zatvora, koji su samo dimenziju *bezbednosti* lošije oceni od onih koji nisu penološki povratnici, i to ocenom 3,39 (SD = 69) sa rasponom od 2,73 do 4,41 (Tabela 36).

Tabela 37. Krivičnopravni i penološki povrat i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

DIMENZIJA		Krivičnopravni povrat		Penološki povrat	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.14	2.71	3.12	2.35
	SD	0.81	0.80	0.78	0.71
	Min	1.20	1.20	1.20	1.20
	Max	4.75	4.45	4.75	3.95
PROFESIONALIZAM	Mean	2.92	2.43	2.89	2.05
	SD	0.85	0.79	0.81	0.67
	Min	1.18	1.00	1.18	1.00
	Max	4.86	4.36	4.86	3.39
BEZBEDNOST	Mean	3.09	2.85	3.06	2.67
	SD	0.69	0.55	0.62	0.60
	Min	1.95	1.59	1.95	1.59
	Max	4.82	3.95	4.82	3.95
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.34	2.74	3.28	2.41
	SD	0.98	0.85	0.94	0.69
	Min	1.00	1.00	1.00	1.29
	Max	5.00	4.14	5.00	3.71
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.03	2.48	2.97	2.15
	SD	0.79	0.70	0.75	0.54
	Min	1.32	1.16	1.32	1.16
	Max	4.74	4.16	4.74	3.06

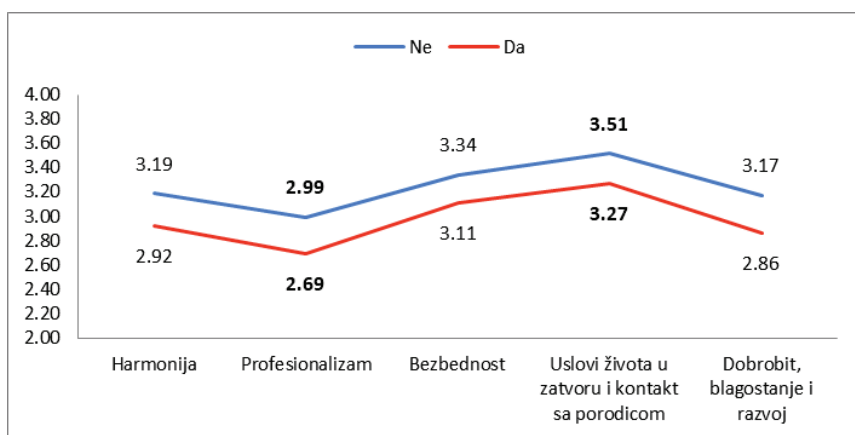
KPZ za žene u Požarevcu. Kvalitet zatvorskog života na svim dimenzijama su lošije ocenile ispitanice koje su učinile krivično delo u povratu, nezavisno od njegove vrste. Sve oblasti su ispod granične vrednosti prihvatljivosti, što je kod krivičnog povrata naročito izraženo na dimenziji *profesionalizma* koja je ocenjena sa 2,43 (SD = 0,79), najniža ocena jedan, a najviša 4,36. Ta oblast je ujedno i najlošije

ocenjena kod osuđenica koje su ranije izdržavale kaznu zatvora i to ocenom 2,05 (SD = 0,67) sa rasponom ocena od jedan do 3,39. Naročito loše je ocenjena i dimenzija *dobrobiti, blagostanja i razvoja* koja je kod penoloških povratnica u proseku ocenjena sa 2,15 (SD = 0,54) uz najnižu ocenu 1,16, a najvišu 3,06 (Tabela 37).

Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora

Vaspitne mere. Osuđenici kojima su kao maloletnima izricane vaspitne mere ocenili su kvalitet zatvorskog života nižim ocenama po svim dimenzijama od onih kojima vaspitne mere nisu izricane. Najniža ocena u toj grupi lica je ostvarena na dimenziji *profesionalizma* - 2,69, a najviša na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* - 3,27. Osuđena lica kojima ranije nisu izricane vaspitne mere, gotovo sve dimenzije su ocenila u prihvatljivim vrednostima (Grafikon 43).

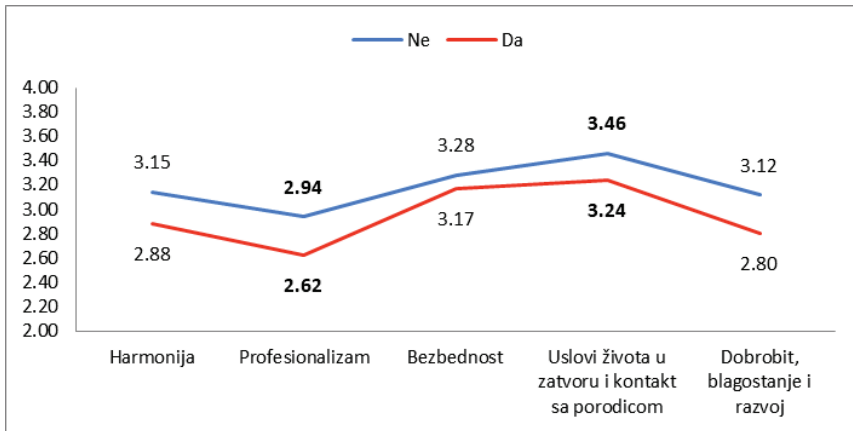
Grafikon 43. Vaspitne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Maloletnički zatvor. Ispitanici kojima je u prošlosti izricana kazna maloletničkog zatvora, najniže su ocenili dimenziju *profesionalizma* sa 2,62.

Najmanja razlika u oceni kvaliteta zatvorskog života uočava se na dimenziji *bezbednosti*, koju su lica sa izdržanom kaznom maloletničkog zatvora ocenila sa 3,17, a ona koja nisu imala takvo iskustvo sa 3,28 (Grafikon 44).

Grafikon 44. Kazna maloletničkog zatvora i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su lošije ocenili ispitanici kojima su izricane vaspitne mere ili kazna maloletničkog zatvora. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je jedina oblast koja je pozitivno ocenjena kod ispitanika kojima su izricane vaspitne mere, dok se kod druge grupe sve oblasti nalaze ispod granica prihvatljivih vrednosti, pri čemu je kod tih lica najniže ocenjen profesionalizam, i to ocenom 2,14. Uz to, lica kojima je izricana kazna maloletničkog zatvora su lošije ocenili sve dimenzije i od ispitanika kojima su izricane samo vaspitne mere (Tabela 38).

Tabela 38. Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

DIMENZIJA		Vaspitne mere		Maloletnički zatvor	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	2.95	2.70	2.92	2.41
	SD	0.82	0.77	0.79	0.79
	Min	1.07	1.25	1.07	1.25
	Max	4.84	4.23	4.84	3.78
PROFESIONALIZAM	Mean	2.69	2.47	2.67	2.14
	SD	0.86	0.76	0.82	0.76
	Min	1.07	1.07	1.11	1.07
	Max	4.86	4.18	4.86	3.57
BEZBEDNOST	Mean	3.08	2.83	3.04	2.73
	SD	0.69	0.67	0.68	0.65
	Min	1.50	1.27	1.50	1.27
	Max	4.82	4.27	4.82	4.00
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.33	3.03	3.30	2.59
	SD	0.89	0.95	0.86	0.99
	Min	1.14	1.00	1.00	1.00
	Max	5.00	4.71	5.00	4.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.08	2.67	3.00	2.44
	SD	0.74	0.73	0.74	0.70
	Min	1.21	1.11	1.11	1.21
	Max	5.00	4.11	5.00	3.39

KPZ u Sremskoj Mitrovici. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je najbolje ocenjena dimenzija sa prosečnom ocenom 3,38, kako kod lica prema kojima su primenjene vaspitne mere, tako i kod onih koji su u prošlosti izdržali kaznu maloletničkog zatvora. Na svim ostalim dimenzijama, bolje ocene su dali ispitanici kojima su izricane vaspitne mere, ali se prosečna ocena dimenzije *profesionalizma* kod obe grupe nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Ako se izolovano posmatraju samo lica kojima su ranije izricane vaspitne mere, sve ostale dimenzije su pozitivno ocenjene. Osobe prema kojima je ranije izvršena kazna maloletničkog zatvora pozitivno su ocenile i dimenziju bezbednosti. Očekivano, lica kojima nisu izricane vaspitne mere ili

maloletnički zatvor su u svim oblastima bolje ocenile kvalitet zatvorskog života (Tabela 39).

Tabela 39. Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

DIMENZIJA		Vaspitne mere		Maloletnički zatvor	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.43	3.00	3.36	2.64
	SD	0.73	0.75	0.78	0.31
	Min	1.34	1.45	1.34	2.32
	Max	4.70	4.53	4.70	3.17
PROFESIONALIZAM	Mean	3.35	2.84	3.24	2.51
	SD	0.80	0.70	0.83	0.43
	Min	1.00	1.54	1.00	1.96
	Max	4.75	4.46	4.64	3.21
BEZBEDNOST	Mean	3.73	3.37	3.63	3.24
	SD	0.60	0.51	0.63	0.31
	Min	2.05	2.36	2.05	2.91
	Max	5.00	4.64	4.77	3.82
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.83	3.38	3.69	3.38
	SD	0.84	0.85	0.87	0.78
	Min	1.29	1.57	1.29	1.71
	Max	5.00	4.86	5.00	4.14
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.41	3.15	3.34	2.97
	SD	0.65	0.55	0.67	0.27
	Min	1.74	2.11	1.74	2.68
	Max	4.63	4.37	4.63	3.47

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Ispitanici koji su u istoriji ranijih osuda imali kaznu maloletničkog zatvora, sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su bolje ocenili od ispitanika kojima su ranije izricane vaspitne mere, što je osnovna razliku u odnosu na prethodno analiziranu ustanovu. Međutim, ono što se uočava jeste da se gotovo sve oblasti nalaze iznad granične vrednosti prihvatljivosti, bez obzira da li su osuđenima ranije izricane vaspitne mere ili maloletnički zatvor, što je rezultat koji je karakterističan samo za ovu ustanovu. Kada se zasebno posmatraju dve grupe ispitanika, u okviru onih sa vaspitnim merama, sve oblasti su bolje ocenila lica kojima

nisu izricane vaspitne mere, dok je u drugoj grupi dimenzija uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom jedina koja je bolje ocenjena od onih kojima je ranije izricana kazna maloletničkog zatvora (*Tabela 40*).

Tabela 40. Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

DIMENZIJA		Vaspitne mere		Maloletnički zatvor	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.45	3.36	3.44	3.42
	SD	0.70	0.48	0.69	0.55
	Min	1.09	2.39	1.09	2.39
	Max	4.80	4.10	4.80	4.39
PROFESIONALIZAM	Mean	3.25	3.02	3.23	3.12
	SD	0.70	0.58	0.69	0.69
	Min	1.14	2.17	1.14	2.17
	Max	4.57	4.07	4.57	4.25
BEZBEDNOST	Mean	3.59	3.28	3.56	3.42
	SD	0.55	0.62	0.56	0.60
	Min	2.27	2.27	2.27	2.27
	Max	4.82	4.55	4.82	4.55
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.77	3.60	3.74	3.76
	SD	0.72	0.61	0.71	0.68
	Min	1.71	2.86	1.71	2.86
	Max	5.00	4.71	5.00	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.38	3.00	3.35	3.13
	SD	0.67	0.44	0.66	0.62
	Min	1.26	1.89	1.26	1.89
	Max	4.84	3.88	4.84	4.47

KPZ u Beogradu. Lica kojima su ranije izricane vaspitne mere su lošije ocenila kvalitet zatvorskog života na svim dimenzijama u odnosu na ispitanike kojima vaspitne mere nisu izricane, pri čemu se čak tri oblasti nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti i to: *harmonija*, *profesionalizam* i *dobrobit*, *blagostanje* i *razvoj*. Dimenzija *bezbednosti* je najbolje ocenjena oblast kod onih ispitanika koji su ranije izdržali kaznu maloletničkog zatvora, a ujedno je i jedina koja je bolje ocenjena u toj grupi lica, u poređenju sa onom grupom kod koje postoji odsustvo te

kazne. Uz tu dimenziju, jedino su još *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjeni ocenom iznad tri (Tabela 41).

Tabela 41. Vaspitne mere i kazna maloletničkog zatvora i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

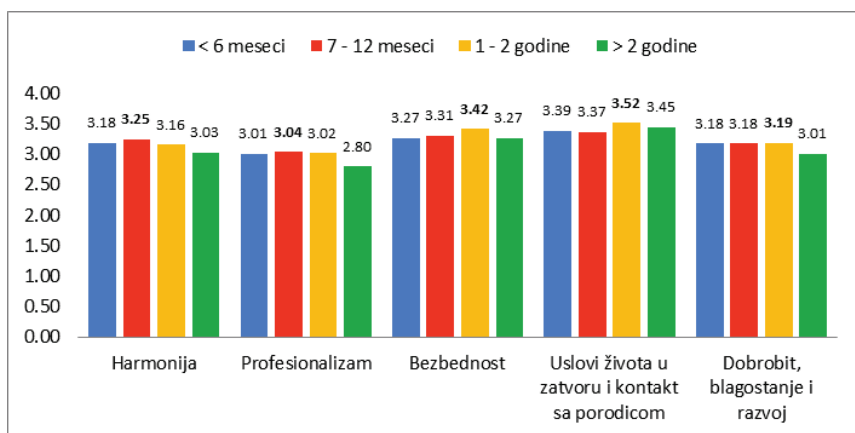
DIMENZIJA		Vaspitne mere		Maloletnički zatvor	
		NE	DA	NE	DA
HARMONIJA	Mean	3.15	2.74	3.11	2.73
	SD	0.96	1.06	0.95	1.17
	Min	1.65	1.32	1.65	1.32
	Max	4.84	4.51	4.84	4.51
PROFESIONALIZAM	Mean	3.06	2.50	3.01	2.49
	SD	0.88	0.89	0.90	0.87
	Min	1.79	1.54	1.61	1.54
	Max	4.79	3.64	4.79	3.64
BEZBEDNOST	Mean	3.44	3.45	3.44	3.47
	SD	0.68	0.40	0.64	0.48
	Min	2.14	2.86	2.14	2.86
	Max	4.64	3.95	4.64	3.95
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.62	3.31	3.64	3.11
	SD	1.03	0.81	0.97	0.90
	Min	1.57	2.00	1.57	2.00
	Max	5.00	4.43	5.00	4.43
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.11	2.47	3.06	2.42
	SD	1.02	0.96	1.00	1.06
	Min	1.58	1.11	1.58	1.11
	Max	4.84	3.95	4.84	3.95

KPZ za žena u Požarevcu. Vaspitne mere su ranije izricane samo jednoj osuđenici, te stoga nije bilo moguće izvršite poređenje po ovom kriterijuma. Pored toga, nijedna od ispitanica ranije nije izdržavala kaznu maloletničkog zatvora. Imajući to u vidu, nije bilo moguće izvršiti analizu kvaliteta zatvorskog života prema kriterijuma prisustva ili odsustva vaspitnih mera i kazne maloletničkog zatvora.

Dužina boravka u zatvoru i kvalitet zatvorskog života

Posmatrajući procenu kvaliteta zatvorskog života prema dužini boravka u zatvoru u trenutku sprovođenja istraživanja, rezultati ukazuju na postojanje manjih razlika među različitim grupama ispitanika. Na nivou celokupnog uzorka, dimenzije *harmonije* i *profesionalizma* su najbolje ocenila osuđena lica koja su boravila u zavodu od sedam do dvanaest meseci, dok su na ostalim dimenzijama u proseku najviše ocene dali ispitanici koji su se u zatvoru nalazili od jedne do dve godine. Najlošije ocene na najvećem broju dimenzija su dala osuđena lica koja se nalaze u zavodu duže od dve godine (*Grafikon 45*). Pri tome, primećuje se da je samo dimenzija *profesionalizma* ocenjena od strane ispitanika koji su u zatvoru bili duže od dve godine prosečnom ocenom ispod tri, ali opet u granicama prihvatljivih vrednosti (2,80).

Grafikon 45. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Kada bismo posmatrali osuđenike koji su u zatvoru proveli do dve godine i one preko dve godine, primećuje se da osuđenici koji su kraće u zatvoru (manje od dve godine u momentu ispitivanja) u proseku bolje ocenjuju sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života, osim dimenzije *uslovi života i kontakt sa porodicom*, u odnosu na osuđena lica koja su u zatvoru provela više od dve godine.

Dimenzija harmonije. Osuđenici koji su izdržavali kaznu zatvora u KPZ u Nišu u periodu kraćem od šest meseci su najslabije ocenili ovu dimenziju - ocenom 2,73 (SD = 0,71) sa rasponom ocena od najmanje 1,25 do najviše 3,75. Kod lica koja su boravila u zatvoru duže od dve godine, najniža ocena je takođe postignuta u KPZ u Nišu. U preostale dve grupe ispitanika prema dužini kazne, najviše ocene su date u KPZ u Sremskoj Mitrovici i KPZ u Požarevcu - Zabeli (*Tabela 42*).¹⁴ Takođe, primećuje se da su sve grupe osuđenika prema dužini boravka u zavodu ocelini dimenziju *harmonije* sa prosečnom ocenom ispod tri samo u KPZ u Nišu. U ostalim zavodima su prosečne ocene kod svih grupa iznad ili u granicama prosečne vrednosti. Međutim, ukoliko dobijene podatke u okviru svakog zavoda posmatramo u odnosu na osuđenike koji su boravili manje od dve godine u zatvoru u momentu ispitivanje, sa jedne, i one koji su proveli u zavodu više od dve godine, sa druge strane, dobijamo istu sliku kao na nivou celog uzorka: osuđenici koji su proveli u zatvoru manje od dve godine imaju pozitivnije iskustvo u pogledu dimenzije *harmonije* u odnosu na lica koja su u zavodu provela više od dve godine.

¹⁴ U pogledu KPZ u Beogradu, u obzir će biti uzeti samo rezultati za period duži od dve godine, budući da je samo jedan ispitanik u tom zavodu boravio kraće od dve godine, što je nedovoljan broj za izvođenje bilo kakvih zaključaka.

Tabela 42. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života na dimenziji harmonije, po zavodima.

DUŽINA BORAVKA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
kraće od šest meseci	Mean	2.73	3.08	3.57	/	3.52
	SD	0.71	0.73	0.50	/	0.53
	Min	1.25	1.34	2.68	/	2.28
	Max	3.75	4.46	4.70	/	4.45
7 - 12 meseci	Mean	2.97	3.46	3.51	/	3.12
	SD	0.89	0.73	0.65	/	0.76
	Min	1.50	1.84	1.95	/	1.86
	Max	4.77	4.64	4.39	/	4.45
1 - 2 godine	Mean	2.97	3.36	3.28	4.50	2.89
	SD	0.84	0.61	0.81	0.00	0.78
	Min	1.32	2.09	1.68	4.50	1.32
	Max	4.84	4.66	4.64	4.50	4.34
duže od dve godine	Mean	2.77	3.17	3.32	3.09	2.81
	SD	0.78	0.78	0.73	0.91	0.89
	Min	1.07	1.20	1.09	1.32	1.20
	Max	4.73	4.95	4.80	4.84	4.75

Dimenzija profesionalizma. Najvišu prosečnu ocenu na dimenziji profesionalizma dali su ispitanici koji su u periodu kraćem od šest meseci boravili u KPZ u Požarevcu - Zabeli i to 3,41 (SD = 0,48), najniža ocena 2,50, a najviša 4,21. Najniža ocena 2,46 (SD = 0,78) sa rasponom od 1,07 do 4,68 je u KPZ u Nišu kod ispitanika koji su boravili u zavodu duže od dve godine. U tom vremenskom okviru, niska prosečna ocena je ostvarena i u KPZ za žene u Požarevcu. U poslednje pomenutom zavodu su samo osuđenice koje su boravile u zavodu u periodu kraćem od šest meseci ovu dimenziju ocenile u granicama prihvatljivih vrednosti (*Tabela 43*). Slično kao kod dimenzije harmonije, i kod profesionalizma se uočava da su sve grupe osuđenika prema dužini boravka u KPZ u Nišu ocenila profesionalizam ispod granične vrednosti.

Ako se prosečne ocene na nivou svakog zavoda sagledaju u okviru dve kategorije - osuđenici koji su boravili u zavodu kraće i oni koji

su boravili u zavodu duže od dve godine, dobija se sledeća slika: u svim zavodima su osuđenici koji su boravili u zavodu kraće od dve godine ocenili višom prosečnom ocenom dimenziju profesionalizma u odnosu na osuđenike koji su boravili duže od dve godine u ustanovi.

Tabela 43. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života na dimenziji profesionalizma, po zavodima.

DUŽINA BORAVKA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
kraće od šest meseci	Mean	2.55	2.98	3.41	/	3.23
	SD	0.62	0.84	0.48	/	0.60
	Min	1.18	1.00	2.50	/	2.18
	Max	3.57	4.46	4.21	/	4.59
7 - 12 meseci	Mean	2.72	3.26	3.34	/	2.92
	SD	0.99	0.82	0.67	/	0.76
	Min	1.07	1.70	2.04	/	1.74
	Max	4.86	4.64	4.32	/	4.36
1 - 2 godine	Mean	2.80	3.30	3.09	4.71	2.62
	SD	0.88	0.65	0.79	0.00	0.81
	Min	1.07	1.86	1.57	4.71	1.21
	Max	4.86	4.57	4.46	4.71	4.18
duže od dve godine	Mean	2.46	3.04	3.07	2.89	2.59
	SD	0.78	0.82	0.76	0.78	0.95
	Min	1.07	1.04	1.14	1.54	1.00
	Max	4.68	4.75	4.57	4.79	4.86

Dimenzija bezbednosti. Bezbednost su najbolje ocenila osuđena lica koja su boravila u KPZ u Sremskoj Mitrovici u trajanju od jedne do dve godine i to ocenom 3,79 (SD = 0,56) sa zabeleženim minimumom od 2,60 i maksimumom od 4,73. U poređenju sa prethodne dve dimenzije, na ovoj dimenziji se uočavaju nešto više ocene u svim zavodima, bez obzira na vremenski raspon dužine boravka osuđenika (*Tabela 44*). Isto tako, uočava se i da nema veće razlike, odnosno da su slične prosečne ocene koje su na nivou svakog od zavoda za dimenziju bezbednosti dali osuđenici koji su boravili u zavodu kraće i oni koji su bili u zavodu duže od dve godine.

Tabela 44. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života na dimenziji bezbednosti, po zavodima.

DUŽINA BORAVKA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
kraće od šest meseci	Mean	2.76	3.41	3.44	/	3.39
	SD	0.74	0.64	0.60	/	0.58
	Min	1.27	2.05	2.27	/	2.64
	Max	3.77	4.64	4.32	/	4.82
7 - 12 meseci	Mean	3.08	3.63	3.59	/	2.85
	SD	0.72	0.68	0.60	/	0.60
	Min	1.55	2.23	2.55	/	1.95
	Max	4.64	4.77	4.55	/	4.23
1 - 2 godine	Mean	3.09	3.79	3.56	4.41	3.00
	SD	0.73	0.56	0.40	0.00	0.69
	Min	1.82	2.60	2.91	4.41	1.59
	Max	4.82	4.73	4.41	4.41	4.50
duže od dve godine	Mean	2.93	3.52	3.52	3.47	2.95
	SD	0.65	0.64	0.59	0.60	0.66
	Min	1.50	1.67	2.05	2.14	1.95
	Max	4.73	5.00	4.82	4.64	4.45

Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom. Po kriterijumu dužine boravka u zavodu, ova dimenzija je najbolje ocenjena na nivou celog uzorka, a najviša prosečna ocena je ostvarena u KPZ u Sremskoj Mitrovici kod onih ispitanika koji su po aktuelnoj kazni u momentu sprovođenja istraživanja u zavodu boravili između jedne i dve godine. Na nivou svih zavoda, jedino je u slučaju osuđenih lica koja su kraće od šest meseci boravila u KPZ u Nišu ova dimenzija prosečno ocenjena nešto nižom ocenom od tri (*Tabela 45*). Ako se podaci sagledaju u okviru dve kategorije – boravak kraći od dve godine u zavodu i boravak duži od dve godine, podaci pokazuju da osuđenici iz obe navedene kategorije u tri zavoda – KPZ u Nišu, KPZ u Sremskoj Mitrovici i KPZ u Požarevcu – Zabeli – ocenjuju uslove života i kontakt sa porodicom veoma slično, uz neznatno viši prosečan skor koji su dali osuđenici koji su boravili u zavodu duže od dve godine. Sa druge strane, u KPZ u Beogradu

osuđenici koji su u zavodu proveli od jedne do dve godine ocenjuju višom prosečnom ocenom ovu dimenziju u poređenju sa onima koji su u zavodu duže od dve godine. Isto se primećuje i kada su u pitanju osuđenice koje borave u KPZ za žene, pri čemu je razilika u prosečnoj oceni između te dve kategorije manja.

Tabela 34. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života na dimenziji uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom, po zavodima.

DUŽINA BORAVKA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
kraće od šest meseci	Mean	2.96	3.29	3.72	/	3.74
	SD	0.98	0.92	0.78	/	0.75
	Min	1.00	1.29	2.57	/	2.29
	Max	4.29	5.00	5.00	/	5.00
7 - 12 meseci	Mean	3.13	3.69	3.58	/	3.03
	SD	1.02	0.84	0.76	/	1.05
	Min	1.00	2.00	1.14	/	1.43
	Max	5.00	5.00	4.43	/	4.86
1 - 2 godine	Mean	3.38	3.78	3.61	4.71	3.02
	SD	0.84	0.63	0.73	0.00	0.92
	Min	1.57	2.00	2.29	4.71	1.29
	Max	5.00	5.00	4.86	4.71	5.00
duže od dve godine	Mean	3.17	3.61	3.77	3.65	3.02
	SD	0.88	0.90	0.71	0.92	0.99
	Min	1.00	1.29	1.71	1.57	1.00
	Max	5.00	5.00	5.00	5.00	5.00

Dobrobit, blagostanje i razvoj. Ova oblast je pozitivno ocenjena od strane osuđenih lica u svim kategorijama posmatrano po dužini boravka u zavodu u KPZ u Sremskoj Mitrovici i KPZ u Požarevcu - Zabeli, gde su ujedno i dostignute najviše vrednosti. Kod onih koji su u zavodu boravili kraće od šest meseci, najniža prosečna ocena je data u KPZ u Nišu i iznosila je 2,89 (SD = 0,77) sa rasponom ocena od najmanje 1,42 do najviše četiri. Ispitanici sa boravkom dužim od dve godine, ovu dimenziju su najlošije ocenili u KPZ za žene u Požarevcu, ocenom 2,65 (SD = 0,84) raspon od 1,16 od 4,74 (Tabela 46). I na dimenziji dobrobiti,

blagostanja i razvoja, uočava se da su ispitanici koji su kraće boravili u zavodu, bolje ocenili kvalitet zatvorskog života.

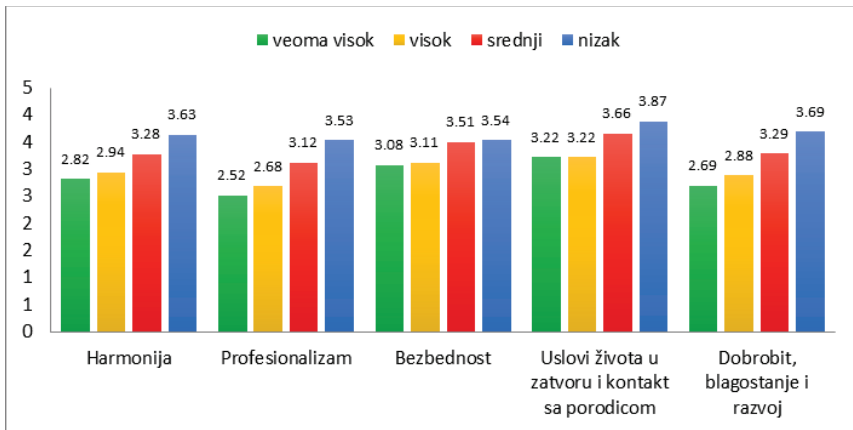
Tabela 46. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života na dimenziji dobrobiti, blagostanja i razvoja, po zavodima.

DUŽINA BORA VKA		KPZ Niš	KPZ SM	KPZ Zabela	KPZ BG	KPZ za žene
kraće od šest meseci	Mean	2.89	3.11	3.40	/	3.41
	SD	0.77	0.61	0.73	/	0.54
	Min	1.42	1.74	2.11	/	2.37
	Max	4.00	4.37	4.84	/	4.11
7 - 12 meseci	Mean	3.00	3.43	3.40	/	2.82
	SD	0.84	0.68	0.69	/	0.77
	Min	1.21	2.26	1.63	/	1.32
	Max	5.00	4.53	4.26	/	4.16
1 - 2 godine	Mean	3.08	3.42	3.18	4.11	2.82
	SD	0.77	0.54	0.74	0.00	0.76
	Min	1.68	2.32	1.68	4.11	1.21
	Max	4.74	4.63	4.53	4.11	4.53
duže od dve godine	Mean	2.83	3.20	3.21	2.99	2.65
	SD	0.72	0.72	0.68	0.96	0.84
	Min	1.11	1.21	1.26	1.11	1.16
	Max	4.58	4.79	4.79	4.84	4.74

Stepen rizika i kvalitet zatvorskog života

Osuđenici niskog stepena rizika su najbolje ocenili kvalitet života u zatvoru, po svim dimenzijama, nakon čega slede oni koji su u kategoriji srednjeg stepena. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je jedina dimenzija koja je jednako ocenjena od strane lica sa visokim i veoma visokim stepenom rizika, ocenom 3,22, dok su sve ostale oblasti najlošije ocenili oni koji su u kategoriji veoma visokog stepena rizika (*Grafikon 46*).

Grafikon 46. Dužina boravka u zatvoru i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Ispitanici procenjeni niskim stepenom rizika, sve oblasti su ocenili u granicama prihvatljivih vrednosti, što je posebno izraženo kod *uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom* koji su ocenjeni sa 3,93 (SD = 0,74) raspon ocena od 2,43 do pet. Na toj dimenziji su u obe kategorije osuđenika visokog stepena rizika takođe date ocene iznad tri, dok se sve ostale oblasti nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Najnižu prosečnu ocenu 1,96 (SD = 0,47) sa minimumom od 1,18 i maksimumom od 2,46 dala su na dimenziji *profesionalizma* osuđena lica koja su procenjena veoma visokim stepenom rizika (Tabela 47).

Tabela 47. Stepen rizika i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

DIMENZIJA		veoma visok	Visok	srednji	Nizak
HARMONIJA	Mean	2.32	2.70	2.98	3.58
	SD	0.52	0.76	0.79	0.79
	Min	1.39	1.07	1.52	1.70
	Max	3.00	4.43	4.84	4.70
PROFESIONALIZAM	Mean	1.96	2.39	2.77	3.48
	SD	0.47	0.71	0.85	0.92
	Min	1.18	1.07	1.07	1.43
	Max	2.46	3.86	4.86	4.68
BEZBEDNOST	Mean	2.74	2.78	3.21	3.45
	SD	0.49	0.64	0.64	0.78
	Min	1.73	1.27	1.82	1.86
	Max	3.23	4.27	4.82	4.64
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.11	3.01	3.36	3.93
	SD	0.65	0.89	0.88	0.74
	Min	1.86	1.00	1.71	2.43
	Max	3.86	5.00	5.00	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	2.26	2.71	3.16	3.71
	SD	0.54	0.67	0.73	0.72
	Min	1.53	1.11	1.94	1.95
	Max	3.05	4.00	5.00	4.67

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Najveći broj dimenzija u okviru svih grupa je ocenjen iznad granične vrednosti prihvatljivosti (*Tabela 48*), a najvišu ocenu su dali ispitanici procenjeni niskim stepenom rizika na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* i to 4,38 (SD = 0,54), najniža ocena četiri, a najviša pet. Na istoj dimenziji, visoku ocenu su dali i oni koji su u niskom stepenu rizika. Na dimenziji *profesionalizma* su nešto niže ocene od tri date u kategorijama veoma visokog i visokog stepena rizika, u potonjoj 2,84 (SD = 0,73) sa minimalnom ocenom jedan i maksimalnom 4,54. U svim ostalim slučajevima, bez obzira na posmatranu dimenziju i stepen rizika, ostvarene su prosečne ocene za koje se može reći da se kreću u granicama prihvatljivih vrednosti.

Tabela 48. Stepen rizika i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

DIMENZIJA		veoma visok	visok	srednji	Nizak
HARMONIJA	Mean	3.10	3.01	3.44	3.95
	SD	0.59	0.73	0.70	0.10
	Min	2.47	1.20	1.75	3.84
	Max	4.14	4.64	4.95	4.05
PROFESIONALIZAM	Mean	2.90	2.84	3.35	4.01
	SD	0.62	0.73	0.79	0.18
	Min	2.29	1.00	1.54	3.86
	Max	4.25	4.54	4.75	4.21
BEZBEDNOST	Mean	3.30	3.40	3.77	4.02
	SD	0.64	0.59	0.62	0.16
	Min	2.23	2.05	1.67	3.86
	Max	4.23	4.68	5.00	4.18
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.46	3.37	3.83	4.38
	SD	0.76	0.81	0.80	0.54
	Min	2.43	1.29	1.71	4.00
	Max	4.57	4.86	5.00	5.00
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	3.06	3.09	3.42	4.00
	SD	0.54	0.64	0.66	0.29
	Min	2.32	1.21	1.68	3.74
	Max	4.26	4.58	4.79	4.32

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Na dimenzijama *profesionalizma* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja*, osuđenici iz kategorije veoma visokog stepena rizika su kvalitet života u zatvoru ocenili u vrednostima nešto niže od prihvatljivih. Očekivano, najniža je ocena na *profesionalizmu* i to 2,89 (SD = 0,65) sa rasponom ocena od 1,68 do 3,82. Na svim ostalim dimenzijama, kod te grupe lica su prosečne ocene u prihvatljivim vrednostima. Lica koja su procenjena drugim vrstama stepena rizika, sve dimenzije su ocenila prosečnim ocenama iznad tri, odnosno u granicama prihvatljivih vrednosti. Tako je, na primer, u kategoriji srednjeg stepena rizika najbolje ocenjena dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* - ocenom 3,79 (SD = 0,86) sa minimumom 1,14 i maksimumom pet (Tabela 49).

Tabela 49. Stepen rizika i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

DIMENZIJA		veoma visok	visok	srednji	nizak
HARMONIJA	Mean	3.32	3.29	3.44	3.60
	SD	0.68	0.56	0.79	0.45
	Min	2.00	1.68	1.09	2.82
	Max	3.88	4.64	4.70	4.14
PROFESIONALIZAM	Mean	2.89	3.03	3.25	3.46
	SD	0.65	0.64	0.78	0.43
	Min	1.68	1.57	1.14	2.82
	Max	3.82	4.04	4.46	4.04
BEZBEDNOST	Mean	3.02	3.47	3.60	3.55
	SD	0.78	0.52	0.56	0.50
	Min	2.05	2.27	2.50	2.73
	Max	4.09	4.82	4.79	4.41
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	3.57	3.61	3.79	3.54
	SD	0.52	0.55	0.86	0.60
	Min	3.00	2.43	1.14	2.29
	Max	4.43	5.00	5.00	4.14
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	2.95	3.07	3.39	3.55
	SD	0.68	0.63	0.72	0.37
	Min	1.58	1.26	1.63	2.89
	Max	3.53	4.16	4.84	4.26

Tabela 50. Stepen rizika i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

STEPEN RIZIKA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Visok	Mean	3.09	2.91	3.48	3.58	2.96
	SD	1.14	1.05	0.69	1.09	1.12
	Min	1.32	1.54	2.36	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
Srednji	Mean	3.23	2.99	3.48	3.88	3.15
	SD	0.62	0.50	0.53	0.67	0.78
	Min	1.75	1.89	2.14	2.86	1.58
	Max	4.00	3.61	4.36	4.86	4.11

KPZ u Beogradu. Jedina oblast koja je ocenjena nešto niže od tri je *profesionalizam*, pri čemu se kod kategorije srednjeg stepena rizika može reći da se njegova ocena kreće u granicama prihvatljivih vrednosti.

Na dimenziji *bezbednosti* su postignute jednake ocene 3,48, a najbolje je ocenjena dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* (osuđena lica srednjeg stepena rizika) i to ocenom 3,88 (SD = 0,67) sa rasponom od 2,86 do 4,86 (*Tabela 50*).

Tabela 51. Stepen rizika i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

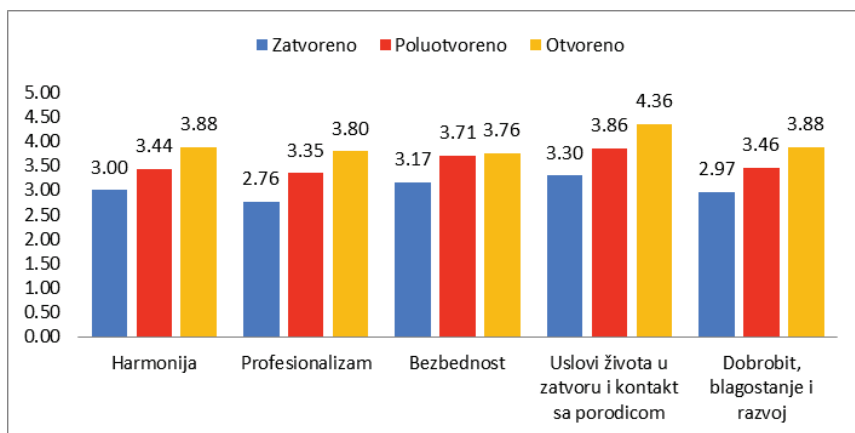
DIMENZIJA		veoma visok	visok	srednji	nizak
HARMONIJA	Mean	1.82	2.87	3.16	3.63
	SD	0.87	0.78	0.84	0.15
	Min	1.20	1.20	1.32	3.50
	Max	2.43	4.45	4.75	3.80
PROFESIONALIZAM	Mean	1.46	2.54	3.01	3.47
	SD	0.66	0.78	0.87	0.21
	Min	1.00	1.11	1.46	3.29
	Max	1.93	4.36	4.86	3.69
BEZBEDNOST	Mean	3.14	2.80	3.22	3.33
	SD	0.06	0.58	0.69	0.61
	Min	3.09	1.59	2.05	2.64
	Max	3.18	4.18	4.82	3.77
USLOVI ŽIVOTA U ZATVORU I KONTAKT SA PORODICOM	Mean	1.50	2.88	3.46	4.14
	SD	0.30	0.86	0.97	0.29
	Min	1.29	1.00	1.43	3.86
	Max	1.71	4.86	5.00	4.43
DOBROBIT, BLAGOSTANJE I RAZVOJ	Mean	1.82	2.66	3.05	3.68
	SD	0.33	0.72	0.83	0.14
	Min	1.58	1.16	1.32	3.58
	Max	2.05	4.16	4.74	3.84

KPZ za žene u Požarevcu. Osim dimenzije *bezbednosti*, ispitanice sa veoma visokim stepenom rizika su sve dimenzije ocenile znatno ispod prihvatljivih vrednosti. Osuđenice iz kategorije srednjeg i niskog stepena rizika su sve oblasti u proseku ocenile ocenama iznad tri (*Tabela 51*).

Tip odeljenja i kvalitet zatvorskog života

Posmatrano prema tipu odeljenja u koje je razvrstano osuđeno lice, uočava se pravilnost koja se ogleda u tome da su ispitanici iz zatvorenog dela ustanove, u poređenju sa ostale dve grupe, na svim dimenzijama dali najniže prosečne ocene.

Grafikon 47. Tip odeljenja i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Osuđena lica iz zatvorenog dela ustanove su najlošije ocenili oblast *profesionalizma* - ocenom 2,76. Nešto bolje, ali opet ispod granične vrednosti, iako u granicama prihvatljivosti, ocenili su i dimenziju *dobrobiti, blagostanja i razvoja* – 2,97. Kada se posmatraju osuđenici iz poluotvorenog i otvorenog odeljenja, primećuje se da su sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života ocelini procečnim ocenama iznad tri, dakle, imaju pozitivno iskustvo sa svim aspektima socijalne klime u

zatvoru. Osuđenici iz otvorenog dela zavoda su najbolje ocenili sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života (*Grafikon 47*).¹⁵

KPZ u Nišu. Izuzev dimenzije *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* koja je ocenjena sa 3,05 (SD = 0,88) sa rasponom ocena od jedan do pet, sve ostale oblasti kada su u pitanju osuđena lica u zatvorenom delu zavoda se nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Ispitanici iz poluotvorenog dela zavoda su sve dimenzije ocenili u granicama prihvatljivih vrednosti, odnosno iznad ocene tri (*Tabela 52*).

Tabela 52. Tip odeljenja i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

TIP ODELJENJA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Zatvoreno	Mean	2.72	2.43	2.84	3.05	2.76
	SD	0.77	0.76	0.61	0.88	0.70
	Min	1.07	1.07	1.27	1.00	1.11
	Max	4.77	4.86	4.27	5.00	5.00
Poluotvoreno	Mean	3.29	3.16	3.58	3.79	3.57
	SD	0.74	0.81	0.62	0.71	0.62
	Min	1.52	1.25	2.36	2.57	2.37
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	4.74

KPZ u Sremskoj Mitrovici. *Bezbednost* je oblast koja je ocenjena najvišom ocenom kod lica koja su izdržavala kaznu zatvora u zatvorenom delu zavoda i iznosila je 3,40 (SD = 0,57), najniža ocena 2,05, najviša 4,68. Izuzev dimenzije *profesionalizma* koja je u pomenutom odeljenju jedina bila ocenjena nešto nižom ocenom, sve ostale dimenzije u oba tipa odeljenja se nalaze u prihvatljivim vrednostima. Najzad, kako pokazuju podaci, *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su u

¹⁵ Iz dalje analize će biti isključena kategorija otvorenog odeljenja jer su samo četiri lica u momentu sprovođenja studije bila razvrstana u otvoreni deo zavoda.

grupi lica iz poluotvorenog odeljenja ocenjeni sa 4,03 (SD = 0,69), sa rasponom ocena od najmanje dva do najviše pet (*Tabela 53*).

Tabela 53. Tip odeljenja i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

TIP ODELIJENJA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Zatvoreno	Mean	3.05	2.88	3.40	3.35	3.13
	SD	0.72	0.72	0.57	0.82	0.62
	Min	1.20	1.00	2.05	1.29	1.21
	Max	4.64	4.64	4.68	4.86	4.58
Poluotvoreno	Mean	3.55	3.49	3.86	4.03	3.50
	SD	0.67	0.77	0.62	0.69	0.68
	Min	1.82	1.54	1.67	2.00	1.68
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79

Tabela 54. Tip odeljenja i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

TIP ODELIJENJA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Zatvoreno	Mean	3.37	3.13	3.48	3.76	3.24
	SD	0.69	0.72	0.57	0.67	0.68
	Min	1.09	1.14	2.05	2.00	1.26
	Max	4.80	4.57	4.82	5.00	4.84
Poluotvoreno	Mean	3.48	3.39	3.75	3.38	3.40
	SD	0.79	0.69	0.49	0.92	0.78
	Min	1.68	2.04	3.00	1.14	1.63
	Max	4.64	4.46	4.64	4.86	4.53

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Bez obzira na pripadnost odeljenju, sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života se nalaze iznad granične vrednosti prihvatljivosti, što ovu ustanovu je razlikuje u odnosu na ostale zavode. U obe grupe osuđenih lica posmatrano prema tipu odeljenja, *profesionalizam* je najslabije ocenjena dimenzija, dok je *bezbednost* najbolje ocenjena dimenzija kod ispitanika iz poluotvorenog odeljenja i

to ocenom 3,75 (SD = 0,49) sa zabeleženim minimum od tri i maksimum od 4,64 (Tabela 54).

KPZ u Beogradu. Imajući u vidu osobenost ovog zavoda, sva lica su bila razvrstana u zatvoreno odeljenje. Jedina oblast čija se prosečna vrednost nalazi nešto niže ispod granične vrednosti prihvatljivosti je *profesionalizam* koji je ocenjen sa 2,95 (SD = 0,84) sa rasponom ocena od 1,54 do 4,79. Iako u granicama prihvatljive vrednosti, ipak se primećuje da je ocena na dimenziji *dobrobiti, blagostanja i razvoja* tek nešto malo iznad tri, što ostavlja prostora za ulaganje dodatnih napora da se radi na unapređenju ličnog razvoja, autonomije i dobrobiti osuđenih lica u ovom zavodu (Tabela 55).

Tabela 55. Tip odeljenja i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

TIP ODELJENJA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Zatvoreno	Mean	3.14	2.95	3.50	3.68	3.03
	SD	0.94	0.84	0.62	0.93	0.97
	Min	1.32	1.54	2.14	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84

KPZ za žene u Požarevcu. Ispitanice iz zatvorenog dela zavoda su sve dimenzije ocenile ispod granične vrednosti prihvatljivosti, što je osobenost u odnosu na ostale zavode. U tom delu, najlošije je ocenjena dimenzija *profesionalizma* - ocenom 2,58 (SD = 0,78) sa najnižom ocenom jedan, a najvišom 4,36. I dimenzija *dobrobiti, blagostanja i razvoja* je ocenjena relativno niskom prosečnom ocenom – 2,67. Sa druge strane, osuđenice iz poluotvorenog odeljenja su sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života ocenile prosečnim ocenama iznad ocene tri, dakle, imaju pozitivna iskustva u pogledu svih ispitivanih dimenzija. Pri tome, primećuje se da je najbolje ocenjena oblast *uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom*, koja je ocenjena sa 3,82 (SD = 0,77) sa

rasponom ocena od 2,29 do pet, što je ujedno i najviša prosečna ocena kada se posmatra kvalitet života u zatvoru u odnosu na tip odeljenja u koji su osuđenice raspoređene (*Tabela 56*).

Tabela 56. Tip odeljenja i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

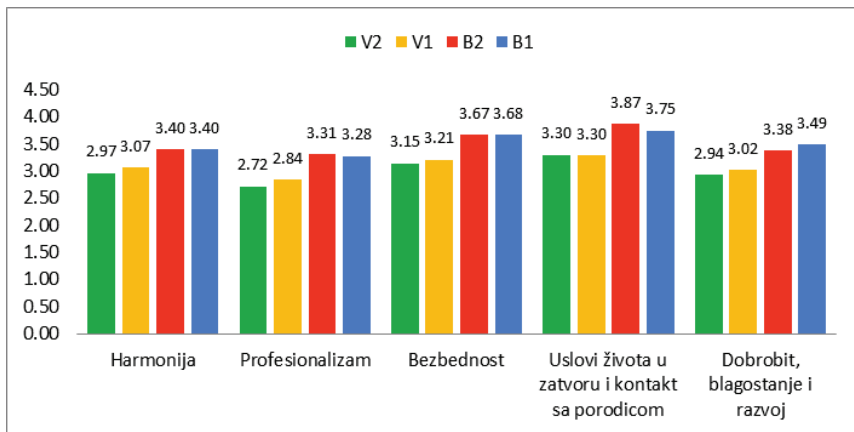
TIP ODELJENJA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
Zatvoreno	Mean	2.85	2.58	2.83	2.82	2.67
	SD	0.77	0.78	0.56	0.87	0.74
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.16
	Max	4.45	4.36	4.18	4.43	4.32
Poluotvoreno	Mean	3.24	3.08	3.33	3.82	3.18
	SD	0.94	0.99	0.68	0.77	0.84
	Min	1.32	1.46	2.05	2.29	1.42
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74

Tretmanske grupe i kvalitet zatvorskog života

Slično kao kada se posmatra percepcija kvaliteta zatvorskog života osuđenih lica s obzirom na tip odeljenja, uočava se da su osuđena lica kojima su dodeljene povoljnije tretmanske grupe u najvećem broju slučajeva bolje ocenili kvalitet života u zatvoru od onih koji se nalaze u grupama koje pripadaju zatvorenom delu zavoda. Kada se izolovano posmatraju tretmanske grupe V1 i V2, izuzev dimenzije *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* koja je jednako ocenjena u obe grupe i to ocenom 3,30, na svim ostalim oblastima osuđenici koji se nalaze u V1 grupi su bolje ocenili kvalitet zatvorskog života. U poluotvorenom delu ustanove, ujednačena ocena u tretmanskim grupama je na dimenziji *harmonije*, dok je najviša ocena ostvarena na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* koju su lica iz

grupe B2 ocenili sa 3,87. Za sve ostale dimenzije, najviše prosečne ocene su date od strane osuđenih lica iz B1 tretmanske grupe (*Grafikon 48*).¹⁶

Grafikon 48. Tretmanske grupe i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Kada se posmatraju tretmanske grupe zatvorenog dela zavoda, ispitanici iz grupe V1 su dali bolje ocene na svim dimenzijama kvaliteta života u zatvoru od onih iz grupe V2. U oba slučaja, *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je jedina dimenzija koja je ocenjena iznad granične vrednosti tri. Suprotno opštem preseku na nivou svih zavoda, ispitanici iz grupe B1 su svaku dimenziju ocenili nižim ocenama od onih iz grupe B2 (*Tabela 57*).

¹⁶ Iz analize su isključene tretmanske grupe A2 i A1 jer su samo četiri ispitanika bila u otvorenom odeljenju, odnosno samo je njima dodeljena neka od te dve tretmanske grupe.

Tabela 57. Tretmanske grupe i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

TRETMANSKA GRUPA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
V2	Mean	2.70	2.39	2.84	3.04	2.73
	SD	0.75	0.71	0.62	0.88	0.68
	Min	1.32	1.07	1.50	1.00	1.11
	Max	4.73	4.29	4.27	5.00	4.58
V1	Mean	2.82	2.58	2.87	3.12	2.89
	SD	0.84	0.88	0.59	0.87	0.78
	Min	1.07	1.14	1.27	1.00	1.21
	Max	4.77	4.86	4.14	5.00	5.00
B2	Mean	3.44	3.37	3.69	3.94	3.60
	SD	0.75	0.79	0.62	0.75	0.72
	Min	2.16	1.96	2.36	3.00	2.37
	Max	4.68	4.64	4.82	5.00	4.67
B1	Mean	3.17	2.99	3.49	3.68	3.55
	SD	0.74	0.81	0.62	0.67	0.54
	Min	1.52	1.25	2.41	2.57	2.53
	Max	4.84	4.86	4.73	5.00	4.74

KPZ u Sremskoj Mitrovici. *Profesionalizam* je jedina dimenzija koja se nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti u grupi osuđenih lica kojima je dodeljena V2 ili V1 tretmanska grupa. Sa druge strane, u tim grupama je najviša ocena ostvarena na dimenziji *bezbednost*. Sve ostale oblasti kvaliteta života u zatvoru su pozitivno ocenjene, bez obzira na pripadnost tretmanskoj grupi. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je najbolje ocenjena dimenzija, u B1 grupi, i to ocenom 4,01 (SD = 0,68) sa rasponom od 2,43 do pet (*Tabela 58*).

Tabela 58. Tretmanske grupe i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

TRETMANSKA GRUPA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
V2	Mean	3.04	2.87	3.41	3.38	3.12
	SD	0.74	0.73	0.58	0.81	0.62
	Min	1.20	1.00	2.05	1.29	1.21
	Max	4.57	4.64	4.68	4.86	4.58
V1	Mean	3.09	2.91	3.40	3.26	3.16
	SD	0.65	0.71	0.56	0.87	0.65
	Min	2.16	1.96	2.23	1.71	2.16
	Max	4.64	4.36	4.23	4.71	4.37
B2	Mean	3.44	3.35	3.81	3.95	3.40
	SD	0.66	0.77	0.55	0.69	0.66
	Min	2.23	1.75	2.45	2.00	1.74
	Max	4.66	4.57	4.64	5.00	4.63
B1	Mean	3.60	3.57	3.79	4.01	3.49
	SD	0.67	0.76	0.76	0.68	0.71
	Min	1.82	1.54	1.67	2.43	1.68
	Max	4.70	4.52	4.77	5.00	4.58

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Ocena svih oblasti kvaliteta života u zatvoru se kreće u prihvatljivim vrednostima. Zapaža se da je dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* najbolje ocenjena u V2 tretmanskoj grupi, odnosno grupi koja pruža najmanji obim proširenih prava i pogodnosti koje osuđeno lice može koristiti. Prosečna ocena je 3,83 (SD = 0,64), najniža ocena 2,29, a najviša pet (*Tabela 59*).

Tabela 59. Tretmanske grupe i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

TRETMANSKA GRUPA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
V2	Mean	3.43	3.17	3.46	3.83	3.26
	SD	0.67	0.75	0.60	0.64	0.68
	Min	1.68	1.57	2.05	2.29	1.58
	Max	4.80	4.57	4.79	5.00	4.79
V1	Mean	3.30	3.07	3.51	3.68	3.21
	SD	0.71	0.69	0.54	0.70	0.68
	Min	1.09	1.14	2.27	2.00	1.26
	Max	4.70	4.07	4.82	5.00	4.84
B2	Mean	3.48	3.43	3.59	3.39	3.35
	SD	0.98	0.81	0.49	1.02	0.85
	Min	1.68	2.04	3.00	1.14	1.63
	Max	4.64	4.46	4.64	4.86	4.53
B1	Mean	3.39	3.22	3.79	3.45	3.39
	SD	0.62	0.70	0.61	0.85	0.72
	Min	2.61	1.96	2.50	1.71	2.05
	Max	4.23	4.11	4.55	4.29	4.32

KPZ u Beogradu. Dimenzija *profesionalizma* je najniže ocenjena oblast u grupi lica kojima je dodeljena tretmanska grupa V1 i iznosila je 2,88 (SD = 0,90) sa rasponom ocena od 1,54 do 3,64. Najviša ocena je ostvarena na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, koju su ispitanici iz V2 grupe ocenili sa 3,71 (SD = 0,94) sa zabeleženim minimumom od 1,57 i maksimumom pet. Takođe se uočava da je ocena na *dimenziji dobrobiti, blagostanja i razvoja* na nivou granične vrednosti kod obe grupe ispitanika posmatrano prema dodeljenoj tretmanskoj grupi (Tabela 60).

Tabela 60. Tretmanske grupe i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

ODELJENJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
V2	Mean	3.11	2.97	3.48	3.71	3.02
	SD	0.90	0.90	0.62	0.94	0.97
	Min	1.65	1.61	2.14	1.57	1.58
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
V1	Mean	3.21	2.88	3.55	3.59	3.05
	SD	1.09	0.70	0.64	0.96	1.02
	Min	1.32	1.54	2.36	2.00	1.11
	Max	4.52	3.64	4.59	4.86	4.26

Tabela 61. Tretmanske grupe i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

TRETMANSKA GRUPA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
V2	Mean	2.82	2.55	2.86	2.89	2.67
	SD	0.84	0.85	0.54	0.85	0.75
	Min	1.20	1.00	1.95	1.00	1.16
	Max	4.45	4.36	4.05	4.33	4.16
V1	Mean	2.91	2.64	2.79	2.70	2.67
	SD	0.65	0.67	0.60	0.89	0.75
	Min	1.52	1.21	1.59	1.29	1.21
	Max	3.95	4.18	4.18	4.43	4.32
B2	Mean	3.22	3.08	3.30	3.87	3.16
	SD	0.96	1.01	0.69	0.75	0.86
	Min	1.32	1.46	2.05	2.29	1.42
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74
B1	Mean	3.57	3.18	3.71	2.86	3.42
	SD	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
	Min	3.57	3.18	3.71	2.86	3.42
	Max	3.57	3.18	3.71	2.86	3.42

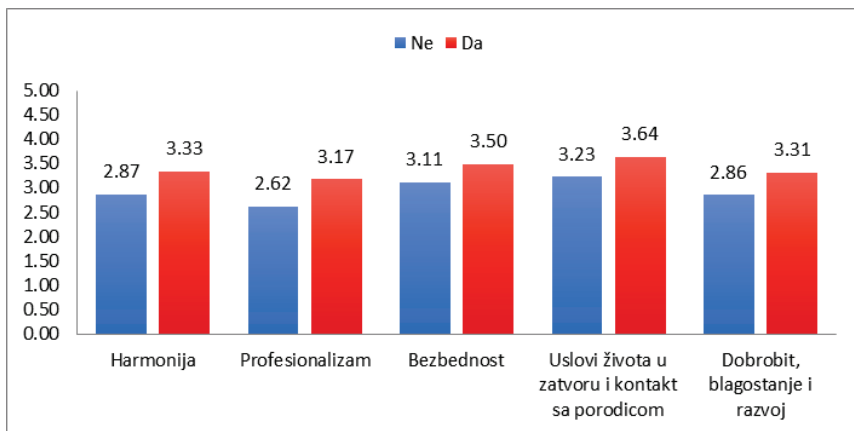
KPZ za žene u Požarevcu. Ispitanice kojima je dodeljena V2 ili V1 tretmanska grupa su sve dimenzije ocenile ispod granične vrednosti

prihvatljivosti, pri čemu ujednačenost između ove dve grupe postoji na dimenziji *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. U grupi B2 se sve ocene kreću u granicama prihvatljivih vrednosti, a najbolje je ocenjena dimenzija uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom ocenom 3,87 (SD = 0,75) sa rasponom ocena od 2,29 do pet. Nasuprot tome, primećuje se da je upravo ta dimenzija ocenjena najnižom ocenom kada su u pitanju osuđenice u B1 tretmanskoj grupi, i to ispod granične vrednosti – 2,86, iako i dalje u okvirima prihvatljivosti, pa se zaključuje da u pogledu uslova života i kontakta sa porodicom iskustva osuđenica iz ove tretmanske grupe su veoma slična kao iskustva osuđenica koje su raspoređene u V1 i V2 tretmansku grupu (*Tabela 61*).

Radno angažovanje i kvalitet zatvorskog života

Radno angažovana osuđena lica su sve dimenzije bolje ocenila od onih koji nisu obavljali rad u ustanovi.

Grafikon 49. Radno angažovanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Tako je *dobrobit, blagostanje i razvoj* u grupi radno angažovanih ocenjen sa 3,31 dok je u drugoj grupi ispitanika ta oblast ocenjena sa 2,86. Pored te dimenzije, grupa lica koja nije radno angažovana ispod granične vrednosti prihvatljivosti je ocenila i oblasti *harmonije* i *profesionalizma* (Grafikon 49).

Uz manje odstupanje kada je u pitanju KPZ u Beogradu, u svim ostalim zavodima se pokazalo da radno angažovana osuđena lica ocenjuju bolje kvalitet zatvorskog života na svim dimenzijama u odnosu na one koji nisu radno angažovani.

KPZ u Nišu. Osuđenici koji nisu obavljali rad u ustanovi su sve oblasti ocenili ispod granične vrednosti prihvatljivosti, *profesionalizam* najnižom ocenom 2,28 (SD = 0,67) sa rasponom ocena od 1,07 do 3,71. Ujednačena ocena se u ovoj grupi ispitanika uočava na dimenzijama *harmonije* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. Izuzev *profesionalizma*, sve ostale oblasti se kod radno angažovanih lica kreću u prihvatljivim vrednostima pa su tako *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjeni sa 3,50 (SD = 0,82), a *dobrobit, blagostanje i razvoj* sa 3,31 (SD = 0,70) (Tabela 62).

Tabela 62. Radno angažovanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

RADNO ANGAŽOVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.58	2.28	2.71	2.91	2.58
	SD	0.70	0.67	0.61	0.89	0.63
	Min	1.25	1.07	1.27	1.00	1.11
	Max	4.43	3.71	4.09	5.00	4.00
DA	Mean	3.14	2.93	3.29	3.50	3.31
	SD	0.80	0.87	0.65	0.82	0.70
	Min	1.07	1.14	1.86	1.43	1.21
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	5.00

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Najbolje ocenjena oblast u grupi lica koja nisu radno angažovana je *bezbednost* i iznosi u proseku 3,30 (SD = 0,59) sa zabeleženim minimum od 1,67 i maksimumom 4,64. Osim toga, u toj grupi lica su tri dimenzije ocenjene ispod prihvatljivih vrednosti, a najlošije je ocenjen *profesionalizam*. Radno angažovani osuđenici su dali značajno bolje ocene kvaliteta zatvorskog života, na svim dimenzijama i to iznad 3,5 (*Tabela 63*).

Tabela 63. Radno angažovanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

RADNO ANGAŽOVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.91	2.74	3.30	3.28	2.98
	SD	0.68	0.67	0.59	0.82	0.60
	Min	1.20	1.00	1.67	1.29	1.21
	Max	4.57	4.36	4.64	5.00	4.37
DA	Mean	3.61	3.54	3.89	3.99	3.58
	SD	0.62	0.71	0.54	0.70	0.61
	Min	2.23	1.75	2.45	2.00	1.74
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79

KPZ u Požarevcu - Zabeli. *Profesionalizam* je jedina dimenzija koja je u grupi radno neangažovanih osuđenika ocenjena nešto malo niže od granične vrednosti tri i iznosila je 2,97 (SD = 0,75), najniža ocena 1,14, a najviša 4,46. Radno angažovani su sve oblasti bolje ocenili od prve grupe lica, pri čemu je najviša ocena postignuta na dimenziji *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* i iznosila je 3,76 (SD = 0,76) sa zabeleženim minimumom od 1,14 i maksimumom pet (*Tabela 64*).

Tabela 64. Radno angažovanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

RADNO ANGAŽOVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.27	2.97	3.51	3.65	3.15
	SD	0.69	0.75	0.55	0.69	0.68
	Min	1.09	1.14	2.05	2.00	1.26
	Max	4.70	4.46	4.79	5.00	4.84
DA	Mean	3.48	3.33	3.54	3.76	3.36
	SD	0.70	0.66	0.58	0.76	0.70
	Min	1.68	1.75	2.27	1.14	1.63
	Max	4.80	4.57	4.82	5.00	4.79

Tabela 65. Radno angažovanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

RADNO ANGAŽOVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.00	2.84	3.63	4.04	3.01
	SD	0.97	0.93	0.49	0.76	1.15
	Min	1.32	1.54	2.73	2.71	1.11
	Max	3.80	3.77	4.36	5.00	4.42
DA	Mean	3.20	3.00	3.48	3.58	3.06
	SD	0.96	0.84	0.65	0.98	0.95
	Min	1.65	1.75	2.14	1.57	1.58
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84

KPZ u Beogradu. Slično prethodnoj ustanovi, *profesionalizam* je jedino ocenjen ispod granične vrednosti prihvatljivosti u grupi osuđenih koji nisu obavljali rad, ocenom 2,84 (SD = 0,93) sa rasponom ocena od 1,54 do 3,77. Ono što se uočava i što je razlika u odnosu na ostale zavode je to da su dve dimenzije bolje ocenila radno neangažovana lica, i to dimenziju *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* - prosečna ocena 4,04 (SD = 0,76), najniža ocena 2,71, a najviša pet, i dimenziju

bezbednosti – prosečna ocena 3,63 (SD = 0,76), najniža ocena 2,73, a najviša 4,36 (Tabela 65).

KPZ za žene u Požarevcu. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je jedina dimenzija koju su radno neangažovane osuđenice ocenile u okvirima prihvatljivih vrednosti, ocenom 3,10 (SD = 0,92) sa rasponom ocena od jedan do pet. Sve ostale dimenzije je ova grupa osuđenica ocenila ispod prosečne vrednosti tri (Tabela 66).

Tabela 66. Radno angažovanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

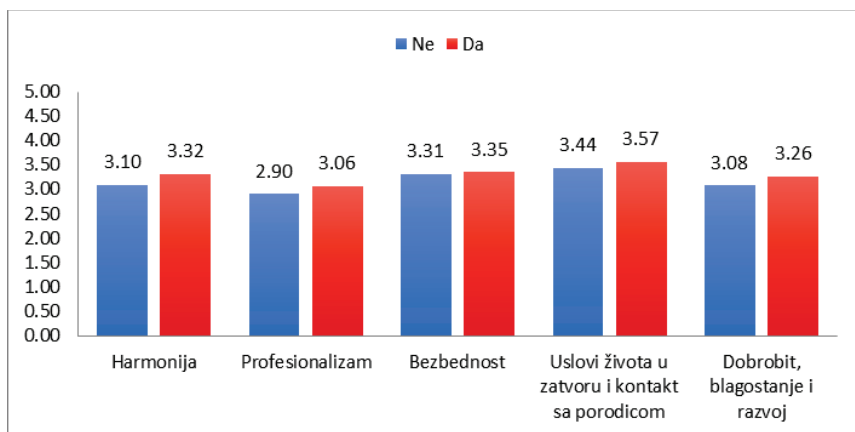
RADNO ANGAŽOVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.89	2.61	2.84	3.10	2.70
	SD	0.80	0.85	0.55	0.92	0.76
	Min	1.20	1.11	1.95	1.00	1.16
	Max	4.75	4.86	4.23	5.00	4.74
DA	Mean	3.06	2.85	3.13	3.17	2.92
	SD	0.85	0.87	0.68	1.01	0.82
	Min	1.20	1.00	1.59	1.29	1.21
	Max	4.45	4.59	4.82	5.00	4.74

Sa druge strane, kod radno angažovanih ispitanica su oblasti *profesionalizma* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja* ocenjene ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Najbolje je ocenjena dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 3,17 (SD = 1,01), najniža ocena 1,29 i najviša pet. Međutim, uočava se da su i osuđenice koje su radno angažovane ocenile dimenziju *dobrobiti, blagostanja i razvoja* prosečnom ocenom koja je malo ispod granične vrednosti – 2,92. Takođe, u ovom zavodu se i kod pozitivno ocenjenih dimenzija uočava da su prosečne ocene niže nego u drugim zavodima.

Obrazovanje i stručno usavršavanje i kvalitet zatvorskog života

Sve dimenzije kvaliteta života u zatvoru su bolje ocenila lica koja su bila uključena u obrazovni proces ili u neku od stručnih obuka. Pri tome, osuđenici koju su uključeni u obrazovni proces ili stručne obuke su sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života ocenili ocenama koje su iznad prosečne vrednosti.

Grafikon 50. Obrazovanje i stručno usavršavanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

U toj grupi osuđenih lica, najbolje su ocenjeni *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 3,57, ali se uočava i pozitivno iskustvo kada su u pitanju dimenzije *harmonije* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. Osuđena lica koja nisu bila uključena u obrazovanje i stručno usavršavanje su jedino *profesionalizam* ocenila nešto nižom ocenom od

granice koja se smatra prihvatljivom, odnosno sa 2,90, dok su ostale dimenzije ocenjene iznad prosečne vrednosti tri (*Grafikon 50*).¹⁷

KPZ u Nišu. Kada se uporede dve grupe osuđenih lica, uočava se da su i u ovom zavodu sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života bolje ocenila lica koja su uključena u obrazovni proces ili stručno osposobljavanje u odnosu na one koji nisu. U grupi osuđenika koji nisu uključeni u proces obrazovanja ili stručnih obuka *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su jedina oblast koja je ocenjena u granicama prihvatljivih vrednosti: ocena na ovoj dimenziji je 3,17 (SD = 0,91), najniža jedan, a najviša pet. Ostale dimenzije su ocenje nešto ispod granične vrednosti. *Uslovi života i kontakt sa porodicom* su najbolje ocenjena dimenzija i kod druge grupe ispitanika. Oni koji su uključeni u proces obrazovanja ili stručnog osposobljavanja su samo *profesionalizam* ocenili ispod tri, odnosno sa 2,81 (SD = 0,56) minimum 1,43, maksimum 3,71 (*Tabela 67*).

Tabela 67. Obrazovanje i stručno usavršavanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.80	2.56	2.97	3.17	2.91
	SD	0.80	0.85	0.71	0.91	0.77
	Min	1.07	1.07	1.27	1.00	1.11
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	5.00
DA	Mean	3.16	2.81	3.05	3.34	3.02
	SD	0.67	0.56	0.39	0.85	0.61
	Min	1.50	1.43	2.45	1.00	1.21
	Max	4.43	3.71	3.68	5.00	4.00

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Bez obzira na to da li su osuđena lica bila uključena u proces obrazovanja i stručnog usavršavanja ili ne, sve

¹⁷ Iz dalje analize je izuzet KPZ u Beogradu jer je samo jedno lice bilo uključeno u proces obrazovanja i stručnog usavršavanja, stoga nije bilo moguće vršiti poređenje po grupama.

oblasti kvaliteta života u zatvoru su ocenjene u granicama prihvatljivih vrednosti. Jedina dimenzija koju su bolje ocenila lica koja nisu uključena u obrazovanje i stručno osposobljavanje je *bezbednost*, koja je ocenjena sa 3,59 (SD = 0,64) sa rasponom ocena od najmanje 1,67 do najviše pet. Sve ostale dimenzije kvaliteta zatvorskog života bolje procenjuju osuđenici koji su uključeni u obrazovanje ili stručno osposobljavanje. Očekivano, najniža ocena kod obe grupe lica je na dimenziji *profesionalizma* (Tabela 68).

Tabela 68. Obrazovanje i stručno usavršavanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.23	3.11	3.59	3.62	3.26
	SD	0.72	0.79	0.64	0.85	0.67
	Min	1.20	1.00	1.67	1.29	1.21
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79
DA	Mean	3.37	3.23	3.49	3.66	3.33
	SD	0.93	0.87	0.66	0.88	0.76
	Min	2.23	2.21	2.50	2.57	2.32
	Max	4.57	4.39	4.45	4.86	4.37

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Slično prethodnoj ustanovi, obe grupe osuđenih lica su sve oblasti ocenile iznad tri, odnosno u prihvatljivim vrednostima. U ovom zavodu osuđenici koji nisu uključeni u obrazovanje ili stručno osposobljavanje su jedino dimenziju *profesionalizma* ocenili nešto bolje nego osuđenici koji su uključeni u obrazovanje i stručne obuke. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je dimenzija koja je najbolje ocenjena od osuđenika koji nisu bili uključeni u proces obrazovanja i stručnog usavršavanja, ocenom 3,71 (SD = 0,72) najniža ocena 1,14, a najviša pet. U grupi lica koja su bila uključena u taj proces, najbolje je ocenjena *bezbednost* sa 3,89 (SD = 0,50) sa rasponom ocena od najmanje 3,33 do najviše 4,82 (Tabela 69).

Tabela 69. Obrazovanje i stručno usavršavanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.37	3.16	3.51	3.71	3.25
	SD	0.70	0.73	0.56	0.72	0.70
	Min	1.09	1.14	2.05	1.14	1.26
	Max	4.80	4.57	4.79	5.00	4.84
DA	Mean	3.46	3.13	3.89	3.69	3.46
	SD	0.70	0.67	0.50	0.96	0.50
	Min	2.82	2.36	3.33	2.14	2.84
	Max	4.64	4.00	4.82	5.00	4.16

KPZ za žene u Požarevcu. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su bolje ocenile osuđenice koje su bile uključene u obrazovni proces, odnosno u neku od stručnih obuka. Tako je dimenzija *harmonije* ocenjena sa 3,81 (SD = 0,75), najniža ocena 3,28, a najviša 4,34 (Tabela 70).

Tabela 70. Obrazovanje i stručno usavršavanje i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

OBRAZOVANJE I STRUČNO USAVRŠAVANJE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.99	2.75	3.03	3.13	2.83
	SD	0.83	0.86	0.63	0.96	0.79
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.16
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74
DA	Mean	3.81	3.63	3.23	3.86	3.68
	SD	0.75	0.78	1.80	1.62	1.19
	Min	3.28	3.07	1.95	2.71	2.84
	Max	4.34	4.18	4.50	5.00	4.53

U grupi ispitanica koje nisu bile uključene u taj proces, tri dimenzije se nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti, među kojima su *harmonija*, *profesionalizam* i *dobrobit, blagostanje i razvoj*.

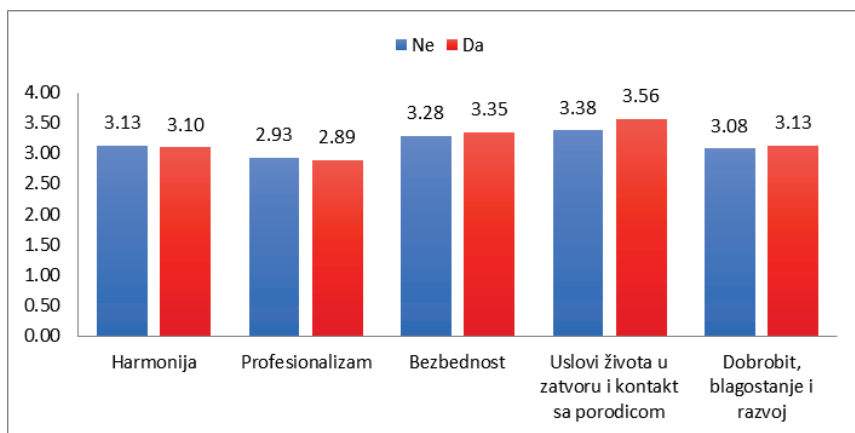
Profesionalizam je najniže ocenjen sa 2,75 (SD = 0,86) sa rasponom ocena od najmanje jedan do najviše 4,86.

Proširena prava i pogodnosti osuđenih lica i kvalitet zatvorskog života

Zavodske pogodnosti i kvalitet zatvorskog života

Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom je oblast koja je ocenjena najvišom ocenom u grupi lica koja su koristila proširena prava i pogodnosti zavodskog karaktera i u grupi onih koji nisu. U oba slučaja, najlošije je ocenjena dimenzija *profesionalizma*, nešto slabije kod osoba koje su koristile zavodske pogodnosti, a to je ujedno i jedina oblast koja je kod obe grupe ispitanika ocenjena nešto ispod granične vrednosti prihvatljivosti. *Harmonija* i *profesionalizam* su oblasti koje su lica bez dodeljenih zavodskih pogodnosti nešto bolje ocenila u odnosu na ona kojima su pogodnosti dodeljene (*Grafikon 51*).

Grafikon 51. Korišćenje zavodskih pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Prema kriterijumu korišćenja zavodskih pogodnosti, rezultati pokazuju da postoji raznolikost u viđenju kvaliteta života u zatvoru. Na nivou svih ispitanika u ovom zavodu, najlošije je ocenjena

dimenzija *profesionalizma* sa 2,56 (SD = 0,91) sa rasponom ocena od 1,14 do 4,86 i to u grupi lica koja su koristila zavodske pogodnosti. Ova grupa osuđenih je i dimenziju *harmonije* i *dobrobiti, blagostanja i razvoja* ocenila ispod granične vrednosti. Sa druge strane, kod iste kategorije lica je postignuta i najviša ocena na oblasti *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjenoj sa 3,26 (SD = 0,93) najniža ocena 1,14, a najviša pet (Tabela 71). Osuđenici koji nisu imali zavodske pogodnosti su samo dimenziju *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenili pozitivno, dok su preostale četiri dimenzije ocenjene ispod granične vrednosti.

Tabela 71. Zavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

ZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.84	2.59	2.94	3.15	2.90
	SD	0.76	0.79	0.64	0.90	0.73
	Min	1.25	1.07	1.27	1.00	1.11
	Max	4.77	4.86	4.45	5.00	5.00
DA	Mean	2.83	2.56	3.04	3.26	2.96
	SD	0.90	0.91	0.79	0.93	0.82
	Min	1.07	1.14	1.50	1.14	1.21
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	4.74

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Izuzev dimenzije *harmonije* na kojoj postoji ujednačenost između dve kategorije lica i *profesionalizma* koji je nešto bolje ocenjen od strane ispitanika koji nisu koristili zavodske pogodnosti, sve ostale oblasti su bolje ocenili ispitanici kojima je dodeljena neka od pogodnosti zavodskog karaktera. Prosečne ocene se u svim slučajevima kreću u granicama prihvatljivih vrednosti (Tabela 72).

Tabela 72. Zavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

ZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.24	3.13	3.55	3.55	3.24
	SD	0.74	0.79	0.61	0.83	0.66
	Min	1.34	1.00	2.05	1.29	1.74
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79
DA	Mean	3.24	3.10	3.63	3.72	3.32
	SD	0.73	0.80	0.67	0.87	0.69
	Min	1.20	1.04	1.67	1.29	1.21
	Max	4.66	4.64	4.77	5.00	4.63

KPZ u Požarevcu - Zabeli. U ovom zavodu su obe grupe osuđenika, dakle i oni koji su imali i oni koji nisu imali zavodske pogodnosti, sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života ocenili pozitivno - sve prosečne ocene su iznad tri. *Harmonija* i *profesionalizam* su oblasti koje su nešto bolje ocenili ispitanici koji nisu koristili pogodnosti zavodskog karaktera. Na svim ostalim dimenzijama su veće prosečne ocene dali osuđenici koji su koristili zavodske pogodnosti (*Tabela 73*).

Tabela 73. Zavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

ZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.42	3.19	3.50	3.65	3.25
	SD	0.63	0.69	0.59	0.67	0.69
	Min	1.68	1.57	2.05	1.14	1.26
	Max	4.84	4.75	4.79	5.00	4.58
DA	Mean	3.36	3.18	3.60	3.84	3.36
	SD	0.82	0.79	0.50	0.82	0.68
	Min	1.09	1.14	2.68	2.00	2.05
	Max	4.70	4.43	4.82	5.00	4.84

Primećuje se da je najniža ocena ostvarena na dimenziji *profesionalizma* i to u grupi lica kojima su dodeljene zavodske pogodnosti - 3,18 (SD = 0,79) sa rasponom ocena od 1,14 do 4,43. Najviša prosečna ocena je na oblasti *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, koju je ista grupa lica ocenila sa 3,84 (SD = 0,82), najniža ocena dva, najviša pet, ali je visoka i prosečna ocena koju su na ovoj dimenziji dala lica koja nisu imala zavodske pogodnosti - 3,65 (SD = 0,67), najniža ocena 1,14 a najviša pet.

KPZ u Beogradu. Ispitanici koji su koristili zavodske pogodnosti su najlošije ocenili *profesionalizam* sa 2,92 (SD = 0,78), najniža ocena 1,61, a najviša 4,79 i to je ujedno jedina oblast koja se kod ove grupe lica nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Slično je i sa licima koja nisu koristila pogodnosti, a koja su dimenziju *dobrobiti, blagostanja i razvoja* ocenili sa 2,93 (SD = 1,02) sa rasponom ocena od 1,11 do 4,11. U oba slučaja, najbolje je ocenjena dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, koja je nešto bolje ocenjena od strane lica kojima su dodeljena proširena prava i pogodnosti zavodskog karaktera i to ocenom 3,76 (SD = 0,91), minimalna ocena dva, maksimalna pet (*Tabela 74*).

Tabela 74. Zavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

ZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.20	3.01	3.43	3.46	2.93
	SD	1.20	1.04	0.57	1.02	1.02
	Min	1.32	1.54	2.73	1.57	1.11
	Max	4.51	4.71	4.41	4.71	4.11
DA	Mean	3.12	2.92	3.52	3.76	3.06
	SD	0.85	0.78	0.64	0.91	0.97
	Min	1.75	1.61	2.14	2.00	1.58
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84

KPZ za žene u Požarevcu. U svakoj od dve posmatrane grupe prednjače oblasti koje se nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti. U oba slučaja, najlošije je ocenjen *profesionalizam*, nešto nižom ocenom kod ispitanica koje su koristile zavodske pogodnosti, odnosno ocenom 2,73 (SD = 0,87) sa rasponom od najmanje 1,11 do najviše 4,86. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su najbolje ocenjena oblast od osuđenica kojima su dodeljene pogodnosti i to ocenom 3,36 (SD = 0,85) minimum 1,57, maksimum pet. Ispitanice koje nisu koristile zavodske pogodnosti najbolje su ocenile dimenziju harmonije (*Tabela 75*).

Tabela 75. Zavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

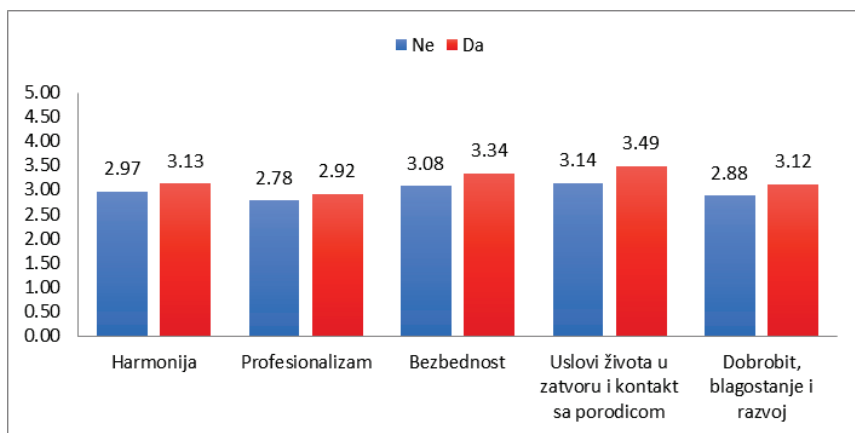
ZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.03	2.80	3.03	2.92	2.82
	SD	0.84	0.86	0.62	1.05	0.86
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.21
	Max	4.45	4.50	4.45	5.00	4.74
DA	Mean	2.98	2.73	3.02	3.36	2.88
	SD	0.82	0.87	0.70	0.85	0.75
	Min	1.32	1.11	1.95	1.57	1.16
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74

Prijem poseta u zavodu i kvalitet zatvorskog života

Osuđena lica koja su ostvarivala posete u zavodu, bez obzira da li je reč o pravu ili proširenom pravu i pogodnosti, na svim dimenzijama su bolje ocenili kvalitet zatvorskog života od onih koji nisu imali posete. Ispitanici koji nisu primali posete u zavodu su tri dimenzije ocenili ispod prihvatljivih vrednosti, a najlošije *profesionalizam* - sa 2,78. Ta dimenzija je ujedno i jedina koja je nešto lošije ocenjena i u drugoj grupi osuđenika. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je oblast koja je ocenjena najvišom prosečnom ocenom, u grupi ispitanika koji su

ostvarivali prijem poseta u zavodu sa 3,49, a u onoj koja nije imala posete – 3,14 (Grafikon 52).

Grafikon 52. Prijem poseta u zavodu i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su bolje ocenila osuđena lica koja su primala posete u zavodu, ali se ipak uočava da su i ta lica čak tri dimenzije ocenila ispod praga prihvatljivosti: *profesionalizam, harmoniju i dobrobit, blagostanje i razvoj*. Pored *uslova života u zatvoru i kontakta porodicom*, pozitivno je ocenjena *bezbednost* i to ocenom 3,01 (SD = 0,70) sa najnižom ocenom 1,50, a najvišom 4,82. Sa druge strane, ispitanici koji nisu primali posete su najniže ocenili *profesionalizam* sa 2,49 (SD = 0,87), a potom *dobrobit, blagostanje i razvoj* - 2,68 (SD = 0,79) (Tabela 76).

Tabela 76. Prijem poseta u zavodu i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

PRIJEM POSETA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.70	2.49	2.82	2.97	2.68
	SD	0.87	0.87	0.61	1.00	0.79
	Min	1.25	1.07	1.27	1.00	1.21
	Max	4.73	4.29	4.18	5.00	4.58
DA	Mean	2.86	2.59	3.01	3.23	2.97
	SD	0.79	0.82	0.70	0.89	0.75
	Min	1.07	1.07	1.50	1.00	1.11
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	5.00

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Bez obzira da li su osuđenici primali posete ili ne, sve oblasti su ocenjene u granicama prihvatljivih vrednosti. Najniže je ocenjen *profesionalizam*. U grupi koja nije koristila prijem poseta, najbolje je ocenjena *bezbednost* sa 3,32 (SD = 0,53), najniža ocena 2,55, najviša 4,55. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je najbolje ocenjena oblast u grupi koja je primala posete (Tabela 77). Kao i na nivou celog uzorka, osuđenici koji su imali posete u zavodu su sve dimenzije ocenili bolje nego oni koji nisu imali posete.

Tabela 77. Prijem poseta u zavodu i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

PRIJEM POSETA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.11	3.01	3.32	3.14	3.11
	SD	0.70	0.69	0.53	0.70	0.63
	Min	2.16	2.00	2.55	1.86	2.11
	Max	4.57	4.48	4.55	4.43	4.58
DA	Mean	3.26	3.13	3.61	3.67	3.28
	SD	0.74	0.80	0.64	0.84	0.67
	Min	1.20	1.00	1.67	1.29	1.21
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Slično prethodnom zavodu, ocene svih dimenzija se kreću u prihvatljivim okvirima. *Profesionalizam* je najniže ocenjen, a kod obe grupe ispitanika *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* je oblast koja je ocenjena najvišom prosečnom ocenom pa su tako osuđenici koji su koristili prijem poseta u zavodu tu dimenziju ocenili sa 3,71 (SD = 0,73), a oni koji nisu primali posete sa ocenom 3,60 (SD = 0,73). Nešto više prosečne ocene uočene su kod obe grupe ispitanika u ovom zavodu i na oblasti *bezbednosti* (Tabela 78). Posmatrano na nivou zavoda primećuje se da su osuđenici koji su imali posete sve dimenzije ocelini bolje u odnosu na one koji nisu imali posete tokom boravka u zavodu.

Tabela 78. Prijem poseta u zavodu i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

PRIJEM POSETA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.22	3.07	3.47	3.60	3.10
	SD	0.97	0.97	0.62	0.73	0.85
	Min	1.09	1.14	2.05	2.00	1.58
	Max	4.39	4.25	4.41	5.00	4.47
DA	Mean	3.40	3.16	3.53	3.71	3.28
	SD	0.66	0.69	0.56	0.73	0.67
	Min	1.68	1.57	2.27	1.14	1.26
	Max	4.80	4.57	4.82	5.00	4.84

KPZ u Beogradu. Za razliku od prethodnih ustanova gde je većina dimenzija ocenjena bolje od strane lica koja su primala posete u zavodu, kod ovog zavoda je čak četiri dimenzije bolje ocenila druga grupa ispitanika. U grupi onih koji nisu koristili pravo na prijem poseta sve dimenzije su ocenjene iznad granične vrednosti tri, a najvišom ocenom *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 4,10 (SD = 0,58) sa rasponom ocena od najmanje 3,43 do najviše 4,43. Oni koji su ostvarivali prijem poseta navedenu oblast su takođe ocenili najvišom ocenom, ali

se dve oblasti nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti: *profesionalizam*, koji je ocenjen sa 2,91 (SD = 0,86) i *dobrobit, blagostanje i razvoj*, dimenzija ocenjena sa 2,97 (SD = 0,98) (Tabela 79).

Tabela 79. Prijem poseta u zavodu i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

PRIJEM POSETA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.71	3.25	3.18	4.10	3.53
	SD	0.91	0.65	0.37	0.58	0.87
	Min	2.72	2.50	2.86	3.43	2.53
	Max	4.51	3.64	3.59	4.43	4.11
DA	Mean	3.07	2.91	3.53	3.63	2.97
	SD	0.93	0.86	0.63	0.96	0.98
	Min	1.32	1.54	2.14	1.57	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84

KPZ za žene u Požarevcu. Osuđenice koje su primale posete u zavodu bolje su ocenile sve oblasti kvaliteta života u zatvoru od onih koje nisu (Tabela 80).

Tabela 80. Prijem poseta u zavodu i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

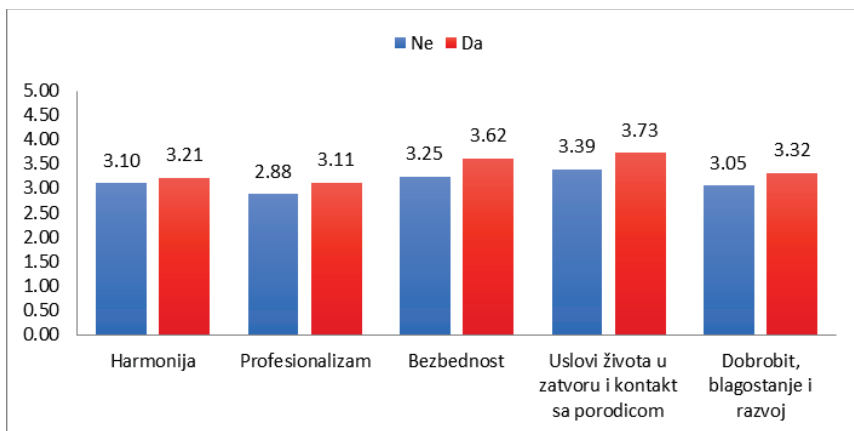
PRIJEM POSETA		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.95	2.71	2.88	2.77	2.60
	SD	0.83	0.75	0.36	1.13	0.67
	Min	1.20	1.00	2.14	1.00	1.53
	Max	4.23	3.82	3.41	4.86	3.58
DA	Mean	3.00	2.77	3.04	3.20	2.89
	SD	0.83	0.88	0.70	0.94	0.82
	Min	1.20	1.11	1.59	1.00	1.16
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74

U grupi ispitanica koje su koristile pravo na prijem poseta, najbolje su ocenjeni *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, ocenom 3,20 (SD = 0,94) sa rasponom ocena od jedan do pet, a ispod graničnih vrednosti su ocenile *profesionalizam i dobrobit, blagostanje i razvoj*. Ispitanice koje nisu koristile prijem poseta u zavodu, najbolje su ocenile *harmoniju*, a najnižom ocenom *dobrobit, blagostanje i razvoj* sa 2,60 (SD = 0,67) najniža ocena 1,53, a najviša 3,58.

Vanzavodske pogodnosti i kvalitet zatvorskog života

Suprotno zavodskim, kod vanzavodskih pogodnosti su sve oblasti bolje ocenjene od lica koja su ih koristila pa su tako *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* u toj grupi ocenjeni sa 3,73 dok je u drugoj grupi prosečna ocena 3,39 (*Grafikon 53*).

Grafikon 53. Korišćenje vanzavodskih pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

Profesionalizam je jedina oblast koja se nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti, ocenjen je sa 2,88 u grupi osuđenih lica kojoj nisu dodeljivana proširena prava i pogodnosti vanzavodskog karaktera. Na

svim ostalim dimenzijama, nezavisno od korišćenja pogodnosti, ocene se kreću u granicama prihvatljivih vrednosti.¹⁸

KPZ u Nišu. Osuđenici koji su koristili vanzavodske pogodnosti su sve dimenzije ocenili prihvatljivim ocenama pa je tako *bezbednost* ocenjena sa 3,59, a *dobrobit, blagostanje i razvoj* sa 3,41. U grupi lica kojima nisu dodeljena proširena prava i pogodnost, izuzev dimenzije *uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom*, sve ostale oblasti su ocenjene ispod granične vrednosti tri, najniže *profesionalizam* ocenom 2,49 (SD = 0,75), minimalna ocena 1,07, a maksimalna 4,86 (Tabela 81).

Tabela 81. Vanzavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

VANZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.78	2.49	2.86	3.11	2.83
	SD	0.76	0.75	0.60	0.87	0.71
	Min	1.07	1.07	1.50	1.00	1.11
	Max	4.77	4.86	4.27	5.00	5.00
DA	Mean	3.19	3.08	3.59	3.62	3.41
	SD	0.98	1.07	0.82	1.02	0.84
	Min	1.25	1.18	1.27	1.00	1.42
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	4.74

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Sve dimenzije, nezavisno od toga da li su korišćene vanzavodske pogodnosti ili ne, ocenjene su iznad granične vrednosti tri, pri čemu su više ocene postignute u grupi lica kojima je dodeljena neka od pogodnosti vanzavodskog karaktera. Oni koji su koristili pogodnosti, najbolje su ocenili *uslove života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 3,95 (SD = 0,77) raspon ocena od 1,71 do pet (Tabela 82).

¹⁸ Iz analize je izuzet KPZ u Beogradu jer nijedno lice nije koristilo vanzavodske pogodnosti.

Tabela 82. Vanzavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

VANZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.19	3.04	3.49	3.49	3.21
	SD	0.74	0.77	0.61	0.84	0.65
	Min	1.20	1.00	1.76	1.29	1.21
	Max	4.95	4.71	4.73	5.00	4.79
DA	Mean	3.38	3.33	3.81	3.95	3.43
	SD	0.71	0.82	0.66	0.77	0.70
	Min	1.82	1.54	1.67	1.71	1.68
	Max	4.66	4.75	5.00	5.00	4.63

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Za razliku od opšteg preseka na nivou svih zavoda, u ovoj ustanovu su sve dimenzije kvaliteta života u zatvoru bolje ocenili ispitanici koji nisu koristili vanzavodske pogodnosti. Tako su dimenziju *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenili sa 3,75 (SD = 0,71) sa najnižom ocenom 1,14 i najvišom pet. Kod onih koji su koristili pogodnosti vanzavodskog karaktera približno isto su ocenjene oblasti *bezbednosti* i *uslova života u zatvoru i kontakta sa porodicom*, razlika je svega 0,01. *Profesionalizam* je jedina dimenzija koju je ta grupa osuđenika ocenila ispod granične vrednosti prihvatljivosti, ocenom 2,83 (SD = 0,80) sa rasponom ocena od 1,14 do 4,11 (Tabela 83).

Tabela 83. Vanzavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

VANZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.46	3.25	3.55	3.75	3.31
	SD	0.65	0.69	0.56	0.71	0.68
	Min	1.68	1.57	2.27	1.14	1.26
	Max	4.84	4.75	4.82	5.00	4.84
DA	Mean	3.08	2.83	3.45	3.46	3.16
	SD	0.84	0.80	0.60	0.77	0.73
	Min	1.09	1.14	2.05	2.00	1.58
	Max	4.23	4.11	4.55	5.00	4.32

KPZ za žene u Požarevcu. Najveći broj dimenzija u ovom zavodu su bolje ocenile osuđenice koje nisu koristile vanzavodske pogodnosti. U ovoj grupi, pored *profesionalizma*, ocenom ispod granične vrednosti prihvatljivosti 2,87 (SD = 0,80) sa najnižom ocenom 1,16 i najvišom 4,47, ocenjena je oblast *dobrobiti, blagostanja i razvoja*. Jedina dimenzija koja je bolje ocenjena kod ispitanica koje su koristile neku od pogodnosti vanzavodskog karaktera je dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, ocena 3,30 (SD = 0,71) sa rasponom od 2,43 do 4,43. To je jedina oblast koju je ta grupa ispitanica ocenila iznad tri (*Tabela 84*).

Tabela 84. Vanzavodske pogodnosti i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

VANZAVODSKE POGODNOSTI		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.05	2.80	3.04	3.13	2.87
	SD	0.81	0.87	0.67	0.99	0.80
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.16
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74
DA	Mean	2.51	2.41	2.85	3.30	2.69
	SD	0.85	0.72	0.57	0.71	0.83
	Min	1.32	1.46	2.05	2.43	1.42
	Max	3.59	3.33	3.77	4.43	3.84

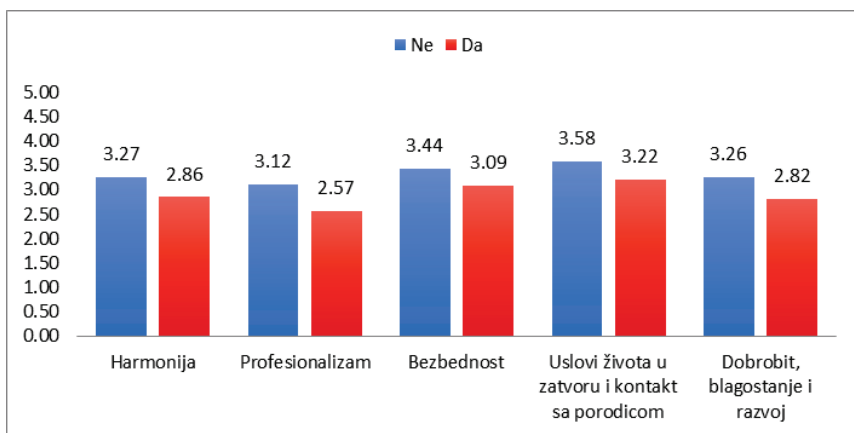
Vladanje osuđenog lica i kvalitet zatvorskog života

Disciplinske mere i kvalitet zatvorskog života

Oni koji su se dobro vladali i kojima nisu izricane disciplinske mere bolje su ocenili sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života, nijednu oblast ispod granične vrednosti prihvatljivosti, a najbolje *uslove života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenom 3,58. Kod disciplinski kažnjavanih, ta dimenzija je takođe ocenjena najvišom prosečnom ocenom, ali se čak

tri oblasti nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti, u okviru kojih je najlošije ocenjen *profesionalizam* sa 2,57 (*Grafikon 54*).

Grafikon 54. Disciplinske mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Ispitanici koji su se dobro vladali u ustanovi, sve oblasti kvaliteta zatvorskog života su bolje ocenila od disciplinski kažnjavanih, najnižom ocenom *profesionalizam*, a najvišom *uslove života u zatvoru i kontakt sa porodicom*.

Tabela 85. Disciplinske mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

DISCIPLINSKE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	2.98	2.76	3.14	3.29	3.09
	SD	0.84	0.88	0.71	1.01	0.82
	Min	1.07	1.07	1.27	1.00	1.21
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	5.00
DA	Mean	2.58	2.27	2.70	2.99	2.62
	SD	0.66	0.64	0.56	0.69	0.53
	Min	1.34	1.07	1.50	1.00	1.11
	Max	3.91	3.70	4.00	4.71	3.84

Osuđena lica kojima je izricana neka od zakonom predviđenih disciplinskih mera, sve dimenzije su ocenila ispod granične vrednosti prihvatljivosti, *profesionalizam* sa 2,27 (SD = 0,64), najniža ocena 1,07 i najviša 3,70 (Tabela 85).

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Osnovni rezultat je sličan proseku na nivou svih zavoda, a ogleda se u tome da su sve dimenzije bolje ocenila osuđena lica koja nisu disciplinski kažnjavana. U grupi ispitanika kojima niosu izricane disciplinske mere, sve dimenzije su ocenjene iznad ocene tri, pri čemu su najbolje ocenje dimenzije *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* (3,76, SD = 0,86) i *bezbednost* (3,74, SD = 0,61). Disciplinski kažnjavani su tri oblasti ocenili ispod prihvatljivih vrednosti, a najniže *profesionalizam* (Tabela 86).

Tabela 86. Disciplinske mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

DISCIPLINSKE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.42	3.37	3.74	3.76	3.43
	SD	0.71	0.78	0.61	0.86	0.67
	Min	1.34	1.00	2.05	1.29	1.74
	Max	4.95	4.75	5.00	5.00	4.79
DA	Mean	2.93	2.68	3.29	3.37	2.99
	SD	0.67	0.62	0.59	0.78	0.58
	Min	1.20	1.04	1.67	1.29	1.21
	Max	4.70	4.39	4.45	4.86	4.26

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su bolje ocenila lica kojima nisu izricane disciplinske mere. *Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su najbolje ocenjeni sa 3,80 (SD = 0,71) minimumom 1,14 i maksimum pet. U toj grupi, ostale oblasti se takođe kreću u granicama prihvatljivih vrednosti. Navedena oblast je najbolje ocenjena i kod osuđenih lica koja su disciplinski kažnjavana, a jedina dimenzija kvaliteta zatvorskog života koja se nalazi ispod granične

vrednosti tri je *profesionalizam* koji je ocenjen sa 2,90 (SD = 0,72) sa rasponom ocena od 1,14 do 4,57 (*Tabela 87*).

Tabela 87. Disciplinske mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

DISCIPLINSKE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.48	3.32	3.55	3.80	3.37
	SD	0.72	0.68	0.58	0.71	0.75
	Min	1.68	1.57	2.27	1.14	1.26
	Max	4.70	4.46	4.82	5.00	4.84
DA	Mean	3.23	2.90	3.46	3.55	3.07
	SD	0.65	0.72	0.57	0.74	0.56
	Min	1.09	1.14	2.05	1.71	1.58
	Max	4.80	4.57	4.64	5.00	4.58

KPZ u Beogradu. Očekivano, sve dimenzije kvaliteta života u zatvoru su bolje ocenili ispitanici koji nisu disciplinski kažnjavani. Ono što se uočava je mala razlika između dve posmatrane grupe lica u oceni dve oblasti: *bezbednost* i *uslovi života u zatvoru i kontakta sa porodicom*.

Tabela 88. Disciplinske mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

DISCIPLINSKE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.35	3.12	3.50	3.69	3.33
	SD	0.79	0.74	0.61	1.05	0.77
	Min	1.65	1.79	2.36	1.57	1.95
	Max	4.52	4.71	4.59	5.00	4.42
DA	Mean	2.95	2.80	3.49	3.67	2.77
	SD	1.03	0.92	0.64	0.84	1.07
	Min	1.32	1.54	2.14	2.00	1.11
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84

Oni kojima nisu izricane disciplinske mere, *bezbednost* su ocenili sa 3,50 (SD = 0,61) raspon ocena od 2,36 do 4,59, dok je u drugoj grupi prosečna ocena 3,49 (SD = 0,64) sa zabeleženim minimumom 2,14 i maksimumom 4,64. Kada se samostalno posmatraju samo osuđenici sa merama, najlošije je ocenjena dimenzija *dobrobiti, blagostanja i razvoja* ocenom 2,77 (SD = 1,07) najniža ocena 1,11 i najviša 4,84 (Tabela 88).

KPZ za žene u Požarevcu. Kao i kod svih prethodnih ustanova, uočava se pravilnost da su lica sa disciplinskim merama sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života ocenila lošije od lica kojima one nisu izricane. Međutim, sve oblasti kod disciplinski kažnjavanih osuđenica se nalaze ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Najnižom prosečnom ocenom 2,41 (SD = 0,83) sa rasponom od najmanje jedan do najviše 4,86 je ocenjen *profesionalizma*. Ispitanice kojima nisu izricane mere su sve oblasti ocenile iznad tri, odnosno u prihvatljivim okvirima. Najviša ocena je na *uslovima života u zatvoru i kontaktu sa porodicom* (Tabela 89).

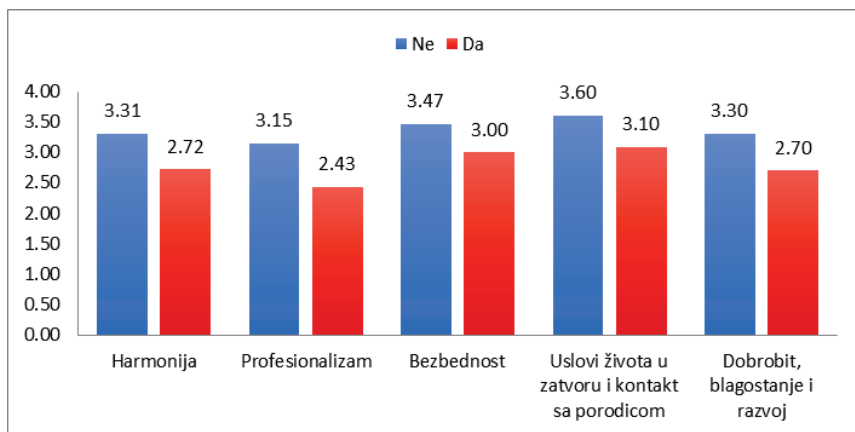
Tabela 89. Disciplinske mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

DISCIPLINSKE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.22	3.03	3.20	3.45	3.07
	SD	0.77	0.80	0.68	0.81	0.76
	Min	1.32	1.11	1.95	1.43	1.16
	Max	4.45	4.59	4.82	5.00	4.74
DA	Mean	2.71	2.41	2.78	2.75	2.56
	SD	0.81	0.83	0.55	1.03	0.76
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.21
	Max	4.75	4.86	4.05	5.00	4.74

Posebne mere i kvalitet zatvorskog života

Osuđena lica prema kojima su naređene neke od posebnih mera, sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su lošije ocenila od one grupe kod koje postoji odsustvo takvih mera. Pored toga, ta grupa ispitanika je tri oblasti ocenila ispod granične vrednosti prihvatljivosti, najnižom ocenom *profesionalizam* 2,43. U drugoj grupi ispitanika (lica prema kojima nisu primenjene mere tokom izdržavanja kazne) sve dimenzije su ocenjene u granicama prihvatljivih vrednosti, najvišom ocenom *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* 3,60 (Grafikon 55).

Grafikon 55. Posebne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama, na nivou svih zavoda.

KPZ u Nišu. Oblast *profesionalizma* je najlošije ocenjena u obe grupe, pri čemu su osuđena lica prema kojima su u nekom momentu izvršenja kazne zatvora bile naređene posebne mere tu oblast u proseku ocenila sa 2,18 (SD = 0,68), minimum 1,07, maksimum 4,29. Sa druge strane, *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* su u oba slučaja ocenjeni najvišim ocenama. Lica kojima nisu izricane posebne mere su ovu

dimenziju ocenila ocenom 3,44 (SD = 0,89) sa rasponom od najmanje 1,14, do najviše pet. Ono što se uočava je da su ispitanici sa posebnim merama sve dimenzije ocenili ispod granične vrednosti prihvatljivosti (*Tabela 90*).

Tabela 90. Posebne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Nišu.

POSEBNE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.10	2.89	3.19	3.44	3.24
	SD	0.76	0.82	0.68	0.89	0.71
	Min	1.52	1.25	1.55	1.14	1.32
	Max	4.84	4.86	4.82	5.00	5.00
DA	Mean	2.49	2.18	2.71	2.85	2.52
	SD	0.73	0.68	0.64	0.85	0.63
	Min	1.07	1.07	1.27	1.00	1.11
	Max	4.27	4.29	4.27	4.71	4.21

KPZ u Sremskoj Mitrovici. Sve oblasti kvaliteta zatvorskog života su u grupi lica prema kojima nisu primenjene posebne mere ocenjene u granicama prihvatljivosti, a najbolje *bezbednost* i *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*, potonja ocenom 3,74 (SD = 0,84) raspon ocena od 1,57 do pet. Osuđenici prema kojima su primenjene posebne mere su čak tri dimenzije ocenili ispod ocene tri: *harmoniju*, *profesionalizam* i *dobrobit, blagostanje i razvoj* (*Tabela 91*).

Tabela 91. Posebne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Sremskoj Mitrovici.

POSEBNE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.41	3.33	3.72	3.74	3.44
	SD	0.67	0.75	0.59	0.84	0.63
	Min	1.84	1.70	2.36	1.57	1.74
	Max	4.66	4.75	5.00	5.00	4.63
DA	Mean	2.84	2.61	3.23	3.26	2.87
	SD	0.73	0.70	0.62	0.85	0.63
	Min	1.20	1.00	1.67	1.29	1.21
	Max	4.70	4.11	4.32	4.86	4.11

KPZ u Požarevcu - Zabeli. Lica koja su se dobro vladala i prema kojima nisu primenjivane posebne mere tokom izvršenja kazne zatvora su sve oblasti kvaliteta života u zatvoru ocenila u granicama prihvatljivih vrednosti. Tako je, na primer, dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenjena sa 3,77 (SD = 0,71) sa rasponom ocena od 1,71 do pet. Kada se zasebno posmatraju osuđeni prema kojima su naređene posebne mere, na prethodno pomenutoj dimenziji je takođe ostvarena najviša ocena, a najniža ocena, ujedno i jedina oblast ispod granične vrednosti prihvatljivosti je na dimenziji *profesionalizma* koja je ocenjena sa 2,80 (SD = 0,74) najniža ocena 1,14, a najviša 4,07 (Tabela 92).

Tabela 92. Posebne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Požarevcu - Zabeli.

POSEBNE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.49	3.31	3.61	3.77	3.36
	SD	0.71	0.66	0.57	0.71	0.72
	Min	1.68	1.57	2.27	1.71	1.68
	Max	4.80	4.57	4.82	5.00	4.84
DA	Mean	3.11	2.80	3.35	3.55	3.04
	SD	0.66	0.74	0.55	0.77	0.62
	Min	1.09	1.14	2.05	1.14	1.26
	Max	4.07	4.07	4.55	5.00	4.05

KPZ u Beogradu. Sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života su ocenjene u prihvatljivim vrednostima u grupi lica prema kojima nisu naređene posebne mere, a najbolje su ocenjeni *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* ocenom 3,71 (SD = 0,99) sa rasponom ocena od 1,57 do pet. *Bezbednost* je jedina oblast koju su bolje ocenila osuđena lica prema kojima su u toku izvršenja kazne naređene posebne mere i to sa 3,59 (SD = 0,51) najniža ocena 2,73, a najviša 4,36. Ta grupa osuđenih je najlošije ocenila *profesionalizam* sa 2,65 (SD = 0,82) raspon ocena od 1,54 do 3,57 (Tabela 93).

Tabela 93. Posebne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ u Beogradu.

POSEBNE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.31	3.08	3.46	3.71	3.25
	SD	0.98	0.88	0.70	0.99	0.92
	Min	1.65	1.79	2.14	1.57	1.58
	Max	4.84	4.79	4.64	5.00	4.84
DA	Mean	2.78	2.65	3.59	3.54	2.68
	SD	0.85	0.82	0.51	0.86	1.01
	Min	1.32	1.54	2.73	2.00	1.11
	Max	3.80	3.57	4.36	4.57	4.11

KPZ za žene u Požarevcu. Kao i kod većina zavoda, sve oblasti kvaliteta života u zatvoru su bolje ocenile ispitanice koje u svom dosijeu nisu imale upisane posebne mere. Jedina dimenzija koju su nešto niže od tri ocenile je *profesionalizam*, dok su najbolje ocenjeni *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom* sa 3,30 (SD = 0,94) najniža ocena jedan, a najviša pet. Mada je to najbolje ocenjena oblast i u grupi osuđenica prema kojima su naređivane posebne mere, ona se ipak nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti. *Profesionalizam* je najniže ocenjena dimenzija sa 2,25 (SD = 0,74), raspon ocena od jedan do 3,64 (Tabela 94).

Tabela 94. Posebne mere i ocena kvaliteta zatvorskog života po dimenzijama u KPZ za žene u Požarevcu.

POSEBNE MERE		Harmonija	Profesionalizam	Bezbednost	Uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom	Dobrobit, blagostanje i razvoj
NE	Mean	3.16	2.96	3.15	3.30	3.03
	SD	0.80	0.83	0.66	0.94	0.79
	Min	1.32	1.11	1.95	1.00	1.16
	Max	4.75	4.86	4.82	5.00	4.74
DA	Mean	2.60	2.25	2.71	2.72	2.46
	SD	0.77	0.74	0.54	0.87	0.70
	Min	1.20	1.00	1.59	1.00	1.21
	Max	3.95	3.64	3.59	4.33	3.84

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Kvalitet zatvorskog života je jedan od temeljnih faktora zatvorske transformacije osuđenih lica i njihove uspešne reintegracije. Međutim, ključna međunarodna dokumenta o zatvaranju ne pominju direktno kvalitet zatvorskog života. Pa ipak, ona postavljaju principe i standarde za postupanje sa osuđenim licima koji su usmereni na poboljšanje zatvorske klime i uspostavljanje praksi koje mogu umanjiti negativne posledice zatvaranja i biti od značaja za kvalitet zatvorskog života. Ova dokumenta su značajna jer trasiraju put reformi nacionalnih zakonodavstava, politika i prakse.

Položaj osuđenih lica u zatvorima u Srbiji regulisan je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija i odgovarajućim podzakonskim aktima. Kazneno-popravni zavodi su organizovani prema stepenu obezbeđenja, muškarci i žene se smeštaju u odvojene zavode, raspoređivanje osuđenih lica unutar zavoda se vrši prema jasno utvrđenim kriterijumima. Uspostavljen je i Nacionalni mehanizam za prevenciju torture, što je od posebnog značaja za praćenje poštovanja ljudskih prava zatvorenika i poboljšanje kvaliteta zatvorskog života.

Za krivična dela koja se, u smislu Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, smatraju krivičnim delima organizovanog kriminala obrazovano je Posebno odeljenje za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala u kazneno-popravnom zavodu zatvorenog tipa. Posebno odeljenje nalazi se u Kazneno popravnom zavodu u Požarevcu. Pod zakonom propisanim uslovima, u ovo odeljenje upućuju se i lica osuđena za neka od sledećih krivičnih dela: terorizam i međunarodni terorizam, krivična dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom, teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava izvršena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1. januara 1991. godine

koja su navedena u Statutu Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, kao i za krivično delo pomoć učiniocu posle izvršenog krivičnog dela ako je izvršeno u vezi sa nekima od nabrojanih krivičnih dela. Osuđena lica u posebnom odeljenju kaznu zatvora izdržavaju u posebnom (specijalnom) režimu, shodno posebnom zakonu, a u skladu sa Pravilnikom o kućnom redu Posebnog odeljenja za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala. Normativni okvir koji reguliše postupanje prema ovim osuđenim licima se, u najvećoj meri, svodi samo na njihovu izolaciju, nadziranje i kontrolu, te je u tom smislu neophodna njegova izmena i unapređenje, kao i ustanovljavanje specijalizovanih programa tretmana i u odnosu na ova osuđena lica.

Nacionalni propisi i institucionalni okvir su u velikoj meri usklađeni sa međunarodnim standardima i principima postupanja sa osuđenim licima, ali svakako ima prostora za njihovo dalje usaglašavanje i poboljšanje, posebno u delu koji se odnosi na izvršenje kazne zatvora u Posebnom odeljenju za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala u kazneno-popravnom zavodu zatvorenog tipa u Požarevcu. Međutim, i pored značajnih pomaka u sistemu izvršenja kazne zatvora i postupanju prema osuđenima, istraživanje kvaliteta zatvorskog života u Srbiji je pokazalo da je ukupna procena kvaliteta zatvorskog života na skali od jedan do deset relativno niska. Najbolje ocenjen ukupan kvalitet zatvorskog života je u KPZ u Beogradu, a najlošije u KPZ za žene u Požarevcu. Ovaj nalaz je možda i očekivan ako se ima na umu da je KPZ u Beogradu nov, savremeno uređen kazneno-popravni zavod, dok su u momentu ispitivanja osuđene žene koje su ušle u uzorak boravile u staroj smeštajnoj zgradi u KPZ za žene u Požarevcu koja je datirala s kraja XIX veka. Uslovi za život i tretman osuđenica u staroj smeštajnoj zgradi su, kako su pokazala neka prethodna istraživanja, bili loši, a kontinuirano loši uslovi za život u zatvoru, uz druge faktore (na primer, neodgovarajući tretman, lošu zdravstvenu zaštitu ili nedostatak socijalnih kontakata i podrške), mogu da rezultiraju

postupanjem koje bi moglo da se označi kao nečovečno i ponižavajuće (Ćopić, Šaćiri, 2012; Ćopić, Stevković, Šaćiri, 2012, 2016), što svakako utiče na socijalnu klimu i percepciju kvaliteta života u zatvoru. Međutim, važno je napomenuti da je, ubrzo nakon prikupljanja podataka u ovom istraživanju, stara zgrada za smeštaj osuđenica u KPZ za žene srušena, te da su, u najvećem broju, one danas smeštene u novoj smeštajnoj zgradi. Takođe, u momentu pisanje ove knjige u toku je bio proces rekonstrukcije celog KPZ za žene u Požarevcu, pa se može očekivati da će i nalazi u nekom budućem istraživanju kvaliteta zatvorskog života osuđenica biti drugačiji.

Rezultati pokazuju relativno pozitivno iskustvo ispitanika kada je u pitanju dimenzija *uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom*. Ovo je ujedno dimenzija koja je na nivou svih zavoda obuhvaćenih istraživanjem ocenjena najvišom prosečnom ocenom, što se čini posebno važnim u procesu resocijalizacije i pripreme osuđenih za izlazak na slobodu. Redovni socijalni kontakti sa licima van zavoda, posebno sa porodicom, bilo telefonski ili putem poseta, doprinose osnaživanju osuđenih lica i ublažavanju negativnih posledica deprivacija, od kojih je upravo odvajanje od porodice, posebno dece, naročito kod osuđenica, jedna od najtežih deprivacija koju život u zatvoru donosi (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024; Špadijer-Džinić, Pavićević, Simeunović-Patić, 2009). U prilog tome ide i nalaz da su ispitanici koji su imali posete u zavodu, bez obzira da li je reč o pravu ili proširenom pravu i pogodnosti, bolje ocenili kvalitet zatvorskog života na svim dimenzijama od onih koji nisu primali posete. To se pokazalo na nivou svih zavoda uključenih u istraživanje osim u KPZ u Beogradu. Imajući u vidu ove rezultate, može se zaključiti da je važno ulaganje dodatnih napora da se osuđenim licima osigura redovan kontakt sa porodicom i drugim licima u spoljom svetu koja mogu pozitivno da utiču na tretman, ali da imaju važnu ulogu i u procesu postpenalnog prihvata i pomoći, što je takođe značajno za odustajanje od kriminalnih aktivnosti, te sprečavanje povrata.

Relativno pozitivno iskustvo, posmatrano na nivou svih zavoda uključenih u istraživanje, beleži se i na dimenziji *bezbednosti*. To se može oceniti kao pozitivno ako se ima na umu da upravo osećaj sigurnosti i zaštite od viktimizacije i zloupotreba može da doprinese dobrobiti osuđenih lica, koja, pak, doprinosi njihovom ličnom razvoju i transformaciji. Nešto lošije, ali opet relativno pozitivno iskustvo ispitanika se beleži kada su u pitanju dimenzije *harmonija* i *dobrobit, blagostanje i razvoj*. Pa ipak, ove dve dimenzije su ocenjene prosečnim ocenama koje su na nivou granične vrednosti prihvatljivosti, što upućuje na zaključak da je potrebno uložiti dodatne napore da se u zavodima obuhvaćenim istraživanjem stvara okruženje koje će, sa jedne strane, doprinositi unapređenju međuljudskih odnosa (između samih osuđenika i između osuđenika i zaposlenih), pružanju pomoći i podrške osuđenima i većem stepenu brige, poštovanja i uvažavanja njihovih potreba, različitosti i slično, a sa druge strane, pomoći osuđenima u procesu ličnog razvoja, transformacije i pripreme za izlazak na slobodu. Prethodna istraživanja su potvrdila da, uz profesionalizam i fer postupanje, podržavajuće i podsticajno zatvorsko okruženje imaju daleko veći uticaj na dobrobit zatvorenika u odnosu na njihovo prethodno životno iskustvo (Bobić i dr., 2022; Liebling, Ludlow, 2016; Slotboom i dr, 2011). To je, uz odgovarajući postpenalni prihvat, ujedno i ključni preduslov za odustajanje od vršenja krivičnih dela po izlasku iz zavoda, te smanjenje povrata. Međutim, za dobrobit osuđenih lica, kako su pokazala prethodna istraživanja, važna je i pristojnost, kao jedna od poddimenzija harmonije (Auty, Liebling, 2020; Neubacher, Liebling, Kant, 2021). Odsustvo pristojnog ophođenja može da rezultira brojnim psihičkim posledicama kod osuđenih lica, koje posledično mogu da utiču na odnose između osuđenih lica i zaposlenih u stručnim službama, te da dovedu do konflikata i nasilja, što se negativno reflektuje na doživljaj socijalne klime i svakako snižava percepciju kvaliteta zatvorskog života (Liebling, Hulley, Crewe, 2012). Upravo je u

istraživanju kvaliteta zatvorskog života u Srbiji ova poddimenzija harmonije ocenjena najnižom ocenom, pa bi unapređenju razumnog i prikladnog postupanja i odnosa zaposlenih i zatvorskog sistema prema osuđenim licima trebalo posvetiti dodatnu pažnju. Drugim rečima, promovisanje pozitivnih međuljudskih odnosa, kako između osuđenih lica, tako i na relaciji zaposleni - osuđena lica, važan su preduslov za percipiranje osećaja bezbednosti, odnosno umanjuju moguće negativne efekte na bezbednost i sigurnost kako osuđenika, tako i zaposlenih. Time se ujedno stvaraju povoljniji uslovi za rad zaposlenih u stručnim službama i sprovođenje programa tretmana, te bolji ishodi resocijalizacije, koji treba da osiguraju lakšu reintegraciju osuđenih nakon izlaska na slobodu.

Ispitanici pokazuju relativno negativno iskustvo kada je u pitanju dimenzija *profesionalizma*: na nivou celog uzorka profesionalizam je jedina oblast koja se nalazi ispod granične vrednosti prihvatljivosti. To je ujedno dimenzija koja je i na nivou svakog od zavoda uključenih u istraživanje ocenjena najnižom prosečnom ocenom, ali sa određenim razlikama: u tri zavoda (KPZ u Nišu, KPZ u Beogradu i KPZ za žene u Požarevcu) prosečna ocena je ispod granične vrednosti prihvatljivosti, dok je u dva zavoda (KPZ u Sremskoj Mitrovici i KPZ u Požarevcu – Zabeli) ona nešto iznad granične vrednosti prihvatljivosti što ukazuje da ispitanici u ova dva zavoda imaju nešto pozitivnije iskustvo kada je u pitanju profesionalizam. Ukupno gledano, ova dimenzija zahteva posebnu pažnju i rad na implementaciji praktičnih mera koje će biti usmerene na unapređenje profesionalizma zaposlenih, transparentnosti rada zatvora i uvažavanja osuđenika kao pojedinaca, boljoj organizaciji, doslednosti i pravičnosti u postupanju prema osuđenima. Kako primećuje Liebling (2011a), upravo profesionalizam zaposlenih i legitimnost prakse koju primenuju oblikuju odnose između zaposlenih i osuđenih lica. Uspešno balansiranje između dobrobiti osuđenih i discipline, brige o osuđenim licima i moći su ključni preduslovi pozitivne

socijalne klime u zatvoru (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024), a oni, pak, zavise od stručnosti i profesionalizma zaposlenih, posebno onih koji su u svakodnevnom kontaktu sa osuđenim licima, kao što su zaposleni u službi za tretma i službi za obezbeđenje. Odnos između zaposlenih i osuđenih koji karakterišu poštovanje, humanost, poverenje i podrška, lakše se postižu u manjim zavodima, odnosno u ustanovama u kojima na jednog zaposlenog, pre svega vaspitača, dolazi manji broj osuđenih lica (Johnsen, Granheim, Helgesen, 2011). Takvo okruženje omogućava češće, manje formalne kontakte zaposlenih sa osuđenima, što je važan preduslov za upoznavanje i razumevanje potreba osuđenih lica, praćenje njihovog napredovanja, prilagođavanje tretmana i slično. Zato je unapređenje dimenzije profesionalizma ujedno i preduslov unapređenja drugih povezanih dimenzija, pre svega dimenzija harmonije i dobrobiti, blagostanja i razvoja, tako da dimenzija profesionalizam svakako posredno utiče i na uspeh ili neuspeh resocijalizacije i odgovarajuće pripreme osuđenih lica za kasniji život na slobodi bez vraćanja kriminalnom ponašanju.

Međutim, jedan od ključnih izazova u sistemu izvršenja krivičnih sankcija u Srbiji je prenaseljenost kazneno-popravnih zavoda i preopterećenost zaposlenih. To dovodi u pitanje poštovanje prava zatvorenika, otežava redovan kontakt i upoznavanje i razumevanje potreba svakog osuđenog, otežava sprovođenje tretmana, što svakako negativno utiče na socijalnu klimu u zatvoru i percipciju kvaliteta zatvorskog života osuđenih lica. Zato se neophodnim čini dalji rad na promovisanju šire primene alternativnih sankcija kako bi se smanjila prenaseljenost zavoda. Uz to, neophodno je ulaganje dodatnih napora da se poveća broj zaposlenih u ustanovama za izvršenje kazne zatvora, posebno u službama za tretman i obezbeđenje, ali i da se osigura njihova bolja pozicija, društvena vidljivost i kontinuirana edukacija, što sve skupa doprinosi unapređenju profesionalizma, a onda i drugih dimenzija kvaliteta zatvorskog života.

Imajući sve napred izneto u vidu, može se zaključiti da rezultati istraživanja pokazuju da postoji prostor za unapređenje kvaliteta zatvorskog života i to kroz holistički pristup i bavljenje svim aspektima kvaliteta zatvorskog života u njihovoj celovitosti, jer se oni preklapaju i prožimaju, te ne mogu da se posmatraju izolovano jedni od drugih. Na to upućuju i druga istraživanja koja su pokazala da su sve dimenzije i poddimenzije kvaliteta zatvorskog života međusobno povezane, te da tek sve skupa mere socijalnu klimu u zatvoru (Bosma i dr., 2020).

Kada se posmatraju kriminološke karakteristike ispitivane populacije i njihova percepcija kvaliteta zatvorskog života, i pored određenih razlika između zavoda, koje više govore o specifičnosti svakog zavoda, ukupno gledano, nalazi istraživanja ne pokazuju razliku u oceni kvaliteta zatvorskog života posmatrano na nivou svih pet dimenzija između ispitanika osuđenih za krivična dela koja spadaju u kriminalitet nasilja i onih koji su osuđeni za nenasilna krivična dela. Drugim rečima, tip krivičnog dela ne bi mogao da se posmatra kao faktor koji utiče na to kako će ispitanici percipirati kvalitet života u zatvoru. Do istog zaključka se dolazi i kada se posmatraju ocene kvaliteta života u zatvoru na svim dimenzijama koje su dali ispitanici posmatrano prema grupama krivičnih dela za koja su osuđeni (krivična dela protiv zdravlja, protiv imovine i protiv života i tela), kao i prema pojedinačnim krivičnim delima koja su najzastupljenija u ispitivanoj populaciji osuđenih lica a zbog kojih su se u momentu ispitivanja nalazila na izdržavanju kazne zatvora.

Vezano za penološke karakteristike ispitivane populacije i njihovu percepciju zatvorske klime, uočava se da, ukupno gledano, ispitanici kojima nisu izrečene mere bezbednosti medicinskog karaktera imaju nešto pozitivnije iskustvo u pogledu svih ispitivanih dimenzija kvaliteta zatvorskog života nego ispitanici kojima je ova vrsta mera bezbednosti izrečena. Pa ipak, ni u ovom segmentu nisu uočene velike razlike u ocenama različitih aspekata kvaliteta zatvorskog života.

Podaci o proceni kvaliteta zatvorskog života s obzirom na to da li su ispitanici povratnici ili ne pokazuju da primarni učinioци, kao i oni koji nisu ranije bili u zatvoru, ukupno gledano, ali i po zavodima, ocenjuju kvalitet zatvorskog života višim ocenama nego povratnici (u krivičnopravnom i penološkom smislu). Takođe, prethodno iskustvo sa izrečenim vaspitnim merama i/ili kaznom maloletničkog zatvora doprinosi tome da osuđena lica obuhvaćena istraživanjem percipiraju kvalitet zatvorskog života lošije nego lica koja nisu imala iskustvo primene krivičnih sankcija za maloletnike. Drugim rečima, prethodno iskustvo kontakta sa krivičnopravnim sistemom i posebno boravka u zavodu za izvršenje krivičnih sankcija institucionalnog karaktera doprinosi tome da ova lica lošije procenjuju socijalnu klimu u zatvoru. To se posebno uočava na dimenzijama profesionalizma, harmonije i dobiti, blagostanja i razvoja. Prethodna istraživanja su upravo pokazala da zatvori koji su dobro organizovani, sa jasnim i transparentnim procedurama, u kojima se osuđena lica tretiraju s poštovanjem i uvažavanjem, koji pomažu osuđenima i koji su usmereni na njihovu dobrobit, povećavaju šanse za lični rast i razvoj osuđenih, pa samim tim olakšavaju reintegraciju nakon otpuštanja na slobodu i deluju u pravcu smanjenja povrata (Auty, Liebling, 2020). Zato je potrebno uložiti dodatne napore u programe tretmana prilagođene potrebama osuđenih lica i njihove adekvatne pripreme za izlazak na slobodu, što bi moglo da doprinese i unapređenju socijalne klime u zatvoru. Na taj način bi se doprinelo delovanju u pravcu odustajanja od kriminalnih aktivnosti i uticalo na smanjenje povrata. Sve ovo se čini posebno važnim ako imamo na umu još uvek visoku stopu povrata u Srbiji, kao i činjenicu da je više od polovine osuđenih lica obuhvaćenih ovim istraživanjem ranije bilo u zatvoru (penološki povrat).

Nalazi pokazuju da su, ukupno gledano, osuđenici koji su boravili u zatvoru manje od dve godine u momentu ispitivanja u proseku bolje ocenili sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života, osim dimenzije uslovi

života i kontakt sa porodicom, u odnosu na osuđena lica koja su u zatvoru bila duže od dve godine. Ovaj nalaz bi mogao da govori u prilogu potrebi ulaganja dodatnih napora u obogaćivanje sadržaja svakodnevnih aktivnosti koje bi trebalo da omoguće da osuđenici smisleno provode vreme i lakše se suoče sa posledicama zatvaranja, ali i da se osigura njihov lični razvoj. Uz to, ovaj nalaz upućuje i na potrebu osmišljavanja i primene različitih programa u okviru tretmana u odnosu na lica koja su osuđena na kazne duže od dve godine, a posebno ako su u pitanju duževreme kazne zatvora, što je važan preduslov uspešne resocijalizacije i pripreme za izlazak na slobodu, a time i za bolji kvalitet zatvorskog života posmatrano iz ugla osuđenih lica. U prilog ovim zaključcima govori i nalaz da osuđena lica koja su radno angažovana bolje ocenjuju kvalitet zatvorskog života i to na svim ispitivanim dimenzijama u odnosu na one koji nisu radno angažovani. Posebno je važno istaći razliku u proceni kvaliteta života u zatvoru između radno angažovanih i onih koji to nisu kada su u pitanju dimenzije harmonije i dobrobiti, blagostanja i razvoja. Stoga se može zaključiti da radno angažovanje pomaže osuđenim licima da razviju svoje potencijale i da se pripreme za otpust, da jačaju ličnu autonomiju i samoodređenje, da se lakše suoče sa patnjom, bolom i napetošću koje donosi prizonizacija, da budu osnaženi i napreduju kroz sistem. Prema relevantnim međunarodnim standardima za postupanje sa osuđenim licima u zatvorima, rad je prepoznat kao jedan od najznačajnijih delova tretmana, odnosno kao delotvorno sredstvo resocijalizacije, pa treba da bude organizovan na način da održava ili povećava sposobnost osuđenih lica za zaposlenje nakon izlaska iz zatvora. Pored radnog angažovanja, kako pokazuju nalazi istraživanja, i uključenost u obrazovni proces ili neku od stručnih obuka, koje mogu da budu od značaja za osposobljavanje osuđenih lica za rad na slobodi, takođe doprinose pozitivnijoj proceni kvaliteta zatvorskog života.

Drugim rečima, za uspešnu resocijalizaciju i reintegraciju, kako stoji i u relevantnim međunarodnim dokumentima, veoma je važno

nuđenje obrazovanja, stručnog usavršavanja, radnog angažovanja i drugih oblika pomoći, uključujući i one moralne, duhovne, socijalne, zdravstvene i sportske prirode, koje treba da budu prilagođene, koliko je moguće, individualnim potrebama osuđenog lica i da jačaju njihovo samopoštovanje i osećaj odgovornosti. Kao primeri dobre prakse u pogledu radnog angažovanja i stručnog osposobljavanja mogu se navesti inovativni programi resocijalizacije osuđenih lica kroz rad sa životinjama, i to sa psima i konjima, koji se sprovode u KPZ u Sremskoj Mitrovici, koji pozitivno utiču na socijalnu i moralnu klimu u zavodu, a u sebi objedinjuju stručno osposobljavanje i radno angažovanje, kao važne aspekte tretmana i uspešne pripreme za izazak na slobodu (Batrićević, 2019, 2020, 2012; Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024). Takođe treba pomenuti i program ozelenjavanja zavoda i angažovanje osuđenih lica u oblasti hortikulture, koji se sprovodi u KPZ u Nišu, KPZ u Sremskoj Mitrovici, KPZ u Požarevcu – Zabeli i KPZ za žene. To je vid radnog angažovanja ili terapije, ali se u nekim zavodima osuđenici ujedno obučavaju za ovu vrstu zanimanja, što može da bude od pomoći u procesu reintegracije nakon izlaska iz zatvora (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2020; Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024). Stoga je važno ulaganje dodatnih napora da se i krug poslova na kojima osuđena lica mogu da se angažuju u zavodima za izvršenje krivičnih sankcija stalno proširuje, ali i da se radi na jačanju saradnje sa privredom i poslodavcima kako bi se osigurale veće mogućnosti za radno angažovanje i izvan zavoda tokom izvršenja kazne ali i nakon izlaska na slobodu. U prilog ovom zaključku govori i nalaz da je skoro 40% ispitanika koji nisu bili radno angažovani u momentu ispitivanja kao razlog takve situacije navelo da nema posla i da ga čekaju.

Čini se sasvim očekivano, nalazi istraživanja pokazuju da osuđenici s obzirom na stepen procenjenog rizika, a time i tip odeljenja u koji se raspoređuju, ne procenjuju na isti način kvalitet života u zatvoru. Osuđenici kod kojih je rizik procenjen kao nizak su, ukupno gledno,

najbolje ocenili kvalitet zatvorskog života: prosečne ocene su na svim dimenzijama iznad granične vrednosti. Slede osuđena lica kod kojih je stepen rizika procenjen kao srednji. Kada se posmatraju osuđena lica kod kojih postoji visok ili veoma visok stepen rizika, oni dosta slično procenjuju kvalitet zatvorskog života. Pri tome, prosečne ocene su iznad granične vrednosti na dimenzijama bezbednost i uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom, dok je na preostale tri dimenzije on nešto ipod tri ali opet u granicama prihvatljivih vrednosti. S obzirom da je procenjen stepen rizika u direktnoj vezi sa tim u koje odeljenje se osuđeno lice raspoređuje, sasvim očekivano, istraživanje je pokazalo da osuđena lica koja se nalaze u zatvorenom režimu imaju negativnije iskustvo sa svim aspektima kvaliteta zatvorskog života u odnosu na osuđene koji su raspoređeni u poluotvoreno odeljenje. Najzad, nalazi su pokazali da su osuđena lica kojima su dodeljene povoljnije tretmanske grupe (u poluotvorenom i otvorenom odeljenju) u najvećem broju slučajeva bolje ocenili kvalitet zatvorskog života u odnosu na one koji se nalaze u grupama koje pripadaju zatvorenom delu zavoda. Dakle, rezultati istraživanja potvrđuju nalaze nekih prethodnih studija o kvalitetu zatvorskog života koje su pokazale da osuđenici u režimu minimalnog obezbeđenja bolje procenjuju socijalnu klimu u zatvoru u odnosu na osuđena lica u ostalim režimima (Bosma i dr., 2020). Takođe, rezultati potvrđuju jednu od postavki koncepta socijalne klime u zatvoru, a to je da je ona jedinstvena za svaki zatvor, kao i za svaki deo zatvora, odnosno odeljenje (Auty, Liebling, 2020; Tonkin, 2016; Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022). To se objašnjava time da je u pitanju isto okruženje koje osuđena lica dele u jednom zatvoru, odnosno u odeljenju i tretmanskoj grupi, i nekim zajedničkim individualnim karakteristikama osuđenih koji su raspoređeni u isto odeljenje, odnosno tretmansku grupu (na primer, vrsta krivičnog dela, stepen rizika, dužina kazne i slično). Ovi nalazi zato upućuju na potrebu organizovanja programa tretmana na način da se omogući napredovanje i olakša kretanje osuđenih lica kroz zatvorski

sistem. To bi pozitivno delovalo na percepciju socijalne klime, koja ima značajan uticaj na dobrobit i ponašanje osuđenog lica tokom boravka u zatvoru, ali i na uspeh reintegracije nakon izlaska na slobodu (Ross i dr., 2008).

Istraživanje je pokazalo da korišćenje pogodnosti koje predviđa Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, posebno vanzavodskih, doprinosi tome da, ukupno gledno, osuđena lica bolje ocene sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života. Takođe, ispitanici koji se dobro vladaju i nemaju iskustvo disciplinskog kažnjavanja bolje procenjuju sve aspekte kvaliteta zatvorskog života u odnosu na one kojima su izricane disciplinske mere. Isto tako, osuđena lica prema kojima su naređene neke od posebnih mera su lošije ocenila sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života u odnosu na lica u odnosu na koje takve mere nisu primenjivane. Posebno bi trebalo istaći da su dimenzije profesionalizma, harmonije i dobrobiti, blagostanja i razvoja ocenje ispod granične vrednosti od strane onih kojima su izricane disciplinske ili posebne mere. To upućuje na zaključak da bi trebalo uložiti dodatne napore da se razvijaju i implementiraju alternativni načini rešavanja konflikata i drugih problema u zavodima, koji su zasnovani na principima restorativne pravde i pružanju pomoći i podrške osuđenim licima u prevladavanju problema i podsticanju na dobro vladanje (Ćopić, 2012, 2015), kao i jačanju kapaciteta zaposlenih za njihovu primenu ali i unapređenje transparentnosti, moralnog uvažavanja i pravičnosti u postupanju prema osuđenim licima. Takvi modeli postupanja bi vodili osnaživanju osuđenih lica, razumevanju različitosti, učenju veština komunikacije i rešavanju konflikata putem dijaloga, preuzimanju odgovornosti, ličnom razvoju i transformaciji, te napredovanju kroz sistem, što bi, povratno, uticalo na unapređenje socijalne i moralne klime i kvaliteta zatvorskog života.

Rezultati istraživanja potvrđuju da svaki zavod ima neke svoje specifičnosti, te da je i svaki zavod potrebno posmatrati posebno, kao ustanovu u kojoj treba preduzeti neke specifične mere koje bi bile

usmerene na podizanje kvaliteta zatvorskog života osuđenih lica. To je sasvim očekivano ako se ima na umu da subjektivna procena okruženja u kome lice izdržava kaznu zatvora zavisi od karakteristika same ustanove (na primer, vrsta zavoda, stepen obezbeđenja, karakteristike zaposlenih i slično), sa jedne strane, ali i od individualnih karakteristika i iskustava osuđenog lica, u šta spadaju kriminološke, penološke karakteristike, socijalna mreža i slično, sa druge strane, a što potvrđuju nalazi istraživanja sprovedenog u kazneno-popravnim zavodima u Srbiji.

Ispitanici u KPZ u Nišu pokazuju relativno negativno iskustvo kada su u pitanju sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života osim uslova u zavodu i kontakta sa porodicom koji je nabolje ocenjena dimenzija, pa je potrebno raditi na unapređenju svih dimenzija kvaliteta zatvorskog života osuđenika u ovoj ustanovi. Primećuje se da je samo u ovom od svih pet zavoda u kojima je istraživanje sprovedeno dimenzija bezbednosti ocenjena ispod granične vrednosti prihvatljivosti. Pri tome su očuvanje reda i bezbednosti, sigurnost osuđenih lica i prilagođavanje osuđenih životu u zavodu relativno pozitivno ocenjeni. Sa druge strane, iako je dosta niska ocena na poddimenziji zloupotreba droge, zlostavljanja i drugih oblika viktimizacije, podaci ipak ukazuju na prisustvo ovih problema, posmatrano iz ugla osuđenih lica, pa bi ovom aspektu trebalo posvetiti dodatnu pažnju.

Ispitanici u KPZ u Sremskoj Mitrovici i KPZ u Požarevcu – Zabeli pokazuju relativno pozitivno iskustvo kada su u pitanju sve dimenzije, jer su sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života ocenjene prosečnim ocenama koje su iznad graničnih vrednosti, pa iskustva ove dve ustanove mogu da posluže i kao primer dobre prakse drugim zavodima. S tim u vezi, unapređenju kvaliteta zatvorskog života u svim zavodima mogla bi da doprinese redovna razmena iskustava i strategija u radu između zaposlenih u različitim ustanovama.

U KPZ u Beogradu ispitanici relativno pozitivno ocenjuju sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života, osim profesionalizma, iako su i

dimenzije harmonije i dobrobiti, blagostanja i razvoja na nivou granične vrednosti, pa zahtevaju dodatnu pažnju. S tim u vezu, posebnu pažnju bi trebalo obratiti na dolazak u zatvoru i pristojnost, odnosno razumno i prikladno postupanje zaposlenih i zatvorskog režima u celini, s jedne, i stvaranje okruženja u kome osuđena lica mogu da razviju svoje potencijale, izbore se sa kriminalnim ponašanjem i adekvatno pripreme za otpust i umanje patnju, bol i napetost kao posledice prizonizacije, sa druge strane.

U KPZ za žene u Požarevcu je potrebno obratiti posebnu pažnju na sve dimenzije kvaliteta zatvorskog života, jer iako nalazi pokazuju da ispitanice imaju relativno pozitivno iskustvo sa dimenzijama uslovi života u zatvoru i kontakt sa porodicom, harmonija i bezbednost, prosečne ocene su na nivou granične vrednosti. Takođe, u ovom zavodu bi posebnu pažnju trebalo usmeriti na dimenziju dobrobit, blagostanje i razvoj, sa kojom ispitanice imaju relativno negativno iskustvo, a koja je važna u procesu pripreme za život na slobodi i sprečavanje povrata ali i viktimizacije žena koja može da bude faktor ponovne kriminalizacije (Batrićević i dr., 2023).

Uspostavljanje pozitivne socijalne klime nije jednostavno ako se ima na umu sva kompleksnost zatvorskog sistema i niz različitosti zatvorske populacije (Bosma i dr., 2020). Ali to svakako nije nemoguće. Za to je potrebno kontinuirano praćenje i evaluacija postojećih uslova života u zatvoru i programa tretmana (Tonkin, 2016). To može da se postigne uspostavljanjem prakse redovnog merenja kvaliteta zatvorskog života kako bi se identifikovali problemi, preduzele odgovarajuće mere za unapređenje i procenila njihova efektivnost i efikasnost. Primena MQPL upitnika koji je adaptiran za primenu u zatvorskom sistemu Republike Srbije bi mogao da ima ključnu ulogu u ovom procesu. Uspostavljanje takve prakse bi pružilo empirijske dokaze za dalje reforme zakonodavstva, politika i prakse, te permanentno unapređenje humanog postupanja sa osuđenim licima, kao ključnog principa na kome

počivaju savremeni sistemi izvršenja krivičnih sankcija, a praksa pokazuje da humanizacija kazne zatvora doprinosi pozitivnoj socijalnog klimi i boljem kvalitetu života u zatvoru.

Ovim istraživanjem je bila obuhvaćena samo populacija osuđenih lica, pa je za potpuno sagledavanje kvaliteta zatvorskog života neophodno uključivanje percepcije uslova života i rada u zatvoru od strane zaposlenih (Ross i dr., 2008; Weinrath, Ricciardelli, 2023). Naime, od dobrobiti zaposlenih zavisi i njihov odnos prema osuđenim licima, što posledično utiče i na ocenu kvaliteta zatvorskog života od strane osuđenih (Johnsen, Granheim, Helgesen, 2011). Dakle, u budućim istraživanjima je potrebno uključiti perspektivu zaposlenih, posebno onih koji rade u službama za tretman i obezbeđenje, jer su oni u svakodnevnom kontaktu sa osuđenim licima. Poseban fokus u istraživanjima kvaliteta života treba usmeriti i na ustanove u kojima maloletni učinioci krivičnih dela izvršavaju krivične sankcije, poput vaspitnih mera upućivanja u vaspitnu ustanovu i vaspitni-popravni dom (Stevanović, Batrićević, Milojević, 2016) ili kazne maloletničkog zatvora (Stevanović, Banić, 2016; Stevanović, Vujičić, 2019; Stevanović, 2020). Takođe, istraživanje bi trebalo sprovoditi ne samo u kazneno-popravnim zavodima, već i drugim ustanovama za izvršenje kazne lišenja slobode ali i smeštaj lica koja su lišena slobode po drugim osnovama (na primer, u pritvorskim jedinicama, zdravstvenim ustanovama, ustanovama u sistemu socijalne zaštite i slično), kako bi se na empirijskim dokazima razvijale politike i praksa postupanja prema licima lišenim slobode.

EXECUTIVE SUMMARY

Introduction

The research into the quality of prison life was carried out within the project entitled *Assessment and possibilities for improving the quality of prison life of prisoners in the Republic of Serbia: Criminological-penological, psychological, sociological, legal and security aspects – PrisonLIFE project*, implemented by the Institute of Criminological and Sociological Research and the University in Belgrade - Faculty of Special Education and Rehabilitation, which is supported by the Science Fund of the Republic of Serbia.*

The focus of the PrisonLIFE project is the quality of prison life of convicted persons in Serbian prisons, which affects not only their life in prison, but also their life after release. The quality of prison life is one of the latest concepts of prison research, which unambiguously distinguishes between the prison system as an exclusive means of punishment and as a resocialization resource. Also, the quality of prison life is one of the decisive factors in the effectiveness of the custodial sentence and educational and correctional treatment in prison. Therefore, the PrisonLIFE project was designed to help in the recognition and better understanding of specific manifestations and aspects of the quality of life in Serbian prisons, as well as the possibilities for its evaluation, monitoring and improvement.

* The research was carried out with the support of the Science Fund of the Republic of Serbia, Project number: 7750249, name: Assessment and possibilities for improving the quality of prison life of prisoners in the Republic of Serbia: Criminological-penological, psychological, sociological, legal and security aspects (PrisonLIFE). The content of this book represents the author's views and in that sense does not reflect the opinion of the Science Fund of the Republic of Serbia.

The subject, aim and method of the research

The subject of the research was the quality of prison life of convicted persons in Serbian prisons. The main objective of the research was to assess the quality of prison life in prisons in the Republic of Serbia and find out possible ways for its improvement, particularly focusing on the criminological and penological, psychological, sociological, legal and security aspects. The research included the differences in the experience of the quality of prison life in relation to the criminological and penological characteristics of convicted persons.

The research was carried out in five correctional facilities in Serbia: in four facilities where male prisoners are serving prison terms - Correctional Institution in Sremska Mitrovica, Correctional Institution in Niš, Correctional Institution in Požarevac - Zabela and Correctional Institution in Belgrade, and in the only prison for women in Serbia – Correctional Institution for Women in Požarevac.

In the book we focus on the following specific research questions:

1. How do the respondents rate the quality of prison life in general?
2. What are the differences in terms of the ratings of the quality of prison life by the respondents, observed according to the examined dimensions at the level of the entire sample, i.e. which dimensions of the quality of prison life were rated higher and which were rated lower?
3. What are the differences in terms of the ratings of the quality of prison life by the respondents, observed according to the examined dimensions in each of the five correctional institutions in which the research was conducted, in order to gain insight into which dimensions of prison life need to be improved?

4. What are the differences in terms of the ratings of the quality of prison life by the respondents according to the examined dimensions, observed according to the criminological and penological characteristics of respondents, both at the level of the entire sample and in each correctional facility separately?

The questionnaire called *Measuring the Quality of Prison Life* (MQPL), Serbian version, was used for data collection. In order to examine and present the quality of prison life, five main dimensions of the MQPL questionnaire were selected: *harmony dimensions, professionalism dimensions, security dimensions, conditions and family contact dimensions, well-being and development dimensions*. Each dimension refers to different aspects of prison life and they were examined using a series of statements. Respondents were asked to indicate their level of agreement with each of 126 statements on a 5-point scale. For the purpose of this research, rating of the overall quality of prison life on a scale of 1 to 10 was included as well. Part of the data on the socio-demographic, criminological and penological characteristics of the respondents was collected from legally binding court decisions that are the basis for the enforcement of custodial sentences and from the prisoner files with associated documentation.

The data were collected in the aforementioned correctional institutions in the period from May 2022 to January 2023. Participation in the survey was voluntary and anonymous, based on the informed consent of the respondents. Respondents filled out the questionnaires on their own; filling out the questionnaires took an hour and a half on average.

A descriptive analysis of the data was conducted in order to obtain a clearer picture of how convicted persons experience imprisonment. Various methods were used in the analysis, including counting measures that included the number of respondents and the percentage

representation of different categories, as well as minimum and maximum values that provided insight into the range of responses. In addition, average measures were used to identify trends and central tendencies in respondents' responses.

The sample

The research was conducted on a sample of 650 convicted adults, which constituted 12.7% of the total number of persons who, at the time of the research, were serving prison sentences in the prisons covered by the research. The research sample consisted of 559 (86%) male and 91 (14%) female persons. The average age of the respondents is 39.84 years ($SD = 10.27$), with the youngest being 20 and the oldest 74 years old.

At the time of survey, 328 (52.6%) persons were serving a prison sentence for a criminal offense without elements of violence, while 295 (47.4%) of them were serving a prison sentence for a criminal offense classified as violent crime. The largest number of respondents were serving a prison sentence for crimes against property (32.8%), against people's health (31.4%) and crimes against life and limb (21.4%). Of the total number of respondents for whom information on previous convictions was obtained, 209 (34.3%) convicted persons had no history of previous convictions, while 400 of them (65.7%) had previous convictions. On the other hand, 279 (48.3%) respondents were serving a prison sentence for the first time at the time of questioning, while slightly more than half - 299 (51.7%) of the respondents had previously served a prison sentence. The largest number of respondents - 428 (74.8%) were confined in the closed ward of the prison at the time of the survey, and the least number of them were in the open ward - 4 (0.7%).

Main research findings and conclusions

Despite the significant progress in the system of enforcement of custodial sentence and the treatment of convicted persons in the Republic of Serbia, the research on the quality of prison life in Serbia indicated that the overall rating of the quality of prison life on a scale of one to ten is relatively low - 4.41, where more than half of the respondents gave a score below the average: one (16.56%), two (12.62%), three (16.07%) and four (8.36%). About one third of respondents (32.3%) positively estimated the quality of prison life (score higher than five). The overall quality of prison life is best rated in the Correctional Institution in Belgrade, and the worst in the Correctional Institution for Women in Požarevac.

The results suggest a relatively positive experience of the respondents with reference to the *living conditions in prison and family contact dimensions* - the average score is 3.45 at the level of the entire sample. This is also the dimension that, at the level of all prisons included in the research, received the highest average score, which seems to be particularly important in the process of resocialization and preparation of convicted persons for release. Regular social contacts with persons outside the prison, especially with the family, either by telephone or through visits, contribute to the empowerment of convicted persons and to the mitigation of the negative consequences of deprivation (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024; Špadijer-Džinić, Pavićević, Simeunović-Patić, 2009). In support of this is the finding that the respondents who received visits in the prison, regardless of whether it was a right or an extended right and benefit, rated the quality of prison life higher in all dimensions than those who did not receive visits. Such findings were made at the level of all prisons included in the research, except for the Correctional Institution in Belgrade. In view of these results, it can be concluded that it is important to put in extra efforts to

ensure regular contact with family and other persons in the outside world who can positively influence the treatment, but also have an important role in the process of post-penal acceptance and assistance, which is also important for giving up criminal activities and preventing recidivism.

A relatively positive experience, observed at the level of all prisons involved in the research, is recorded with the *security dimensions* (3,31). A somewhat worse, but still relatively positive experience of the respondents is recorded with regard to the *harmony* (3.12) and *well-being and development dimensions* (3.10). But still, these dimensions received the average scores that are at the level of the threshold value of acceptability, which leads to the conclusion that it is necessary to make extra efforts to create an environment in the prisons involved in the research that, on the one hand, will contribute to the improvement of interpersonal relations (among prisoners and between prisoners and staff), providing help and support to convicted persons and a greater degree of care, respect and appreciation of their needs, diversity, etx., and on the other hand, help convicted persons in the process of their personal development, transformation and preparation for release.

Respondents report a relatively negative experience when it comes to the *professionalism dimension*: at the level of the entire sample, professionalism is the only area that is below the threshold value of acceptability (2.92). It is also the dimension that, at the level of each of the prisons involved in the research, received the lowest average grade, but with slight differences: in three institutions (Correctional Institution in Niš, Correctional Institution in Belgrade and the Correctional Institution for Women in Požarevac) the average grade is below the threshold of acceptability, while in two facilities (Correctional Institution in Sremska Mitrovica and the Correctional Institution in Požarevac – Zabela) it is slightly above the threshold of

acceptability, which indicates that the respondents in these two prisons have a slightly more positive experience when it comes to professionalism. Generally speaking, this dimension requires special attention and work on the implementation of practical measures aimed at improving the professionalism of staff, transparency of prison work and respect for convicted persons as individuals, better organization, consistency and fairness in the treatment of convicted persons. As Liebling (2011a) notes, it is the staff professionalism and the legitimacy of the practices they use that shape the relationship between staff and convicted persons. Successful balancing between the well-being of convicted persons and discipline, care for convicted persons and power are key prerequisites for a positive social climate in prison (Pavićević, Ilijić, Batrićević, 2024), and they, on the other hand, depend on the expertise and professionalism of staff, especially those who are in the daily contact with convicted persons, such as treatment service staff and security service staff. The improvement of the professionalism dimension is also a prerequisite for the improvement of other related dimensions, first of all the harmony, well-being and development dimensions, therefore the professionalism dimension certainly has an indirect effect on the success or failure of resocialization and the appropriate preparation of convicted persons for their future life in freedom without returning to criminal behavior. However, one of the major challenges in the system for execution of criminal sanctions in Serbia is overcrowding of correctional institutions and overloading of staff. This calls into question the respect of prisoners' rights, makes it difficult to maintain regular contact and get to know and understand the needs of each convicted person, makes it difficult to carry out treatment, which certainly has an adverse effect on the social climate in prison and the perception of the quality of life in prison by convicted persons. Therefore, further work on promoting the wider application of alternative sanctions in order to reduce the overcrowding of prisons

seems necessary. In addition, it is necessary to put in extra efforts to increase the number of employees in institutions for the enforcement of custodial sentences, especially in treatment and security services, but also to ensure their better position, social visibility and continuous education, which all contribute to the improvement of professionalism and consequently other dimensions of the quality of prison life.

In view of everything presented above, it can be concluded that the results of the research show that there is room for improving the quality of prison life through a holistic approach and dealing with all aspects of the quality of prison life in their entirety, because they overlap and permeate one another, and cannot be considered in isolation from one another. This is also indicated by other researches, which demonstrated that all dimensions and sub-dimensions of the quality of prison life are interrelated, and that only together they can measure the social climate in prison (Bosma et al., 2020).

In general, the research findings do not reveal the difference in the rating of prison life observed at the level of all five dimensions between the respondents convicted of violent crimes and those convicted of non-violent crimes. The same conclusion is reached when looking at the ratings of the quality of prison life in all dimensions given by respondents, observed according to the groups of criminal offenses for which they were convicted (criminal offenses against health, against property, and against life and limb), as well as according to individual criminal offenses most prevalent in the surveyed population of convicted persons, for which they were serving a prison sentence at the time of the survey.

With regard to the penological characteristics of the surveyed population and their perception of the prison climate, it can be observed that the first-time offenders and those who have not been in prison before, in general and observed by each prison, rate the quality of prison life higher than recidivists (in the criminological and penological

sense). Also, previous experience with imposed educational measures and/or juvenile detention contributes to the fact that convicted persons covered by the survey perceive the quality of prison life worse than the persons who had no experience of educational measures and/or juvenile detention. In other words, previous experience of contact with the criminal justice system and particularly imprisonment in a penitentiary institution contributes to the fact that these persons give a lower rating to the social climate in prison. This is particularly noticeable in the professionalism, harmony, well-being and development dimensions. Therefore, extra efforts need to be put into the treatment programs adapted to the needs of convicted persons and their adequate preparation for release, which could also contribute to the improvement of the social climate in prison. This would contribute to action towards desisting from criminal activities and to the reduction of recidivism. All this seems especially important if we keep in mind the still high rate of recidivism in Serbia, as well as the fact that more than half of the convicted persons included in this research were previously in prison (penological recidivism).

The findings show that, overall, convicted persons who had been in prison for less than two years at the time of the survey rated all dimensions of the quality of prison life higher on average, except for the dimensions of living conditions and family contact, compared to convicted persons who had been in prison longer than two years. This finding could point towards the need to make extra effort in enriching the content of daily activities that should enable convicted persons to spend time meaningfully and face the consequences of imprisonment more easily, but also ensure their personal development. In addition, this finding points to the need to design and implement different programs within the framework of treatment in relation to persons who were sentenced to prison for more than two years, especially if the prison sentence is quite long, which is an important prerequisite for

successful resocialization and preparation for release, and thus for a better quality of life in prison, from the point of view of convicted persons. The finding that convicted persons engaged in work rate the quality of prison life higher in all examined dimensions compared to those who are not engaged in work, also supports this conclusion. It is especially important to emphasize the difference in the rating of the quality of prison life between the convicted persons engaged in work and those who are not when it comes to the harmony and well-being and development dimensions. Therefore, it can be concluded that work engagement helps convicted persons to develop their potentials and prepare for release, to strengthen their personal autonomy and self-determination, to face the suffering, pain and tension caused by imprisonment more easily, to be empowered and advance through the system. Also, involvement in the educational process or a professional training, which can be important for the training of convicted persons for employment after their release, contribute to a more positive rating of the quality of prison life. In other words, as stated in relevant international documents, successful resocialization and reintegration requires offering of education, professional development, work engagement and other forms of assistance, including those of a moral, spiritual, social, health and sports nature, which should be adjusted, as far as possible, to the individual needs of the convicted persons and strengthen their self-esteem and sense of responsibility. Therefore, it is important to make an extra effort to constantly expand the range of jobs in which convicted persons can be engaged in penitentiary institutions, but also to work on strengthening cooperation with the economy sector and employers in order to ensure greater opportunities for work engagement outside the institution during the prison sentence but also after release.

The research findings indicate that the convicted persons whose risk rating is low, in general, rated the quality of the prison life the

highest: average scores in all dimensions are above the threshold value. Next follow the convicted persons with medium risk rating. When observing the high-risk or very high-risk prisoners, they rate the quality of prison life quite similarly. Given that the estimated level of risk is directly related to the ward to which the convicted person is assigned, quite expectedly, the research indicates that the convicted persons who are in a closed regime have a more negative experience with all aspects of the quality of prison life compared to convicted persons assigned to a semi-open ward. Finally, the findings suggest that convicted persons assigned to more favourable treatment groups (in a semi-open and open ward), in the majority of cases, rated the quality of prison life higher than those who were in groups in the closed part of the prison. Therefore, the results of the research confirm the findings of some previous studies on the quality of prison life, which indicated that convicted persons in minimum security institutions rate the prison social climate higher compared to convicted persons in other regimes (Bosma et al., 2020). Also, the results confirm one of the premises of the concept of social climate in prison, which says that it is unique for each prison, as well as for each part of the prison, i.e. ward (Auty, Liebling, 2020; Tonkin, 2016; Ilijić, Milićević, Pavićević, 2022). This is explained by the fact that it is the same environment that the convicted persons share in one prison, i.e. in the ward and treatment group and by certain common individual characteristics of the convicted persons who are assigned to the same ward, i.e. treatment group (for example, type of criminal offense, risk degree, etc.). These findings therefore point to the need to organize treatment programs in a way that enables progress and facilitates advancement of convicted persons through the prison system. This would have a positive effect on the perception of the social climate, which has a significant impact on the well-being and behaviour of the convicted persons during their imprisonment, but also on the success of reintegration after their release (Ross et al., 2008).

The research showed that the use of benefits provided by the Law on the Execution of Criminal Sanctions, particularly outside of the penitentiary institutions, contributes to the fact that convicted persons rate all dimensions of the quality of prison life higher. Also, respondents who are well-behaved and have no experience of disciplinary punishment rate all aspects of the quality of prison life higher than those on whom disciplinary measures have been imposed. Similarly, convicted persons for whom special measures had been ordered rated all dimensions of the quality of prison life lower than the persons to whom such measures had not been applied. In particular, it should be emphasized that the professionalism, harmony and well-being and development dimensions are rated below the threshold value by those who experienced disciplinary or special measures. This leads to the conclusion that extra efforts should be made to develop and implement alternative ways of solving conflicts and other problems in prisons, which are based on the principles of restorative justice and providing help and support to convicted persons in overcoming problems and encouraging good conduct (Ćopić, 2012, 2015), as well as strengthening the capacity of employees for their application, as well as improving transparency, moral respect and fairness in the treatment of convicted persons. Such models of behaviour would lead to the empowerment of convicted persons, understanding diversity, learning communication skills and resolving conflicts through dialogue, assuming responsibility, personal development and transformation, and advancement through the system, which would, in return, encourage the improvement of the social and moral climate, and thus quality of prison life.

The research results indicate that each prison has its own specificities and that each prison should be observed separately, as a facility in which some specific measures should be taken in order to improve the quality of prison life of convicted persons. This is quite expected if we take into account that the subjective rating of the

environment in which a person is serving a prison sentence depends on the characteristics of the facility itself (for example, type of prison, level of security, characteristics of employees, etc.), on the one hand, but also on individual characteristics and experiences of the convicted person, which includes criminological, penological characteristics, social network, etc., on the other hand, which is confirmed by the findings of the research conducted in correctional institutions in Serbia.

LITERATURA

- Aebi, M. F., Cocco, E., Molnar, L., Tiago, M. M. (2022). *Prisons and prisoners in Europe 2021: Key findings of the SPACE I report*. Council of Europe and University of Lausanne.
- Auty, K. M., Lieblich, A. (2020). Exploring the Relationship between Prison Social Climate and Reoffending. *Justice Quarterly*, 37(2), 358–381. <http://dx.doi.org/10.1080/07418825.2018.1538421>
- Batrićević, A. (2019). *Druga šansa: rad osuđenika sa psima u KPZ Sremska Mitrovica*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Batrićević, A. (2020). Resocijalizacija osuđenika kroz rad sa konjima u Kazneno popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici: koncept, primena, impresije. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 58(1-2), 51-68.
- Batrićević, A. (2021). *Sloboda u krugu*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Batrićević, A., Pavićević, O., Čopić, S., Milićević, M. (2023). Quality of Prison Life of Female Prisoners in Serbia: Key Challenges and Areas of Strength. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 74(4), 273-289.
- Bobić, A. C., Pavličević, P. D., Hacin, R. (2022). Prisoners' perception of treatment: A pilot study in Serbian prisons. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 73(4), 267–280.
- Bosma, A., van Ginneken, E., Palmen, H., Pasma, A., Beijersbergen, K., Nieuwbeerta, P. (2020). A New Instrument to Measure Prison Climate: The Psychometric Quality of the Prison Climate Questionnaire. *The Prison Journal*, 100(3), 355–380
- Combalbert, N., Pennequin, V., Ferrand, C., Keita, M., Geffray, B. (2019). Effect of age, time spent in prison and level of education on the perceived health and quality of life of elderly prisoners. *International Journal of Prisoner Health*, 15(2), 168–180. <https://doi.org/10.1108/IJPH-09-2018-0048>

- Ćopić, S. (2024). Female convicts and imprisonment in Serbia. In: Ćopić, S., Batrićević, A. (ed.) *Prison environment: a female perspective*. Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, pp. 221-242. https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.7_12
- Ćopić, S. (2012). Restorativna pravda i zatvor: neka strana iskustva. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 31(1), 191-203.
- Ćopić, S. (2015). *Restorativna pravda i krivičnopravni sistem: teorija, zakonodavstvo i praksa*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ćopić, S. (2015). *Restorativna pravda i krivičnopravni sistem: teorija, zakonodavstvo i praksa*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ćopić, S., Stevanović, I., Vujičić, N., Stevanović, A. (2023). *Ekspertski izveštaj Kvalitet zatvorskog života u Republici Srbiji*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D5.4>
- Ćopić, S., Stevković Lj., Šaćiri, B. (2016). Prison for women offenders in Serbia: current situation and perspectives, U: C. Reeves (ur.) *Experiencing Imprisonment: Research on the experience of living and working in carceral institutions*. Oxon, New York: Routledge, 190-207.
- Ćopić, S., Stevković Lj., Šaćiri, B. (2016). Prison for women offenders in Serbia: current situation and perspectives, U: C. Reeves (ur.) *Experiencing Imprisonment: Research on the experience of living and working in carceral institutions*. Oxon, New York: Routledge, 190-207.
- Ćopić, S., Stevković, Lj., Šaćiri, B. (2012). Tretman i ostvarivanje prava osuđenica u Kaznenopopravnom zavodu za žene u Požarevcu. *Temida*, 15(4), 45–71.
- Ćopić, S., Šaćiri, B. (2012). Žene u zatvoru u Srbiji: uslovi za život osuđenica u Kaznenopopravnom zavodu za žene u Požarevcu. *Temida*, 15(4), 23–44.

- Day, A., Casey, S., Vess, J., Huisy, G. (2011). *Assessing the Social Climate of Prisons*. Report to the Criminology Research Council.
- De Smet, S., De Donder, L., Ryan, D., Van Regenmortel, S., Brosens, D., Vandeveldel, S. (2017). Factors related to the quality of life of older prisoners. *Quality of Life Research*, 26(6), 1571–1585. <https://doi.org/10.1007/s11136-017-1506-8>
- Drndarević, N. (2022). Prikaz projekta: PrisonLIFE. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja* XLI(2-3), 165-168.
- Đorđević, V., Hrnčić, J. (2023). Problemi dece roditelja u zatvoru i njihova pozicija u sistemu socijalne zaštite. *Temida*, 26(3), 365-387. <https://doiserbia.nb.rs/img/doi/1450-6637/2023/1450-66372303365D.pdf>
- European Convention on Human Rights, Council of Europe*, 4. novembar 1950. – Recommendation CM/Rec (2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents, Council of Europe, decembar 2018.
- Haney, C. (2018). The Psychological Effects of Solitary Confinement: A Systematic Critique. *Crime and Justice*, 47(1), 365-416. <https://doi.org/10.1086/696041>
- Harding, R. (2014). Rehabilitation and prison social climate: Do ‘What Works’ rehabilitation programs work better in prisons that have a positive social climate? *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 47(2), 163–175.
- Ignjatović Đ. (2018). *Pravo izvršenja krivičnih sankcija* (VI izmenjeno i dopunjeno izdanje). Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Ignjatović, Đ. (2010) Kritička analiza stanja i tendencija u izvršnom krivičnom pravu Srbije. *CRIMEN*, 1(2), 168-201.
- Ilijić, L., Milićević, M., Pavićević, O. (2022). Osvrt na početke proučavanja zatvorske socijalne klime i razvoj instrumenata za procenu. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 41(1), 75–87.

- Ilijić, Lj. (2014). *Osuđeni i deprivacije-uticaj karakteristika ličnosti na intenzitet doživljavanja zatvorskih deprivacija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ilijić, Lj. (2016). *Uticaj obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja na redukciju rizika recidivizma kod osuđenih lica*. Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
- Ilijić, Lj. (2021). Zatvorska socijalna klima: pojam, faktori i značaj zatvorske socijalne klime. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 15(2-3), 59–76. <http://doi:10.47152/ziksi20213024>
- Ilijić, Lj. (2024). Healthcare needs and treatment of women in prison in Serbia. In: Ćopić, S., Batrićević, A. (ed.) *Prison environment: a female perspective*. Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, pp. 275-289. https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.7_15
- Ilijić, Lj., Stevanović, I., Vujičić, N. (2024). Departments and Treatment Groups at Penitentiary Facilities in Serbia and Evaluation of Prison Life Quality. *Pravni zapisi*, XV (1). pp. 272-296. <https://doi.org/10.5937/pravzap0-50725>
- Izveštaj o poseti Nacionalnog mehanizma za prevenciju torture*, del. br. 1485, 9. jun 2022. godine.
- Izveštaj Vladi Republike Srbije o poseti CPT od 1. do 11. februara 2011. godine* CPTInf (2012)17.
- Johnsen, B., Kristian Granheim, P., Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. *European Journal of Criminology* 8(6), 515–529.
- Jovanić, G., Petrović, V., Macanović, N. (2020). Freedom deprivation in prisons of Serbia. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 17(2), 173-190. <https://doi.org/10.1002/jip.1540>

- Jovanović, S., Batrićević, A. (2024) Treatment programmes for female prisoners in Serbia. In: Čopić, S., Batrićević, A. (ed.) *Prison environment: a female perspective. Belgrade. Institute of Criminological and Sociological Research*, pp. 243-260.
https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.7_13
- Konstantinović-Vilić S., Kostić, M. (2006). *Penologija*. Niš: Sven.
- Kosilov, K., Kuzina, I., Kosilova, L., Gainullina, Y., Kuznetsov, V., Ivanovskaya, M., Prokofyeva, A. (2019). Health-related quality of life and socioeconomic status of imprisoned middle-age and elderly persons. *Social Theory and Health*, 17(1), 75–88. <https://doi.org/10.1057/s41285-018-0069-2>
- Kovačević, M. (2012). Položaj žena u sistemu izvršenja krivičnih sankcija prema Bangkočkim pravilima. *Temida*, 15(4), 73–88.
- Krivični zakonik, Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.
- Liebling, A. (2011). Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain. *Punishment & Society*, 13 (5), 530-550.
- Liebling, A. (2011a). Distinctions and distinctiveness in the work of prison officers: Legitimacy and authority revisited. *European Journal of Criminology* 8(6), 484–499.
- Liebling, A., Arnold, H. (2004). *Prisons and their Moral Performance: A study of Values, Quality, and Prison Life*. Oxford University Press.
- Liebling, A., Hulley, S., Crewe, B. (2012). Conceptualising and measuring the quality of prison life. U: Gadd, D., Karstedt, S., Messner, S. F. (ur.) *The SAGE Handbook of criminological research methods*. SAGE Publications Ltd., 358–372.

- Liebling, A., Ludlow, A. (2016). Suicide, distress and the quality of prison life. U: Jewkes, Y., Crewe, B., Bennett, J. (ur.) *Handbook on prisons* (2nd ed.). Routledge, 224–245.
- Međedović J, Drndarević N, Milićević M. (2023) Integrating standard and Network psychometrics to assess the quality of prison life in Serbia. *Journal of Criminology*, <https://doi.org/10.1177/26338076231208769>
- Međedović, J., Drndarević, N., Ilijić, Lj. (2024). Unfavorable prison social climate links dark tetrad traits with self-reported institutional misconduct. *Personality and Individual Differences*, Vol. 277. ISSN 1873-3549
- Milićević, M. (2023). Health status of the older prison population. U: Pavlović, Z. (ur.) *Elderly People and Discrimination: Prevention and Reaction*. Belgrade, Novi Sad: Institute of Criminological and Sociological Research Vojvodina Bar Association, 419-433.
- Milićević, M., Ilijić, L., Vujičić, N. (2024). Cross-cultural adaptation and content validity of the Measuring the Quality of Prison Life survey in Serbia. (*In press*).
- Nešić, S. (2022). Izvršenje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminaliteta. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 61(2), 167-181, <https://doi.org/10.47152/rkkp.60.2.8>
- Neubacher, F., Liebling, A., Kant, D. (2021). Same problems, different concepts and language: What happens when prison climate research goes on a journey? *European Journal of Criminology*, 20(4), 1446-1463. <https://doi.org/10.1177/14773708211046196>
- Nikolić-Ristanović, V. (2000). *Od žrtve do zatvorenice: Nasilje u porodici i kriminalitet žena*. Beograd: Viktimološko društvo Srbije, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja
- Nikolić-Ristanović, V., Čopić. (2015). Programs for female prisoners and positive criminology and victimology: The case of Serbia. U: Ronel, N.,

- Segev, D. (ur.) *Positive criminology*. Routledge, Taylor & Francis Group, 319–338.
- Nuytiens A, Christiaens J. (2012). Female offenders' pathways to prison in Belgium. *Temida*, 15(4), 7-22.
- Pavićević, O., Ilijić, Lj., Batrićević, A. (2020). *Susret društvenog i biološkog - ozelenjavanje zatvorskih zajednica*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Pavićević, O., Ilijić, Lj., Batrićević, A. (2024). *Moralna i socijalna klima u zatvorima*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. [https://www.iksi.ac.rs/izdanja/moralna i socijalna klima u zatvorima.pdf](https://www.iksi.ac.rs/izdanja/moralna_i_socijalna_klima_u_zatvorima.pdf)
- Pavićević, O., Ilijić, Lj., Milićević, M. (2023). Neoliberal Penal Policy and Prison Privatization. *Društvene i humanističke studije* 8(1(22)), 595-614.
- Pravilnik o kućnom redu Posebnog odeljenja za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, *Službeni glasnik RS*, br. 18/2010, 43/2013, 76/2017, 8/2020 i 45/2023.
- Pravilnik o tretmanu, programu postupanja, razvrstavanju i naknadnom razvrstavanju osuđenih lica, *Službeni glasnik RS*, br. 66/2015.
- Radovanović, D. (1992). *Čovek i zatvor-studija integrisanosti u zatvorenički društveni sistem*. Prometej i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Ronel, N., Segev, D. (2014). Positive criminology in practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 58(11), 1389–1407.
- Ross, M., Diamond, P., Liebling, A., Saylor, W. (2008). Measurement of prison social climate A comparison of an inmate measure in England and the USA. *Punishment & Society*, 10(4), 447–474.

- Sanhueza, G., Perez, F. (2019). Exploring the „Moral Performance“ in Chilean Prisons and its Potential in Reintegrarion. *Mexican journal of political and social sciences* 64(236), 83-110.
- Savić, M., Knežić, B. (2019). Podrška osuđenicama: Pogled iznutra. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 38(3), 7–24.
- Saxena P., Messina N.P., Grella C.E. (2014). Who benefits from gender-responsive treatment? Accounting for abuse history on longitudinal outcomes for women in prison. *Criminal Justice and Behavior*, 41(4), 417-32.
- Slotboom, A.M., Kruttschnitt, C., Bijleveld, C., Menting, B. (2011). Psychological well-being of incarcerated women in the Netherlands: Importation or deprivation? *Punishment & Society*, 13(2), 176–197.
- Soković, S. (2012). Penitensijarne statistike: mera kriminaliteta i/ili više od toga. U: Nikolić-Ristanović, V. (ur.) *Evidentiranje kriminaliteta: iskustva uz sveta i Srbije*. Beograd: Prometej-Beograd, str. 83-104.
- Stevanović, I. (2020). *Izazovi u postpenalnom prihvatu maloletnih učinilaca krivičnih dela u Srbiji (norme, praksa i mere unapređenja)*. Beograd. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Stevanović, I. Batrićević, A., Milojević, S. (2016) **What to Expect After Juvenile Correctional Institution? Recidivism or reintegration**. In: Stevanović, I. (ur.) *Krivične i prekršajne sankcije i mere: izricanje, izvršenje i uslovni otpust*, Beograd. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. pp. 307-319.
- Stevanović, I., Ilijić, Lj., Vujičić, N. (2024) Previous Prison Experience and Evaluation of the Quality of Prison Life. *NBP Nauka, bezbednost, policija*. 29(1), <https://doi.org/10.5937/nabepo29-47558>
- Stevanović, I., Međedović, J., Petrović, B., Vujičić, N. (2018). *Ekspertska istraživanje i analiza povrata u Republici Srbiji*. Beograd. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja i Misija OEBS u Srbiji.

https://www.iksi.ac.rs/izdanja/ekspertsko_istrazivanje_i_analiza_povrata.pdf

- Stevanović, I., Vujičić, N. (2017) Uslovni otpust: norma, praksa i mere unapređenja. In: *Reformski procesi i Poglavlje 23 (godinu dana posle) - krivičnoparni aspekti*; LVII Savetovanje Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu. Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu; Intermex, Beograd, pp. 114-128.
- Stevanović, I., Banić, M. (2016). Monitoring Mechanisms in Juvenile Justice Places Where Children are Deprived of Their Liberty. *Strani pravni život*, 60 (4). pp. 21-37.
- Stevanović, O., Vujičić, N. (2019) *Adequate Training of Juveniles Deprived of Liberty: A Step Toward Successful Reintegration*. In: Yearbook. No. 2, Human rights protection : protection of the right's of the child: 30 years after the adoption of The Convention on the Rights of the Child. Novi Sad; Belgrade. Provincial Protector of Citizens - Ombudsman; Institute of Criminological and Sociological Research, pp. 255-282.
- Szifris, K. (2018). *Philosophy in prisons: An exploration of personal development*. Doctoral dissertation. University of Cambridge.
- Špadijer-Džinić, J., Pavićević, O., Simeunovic-Patic, B. (2009). Žena u zatvoru – deprivacije zatvoreničkog života. *Sociologija*, 51(3), 225–246.
- Tadić, V., Kordić, B. (2024). Two sides of the same coin: maternal imprisonment, trauma and attachment in a prison child. In: Ćopić, S., Batrićević, A. (ed.) *Prison environment: a female perspective*. Institute of Criminological and Sociological Research, Belgrade, pp. 79-92.
https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D4.7_4
- Tanjević, N. (2023). Problemi izvršenja kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala. U: Zaštitnik građana (ur.) *Kazna i resocijalizacija - u neskladu ili sukobu*. Beograd: BARIPRINT, 97-120.

- Tanjević, N. (2023a). Tretman zatvorenika u posebnom odeljenju za izdržavanje kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala: stanje, mogućnosti i izazovi. U: *Osuđenička populacija - Nove perspektive*, zbornik apstrakata, Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 10, <https://doi.org/10.47152/PrisonLIFE.D5.6>
- Tonkin, M. (2016). A review of questionnaire measures for assessing the social climate in prisons and forensic psychiatric hospitals. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 60(12), 1376-1405.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) (2014). *Handbook on women and imprisonment: With reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders* (The Bangkok Rules). 2nd edition. United Nations Office on Drugs and Crime.
- United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). (2015). *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*. United Nations.
- Ustav Republike Srbije, *Službeni glasnik RS*, br. 98/2006.
- Van Ginneken E.F.J.C., Palmes J.M.H., Bosma A.Q., Nieuwbeerta P., Berghuis M.L. (2018). The Life in Custody Study: The quality of prison life in Dutch prison regimes. *Journal of Criminological Research, Policy and Practice* 4(4): 253-268. Doi: 10.1108/JCRPP-07-2018-0020.
- Van Ginneken, E., Nieuwbeerta, P. (2020). Climate consensus: A multilevel study testing assumptions about prison climate. *Journal of Criminal Justice*, vol. 69(C) <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101693>
- Vujičić, N. (2023). *Izvršenje kazne zatvora i odustajanje od kriminalnog ponašanja*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu, Pravni fakultet.

- Vujičić, N. (2017). Uticaj tretmana na donošenje odluke suda o uslovnom otpustu. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 37(3), 95-218.
- Vujičić, N. (2019). Proširena prava i pogodnosti osuđenih lica u KPZ Sremska Mitrovica. In: *Identitetski preobražaj Srbije: prilozi Projektu 2018 - kolektivna monografija*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Centar za izdavaštvo i informisanje, pp. 219-234.
- Vujičić, N. (2023). Na putu ka uslovnom otpuštanju u Republici Srbiji. In: *Uparednopravni izazovi u savremenom pravu - in memoriam dr Stefan Andonović*. Institut za uporedno pravo, Beograd; Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, pp. 621-637.
- Vujičić, N., Karić, T. (2020). Procena rizika i napredovanje u tretmanu u Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 68 (1). pp. 170-193
- Weinrath, M., Ricciardelli, R. (2023). Canadian Prison Environments: A Mixed Methods Analysis. *The Prison Journal*, 103(2), 215–238.
- Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala, *Službeni glasnik RS*, br. 72/2009 i 101/2010.
- Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, *Službeni glasnik RS*, br. 55/2014 i 35/2019.
- Zakon o javnom redu i miru, *Službeni glasnik RS*, br. 6/2016 i 24/2018.
- Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, terorizma i korupcije, *Službeni glasnik RS*, br. 94/2016, 87/2018 i 10/2023.
- Zakon o ratifikaciji Opcionog protokola uz Konvenciju protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 16/2005 i 2/2006 i *Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori*, br. 7/2011.

PRILOG 1

Prilog 1. Zastupljenost slučajeva sa nedostajućim podacima.

Varijabla	n	%
aktivnost_e_KAT Druge aktivnosti u koje je ispitanik uključen	412	63.4
pogodniji_smeštaj Pogodniji smeštaj	406	62.5
vanredno_odsustvo Vanredno odsustvo	403	62.0
nagradno_odsustvo Nagradno odsustvo	402	61.9
posete_osebna_soba Posete posebna soba	373	57.4
godišnji_odmor Godišnji odmor	371	57.1
krug_lica Krug lica	358	55.1
izlazak_grad Izlazak grad	342	52.7
posete_izvan_zavoda Posete izvan zavoda	342	52.7
posete_bez_nadzora Posete bez nadzora	333	51.3
vikend_odsustvo Vikend odsustvo	331	51.0
broj_poseta Broj poseta	278	42.8
prijem_paketa Prijem paketa	253	39.0
mal_zatvor Maloletnički zatvor	167	25.7
vaspitne_mere Osuđenom su izricane vaspitne mere	148	22.8
aktivnost_c1_KAT Ispitanikovo objašnjenje radnog neangažovanja	121	18.6
ranije_zatvor Osuđeni je ranije izdržavao kaznu zatvora	72	11.1
aktivnost_d1_KAT Specijalizovan program tretmana u koji je ispitanik uključen	65	10.0
osebna_mera_4 Smeštaj pod pojačan nadzor	60	9.2
osebna_mera_1 Ne	59	9.1
osebna_mera_2 Oduzimanje i privremeno zadržavanje stvari čije je držanje inače dozvoljeno	59	9.1
osebna_mera_3 Smeštaj u posebno osiguranu prostoriju bez opasnih stvari	59	9.1
osebna_mera_5 Usamljenje	59	9.1
osebna_mera_6 Testiranje na zarazne bolesti ili psihoaktivne supstance.	59	9.1
mera_bezbednosti_1 Ne	50	7.7
mera_bezbednosti_2 Obavezno psihijatrijsko lečenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi	50	7.7
mera_bezbednosti_3 Obavezno psihijatrijsko lečenje na slobodi	50	7.7
mera_bezbednosti_4 Obavezno lečenje narkomana	50	7.7
mera_bezbednosti_5 Obavezno lečenje alkoholičara	50	7.7
ovaj_zatvor Da li ste bili ranije u ovom zatvoru?	50	7.7
broj_osuda Broj ranijih osuda	49	7.5
kontrola_1 Ako da, koliko puta	43	6.6
ranije_osude Ranija osuđivanost	41	6.3
prva_osuda Koliko ste imali godina kada ste prvi put osuđeni?	39	6.0
tretman_grupa Osuđenom je dodeljena tretmanska grupa:	38	5.8
samica_1 Ako da, koliko puta	36	5.6
drzavljanstvo Državljanstvo	35	5.4
mesto_prebivalista Mesto prebivališta	35	5.4

tip_odeljenja Osuđeni se trenutno nalazi u:	34	5.2
procena_recidiva Procena verovatnoće ponavljanja krivičnog dela (Veliki upitnik) - kategorija	31	4.8
procena_rizika Procena stepena rizika (Veliki upitnik) – kategorija	31	4.8
stepen_rizika Prema poslednjoj evaluaciji, osuđeni je procenjen sledećim stepenom rizika:	29	4.5
bracni_status Bračni status	28	4.3
ukupno_zatvor Koliko ste ukupno godina proveli u zatvoru tokom života?	28	4.3
tip_dela Vrsta (tip) krivičnog dela	27	4.2
obrazovanje Obrazovanje	26	4.0
tip_upitnika Prema osuđenom je primenjen Upitnik za procenu rizika za lica osuđena na:	26	4.0
KD1 Krivično delo 1 – grupa	25	3.8
aktivnost_d Uključen sam u neke od specijalizovanih programa tretmana	23	3.5
sadasnji_status Koji je Vaš sadašnji status?	20	3.1
aktivnost_a Uključen sam u obrazovanje i stručno osposobljavanje	17	2.6
aktivnost_b Radno sam angažovan	17	2.6
disciplinska_mera Da li ste ikada kažnjeni nekom disciplinskom merom u ovom zatvoru?	17	2.6
kontrola Da li ste ikada bili podvrgnuti procedurama kontrole ili fizičkog savlađivanja od strane službe obezbeđenja u ovom zatvoru?	16	2.5
posete Da li primete posete u ovom zatvoru?	16	2.5
samica Da li ste ikada bili kažnjeni merom samice u ovom zatvoru?	16	2.5
disciplinska_mera_1 Ukor	16	2.4
disciplinska_mera_2 Ograničenje ili zabrana primanja paketa do tri meseca	16	2.4
disciplinska_mera_3 Oduzimanje dodeljenih proširenih prava i pogodnosti do tri meseca	16	2.4
disciplinska_mera_4 Ograničenje ili zabrana raspolaganja novcem u zavodu do tri meseca	16	2.4
starost Starost ispitanika	14	2.2
udaljenost Da li se zatvor nalazi blizu Vašeg doma? (ukoliko se zatvor nalazi na najviše sat vremena udaljenosti smatra se da Vam je blizu)	14	2.2
prava_pogodnosti Da li ste koristili neka od proširenih prava i pogodnosti u ovom zatvoru ili izvan zatvora (prošireno pravo na prijem paketa, broj poseta, prijem poseta bez nadzora u prostorijama za posete ili izvan zavoda, slobodan izlazak u grad, itd)?	12	1.8
duzina_boravka Koliko dugo ste u ovom zatvoru?	11	1.7
kontakti Da li održavate redovne kontakte sa porodicom u ovom zatvoru (putem telefona ili uživo tokom poseta)?	11	1.7
prvi_put Da li ste prvi put u zatvoru? (ne računajući pritvor)	11	1.7
broj_boravaka Koliko puta ste bili u zatvoru?	5	0.7
Bureaucratic_legitimacy	0	0.0
Care_for_the_vulnerable	0	0.0
Conditions	0	0.0
CONDITIONS_FAMILY	0	0.0
Decency	0	0.0
Distress	0	0.0
Drugs_and_exploitation	0	0.0
Entry_into_custody	0	0.0
Fairness	0	0.0
Family_contact	0	0.0
HARMONY	0	0.0
Help_and_assistance	0	0.0

Humanity	0	0.0
Organisation_and_consistency	0	0.0
Personal_autonomy	0	0.0
Personal_development	0	0.0
Policing_and_security	0	0.0
Prisoner_adaptation	0	0.0
Prisoner_safety	0	0.0
PROFESSIONALISM	0	0.0
Respect_courtesy	0	0.0
SECURITY	0	0.0
Staff_prisoner_relationships	0	0.0
Staff_professionalism	0	0.0
ustanova KPZ	0	0.0
Well_being	0	0.0
WELLBEING_DEVELOPMENT	0	0.0

BELEŠKE O AUTORIMA

Prof. dr. Sanja Čopić je vanredna profesorka na Univerzitetu u Beogradu – Fakultetu za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, gde predaje Kriminologiju sa maloletničkom delinkvencijom, Viktimologiju, Žene i zatvor i Nasilje nad decom na osnovnim, Kvalitativne metode u istraživanjima u kriminologiji i viktimologiji na master, i Istraživanja u kriminologiji, viktimologiji i društvena reakcija na delinkventna ponašanja na doktorskim akademskim studijama. Od decembra 1995. do novembra 2000. godine radila je u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja; potom do juna 2022. na Institutu društvenih nauka u Beogradu, da bi se vratila na Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, na kome je radila do septembra 2022. godine kao viši naučni saradnik. Dr Čopić je jedna od osnivačica Viktimološkog društva Srbije-VDS i predsednica je Upravog odbora ovog udruženja. Članica je Evropskog foruma za restorativnu pravdu i Sekcije za kriminologiju Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu. Učestvovala je na preko 40 nacionalnih, regionalnih i međunarodnih istraživačkih i drugih projekata; mahom akcionih, komparativnih i eksperimentalnih istraživanja, kao i istraživanja usmerenih na izmene zakona i javnih politika. Dosadašnji istraživački rad uglavnom je bio vezan za sledeće teme: nasilje nad ženama, nasilje u porodici, trgovina ljudima, seksualno nasilje, položaj žena u zatvoru, službe za žrtve, pravna zaštita žrtava kriminaliteta, restorativna pravda, alternativne sankcije, rodna ravnopravnost, maloletnički kriminalitet i evidentiranje kriminaliteta. Samostalno ili u koautorstvu je objavila osam knjiga i preko 100 radova u domaćim i međunarodnim naučnim časopisima, uređenim knjigama i tematskim zbornicima. Učestvovala je na preko 60 naučnih i stručnih skupova u zemlji i inostranstvu. Od 2019. je glavna i odgovorna urednica naučnog časopisa o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu *Temida*. Članica je redakcije tri nacionalna i jednog međunarodnog naučnog časopisa. E-mail: sanja.copic011@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6581-0210>

Dr Ivana Stevanović je viši naučni saradnik i direktor Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja. Diplomirala je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 1991. godine. Na istom fakultetu je i magistrirala sa temom: *Specifičnosti krivičnog postupka prema maloletnicima u odnosu na opšti*. Doktorsku disertaciju: *Krivičnopravna zaštita maloletnih lica*, odbranila je na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2008. godine. Radni odnos je zasnovala kao istraživač-pripravnik 1992.

godine u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja. U naučno zvanje - naučni saradnik izabrana je 2009, a 2015. godine je stekla zvanje viši naučni saradnik u oblasti društvenih nauka – pravo, u kome se i trenutno nalazi (reizabrana u zvanje 2020. godine). Dr Stevanović ima više od 30 godina rada na istraživačkim nacionalnim i međunarodnim projektima, s posebnom ekspertizom u oblasti prava deteta, naročito u oblasti sistema pravosuđa po meri deteta, prava dece učinioca i žrtava krivičnih dela. Ima dugogodišnje iskustvo u razvoju metodologije naučnih istraživanja, monitoringa i evaluacije dokumenata javne politike, posebno u kontekstu usvajanja međunarodnih standarda u oblasti prava deteta i njihova implementacija u nacionalni normativni i institucionalni okvir. Jedna je od osnivačica i članica Upravnog odbora Viktimološkog društva Srbije, a u periodu od 1997. do 2006. je bila potpredsednica ovog udruženja; bila je Predsednica Centra za prava deteta (2008/2019), kao i članica Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije (2008/2019), Saveta za prava deteta Grada Beograda (2014/2018), Saveta za praćenje i unapređenje rada organa krivičnog postupka i izvršenja krivičnih sankcija prema maloletnicima (2009/2013) i Saveta za prava deteta zaštitnika građana (2010/2013). *Ovaj rad predstavlja rezultat angažovanja autorke u skladu sa Planom i programom rada Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja za 2024. godinu (na osnovu ugovora br. 451-03-66/2024-03/200039) sa Ministarstvom nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.*

E-mail: ivanacpd@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4588-3447>

Dr Nikola Vujičić je docent na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu, na kom izvodi nastavu na krivičnopravnim predmetima. U periodu od 2016. do 2023. godine, bio je zaposlen u Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja, gde je biran u zvanje naučni saradnik u oblasti društvenih nauka - pravo. Visokoškolsko obrazovanje je stekao na Pravnom fakultetu Univerziteta

u Beogradu, a doktorirao je 2023. godine na temu „Izvršenje kazne zatvora i odustajanje od kriminalnog ponašanja“. Položio je pravosudni i advokatski ispit. U svojstvu eksperta - konsultanta za oblast krivičnog prava je u više navrata angažovan od strane Ministarstva pravde Republike Srbije - Uprave za izvršenje krivičnih sankcija, Pravosudne akademije i Misije OEBS u Srbiji. Kao koordinator i istraživač, učestvovao je u više projekata Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, potom na projektu Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu „Identitetski preobražaj Srbije“ te na projektu EU „Prevenција i borba protiv korupcije“. Kao član tima i koordinator terenskog dela istraživanja, od 2022. godine je bio uključen u projekat „PrisonLIFE“, koji finansira Fond za nauku Republike Srbije, u okviru programa „Ideje“. Izlagao je na više konferencija u zemlji i inostranstvu. Objavio je preko trideset kategorizovanih radova u domaćim i međunarodnim časopisima i drugim publikacijama, preveo je tri knjige i napisao nekoliko prikaza. Obavlja funkciju sekretara naučnog časopisa *Revija za kriminologiju i krivično pravo* i tehničkog sekretara naučnog časopisa *Crimen*. Nagrađivan je za napisane radove iz oblasti krivičnih nauka, i u zemlji i u inostranstvu. Bio je stipendista „Maks Plank“ Instituta za strano i međunarodno krivično pravo, Evropskog udruženja kriminologa i Ministarstva prosvete Republike Srbije. Član je Evropskog udruženja kriminologa i Sekcije za kriminologiju Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu. E-mail: nikola.vujicic.law@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6435-3639>.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

343.816:343.261-052(497.11)
343.2.01(497.11)

ЂОПИЋ, Сања, 1973-

Kvalitet života u zatvorima u Srbiji : norma, praksa i mere unapređenja /
Sanja Ćorić, Ivana Stevanović, Nikola Vujičić. - Beograd : Institut za
kriminološka i sociološka istraživanja, 2024 (Beograd : Birograf Comp). - 249 str.
: ilustr. ; 24 cm

Slike autora. - Tiraž 200. - Prilog 1: str. 243-245. - Beleške o autorima: str. 247-
249. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 231-241.
- Executive Summary.

ISBN 978-86-80756-63-9

1. Стевановић, Ивана, 1968- [аутор] 2. Вујичић, Никола, 1989- [аутор]
а) Затвореници -- Социјална интеграција -- Србија б) Казна затвора --
Пенолошки аспект -- Србија в) Казнена политика -- Србија

COBISS.SR-ID 152330761